

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ
KARARLARI DOĞRULTUSUNDA İNSANİ
MÜDAHALE

Yüksek Lisans Tezi

Çağatay Oğuzhan AYTOĞU
1250Y78101

İstanbul, Şubat 2016

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ
KARARLARI DOĞRULTUSUNDA İNSANİ
MÜDAHALE

Yüksek Lisans Tezi

Çağatay Oğuzhan AYTOĞU
1250Y78101

Danışman: Prof. Dr. Ali Kemal YILDIZ

İstanbul, Şubat 2016

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek lisans öğrencisi Çağatay Oğuzhan AYTOĞU'nun, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları Doğrultusunda İnsani Müdahale" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Kamu Hukuku Yüksek Lisans tezi olarak (oy birliği / oy çokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı-Soyadı	İmza
Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Ali Kemal Yılmaz	A. Yılmaz
Jüri Üyesi :	Doc. Dr. Nevin Demiral	Nevin Demiral
Jüri Üyesi :	Yrd. Doç. Dr. Halil Rıza Beyen	Halil Rıza Beyen

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

İnsani müdahale kavramı, uluslararası ilişkilerde ve hukukta en tartışmalı kavramlardan biri durumundadır. Kuvvet kullanma yasağı ve devlet egemenliği kavramları ile ilişkili olmak üzere, insani müdahale örnekleri 20. yüzyıl ile birlikte artış göstermiştir. Bununla beraber ortaya çıkan her insan hakları ihlali, insani müdahaleye konu olmamıştır. Bu kapsamda, çalışmada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları kapsamında insani müdahale örnekleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: İnsani Müdahale, Egemenlik, Koruma Sorumluluğu, BM Güvenlik Konseyi

ABSTRACT

Humanitarian intervention has been one of the most controversial concepts in international relations and law. To be associated with the concepts of state sovereignty and the prohibition of use of force, practices of humanitarian intervention has increased along with the 20th century. However, all violations against human rights have not been become subject to human intervention. In this context, United Nations Security Council resolutions were examined as samples of humanitarian intervention.

Keywords: Humanitarian Intervention, Sovereignty, Protection Responsibility, UN Security Council

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler	v
Tablolar Listesi.....	vii
Kısaltmalar Listesi	viii
GİRİŞ	1
1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI VE KAPSAMI	3
1.1. İnsani Müdahale Kavramının Tanımı	3
1.2. İnsani Müdahalenin Ortaya Çıkışı	6
1.3. İnsani Müdahale Lehinde ve Aleyhinde Görüşler	9
1.4. İnsani Müdahale Kavramının Düşünsel Temelleri	15
1.4.1. Egemenlik	15
1.4.2. Haklı Savaş Doktrini	17
1.4.3. Koruma Sorumluluğu	21
1.4.3.1. Koruma Sorumluluğu Kavramına Geçiş.....	21
1.4.3.2. Uluslararası Belgelerde Koruma Sorumluluğu	23
1.4.3.3. BM ve Koruma Sorumluluğu	25
1.4.3.3.1. BM ve Koruma Sorumluluğu.....	25
1.4.3.3.2. BM ve Koruma Sorumluluğu Unsurları.....	27
1.4.3.3.2.1. Önleme Sorumluluğu.....	28
1.4.3.3.2.2. Tepki Sorumluluğu	28
1.4.3.3.2.3. Barış İnşası Sorumluluğu	29
1.4.4. Önleyici Savaş	29
2. İNSANİ MÜDAHALE KAPSAMINDA KUVVET KULLANMA UYGULAMALARI ve MÜDAHALE HAKKI	32
2.1. Birleşmiş Milletler Sistemi ve Güvenlik Konseyi	32
2.1.1. Birleşmiş Milletler Sistemi	32
2.1.2. Birleşmiş Milletler Sisteminde Güvenlik Konseyi	35
2.1.2.1. Güvenlik Konseyi'nin Yapısı, Yetkileri ve Rolü	35
2.1.2.2. Güvenlik Konseyi'nin Barış Rolü	38
2.2. Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması	40
2.2.1. Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü.....	40
2.2.1.1. Uyuşmazlık Kavramı ve Kapsamı.....	41
2.2.1.2. Güvenlik Konseyi ve Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü	42
2.2.2. Uyuşmazlıkların Zorlayıcı Yollarla Çözümü	46
2.3. Birleşmiş Milletler ve Kuvvet Kullanma	49
2.3.1. Başka Ülke İç İşlerine Karışmama İlkesi	49

2.3.2. Birleşmiş Milletler ve Kuvvet Kullanmama İlkesi.....	50
2.3.3. Meşru Müdafaa İlkesi	52
2.3.4. BM Organlarının Kararı ile Kuvvet Kullanma.....	53

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARINA GÖRE İNSANİ MÜDAHALE **55**

3.1. Birinci Irak Savaşı (Körfez Savaşı).....	55
3.1.1. Savaşın Arka Planı.....	55
3.1.2. BM'nin Tutumu	57
3.1.3. BM'nin İnsani Müdahale Kapsamında Aldığı Kararlar	58
3.2. Somali Çatışmaları	64
3.2.1. İç Çatışmaların Arka Planı.....	64
3.2.2. BM'nin Somali'ye Müdahalesi	66
3.2.3. BM Barış Koruma Gücü	67
3.3. Bosna Hersek Savaşı	68
3.3.1. Savaşın Arka Planı.....	68
3.3.2. BM Güvenlik Konseyi'nin Bosna Hersek Kararları.....	69
3.3.4. NATO Müdahalesi ve Dayton Barışı	72
3.4. Kosova Savaşı	75
3.4.1. Savaşın Arka Planı.....	75
3.4.2. BM Güvenlik Konseyi Kararları	76
3.4.3. BM Güvenlik Konseyi Kararlarının Etkileri ve NATO Müdahalesi.....	80
3.4.4. Müdahalenin Meşruiyeti Tartışmaları	81
3.5. İkinci Irak Savaşı.....	83
3.5.1. Savaşın Arka Planı.....	83
3.5.2. BM'nin Tutumu	89
3.5.3. BM'nin Savaş Sonrası Aldığı Kararlar.....	90
3.5. Libya İç Savaşı	92
3.5.1. Arap Baharı'nın Libya'da İç Savaşa Dönüşmesi.....	92
3.5.2. BM Güvenlik Konseyi 1970 ve 1973 Sayılı Yaptırım Kararları.....	93
3.5.3. Müdahaleye Giden Süreç ve Birleşik Koruyucu Harekat.....	96

SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Kategorilerine Göre Haklı Savaş Kriterleri	19
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
FYC	: Eski Yugoslavya Cumhuriyeti
ICISS	: Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KFOR	: Kosova Gücü
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
NEÜ	: Necmettin Erbakan Üniversitesi
S.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SETA	: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SFOR	: Bosna İstikrar Gücü
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
UNMIC	: Kosova Geçici Gücü
UNPROFOR	: BM Bosna-Hersek Koruma Gücü
UNSCOM	: BM Özel Komisyonu
Vol.	: Volume

GİRİŞ

İki Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde devletlerarası savaş gündemden düşerken, devletin içindeki unsurlar ve bunların birbiri ile çatışması gündeme geldi. Özellikle iç karışıklıkların soykırım derecesinde büyük acılara yol açması, uluslararası barışı tehdit eden en önemli unsur oldu. Bu kapsamda, insan hakları ihlallerini ve bunun neden olduğu söz konusu tehditleri yönetebilmek adına, insani amaçlarla güç kullanımı ya da başka bir deyişle müdahale düşüncesi daha çok tartışılır hale geldi. Bu süreçle beraber insani müdahale kavramının bu kadar çok tartışılmasının temel nedeni, Soğuk Savaş ertesinde uluslararası sistemde çatışmaların artış göstermesi ve buna bağlı olarak insani gerekçelerle başka devletlerin müdahalelerinin sayısının artmasıdır. Ancak bu süreç hukuki anlamda meşruiyet tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalarda odak noktası ise, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği genel-geçer bir insani müdahale tanımının olmamasıdır.

Uygulamada müdahalelerin amacı, kapsamı, süresi ya da gerekçelerinin açık bir şekilde belirlenmemiş olması; realist düşüncenin etkisiyle kendi çıkarlarını düşünerek hareket eden devletlerin, başka bir devlete karşı güç kullanmasını, insani gerekçelere dayandırmasına olanak sağlar.

BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca insani müdahale kapsamında değerlendirilen kararlar ya da verilen kararların yine bu doktrin uyarınca değerlendirilmesi konusu, uluslararası hukukta özellikle müdahale uygulamalarının meşruiyeti açısından önem kazanmaktadır.

Başka bir açıdan bakıldığında ise, uluslararası toplum tarafından meşru şartlarda gerçekleştirilebilecek müdahaleler, uluslararası sistemde barışın ve düzenin devamı için zorunluluktur. Çalışma kapsamında da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında insani müdahale olgusuna odaklanılacaktır. Güvenlik Konseyi'nin

Özellikle uluslararası toplumda büyük infialler yaratan savaş ve şiddetli çatışma durumlarında aldığı kararlar uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirilecektir.

Çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Buna göre ilk bölümde insani müdahale kavramı ve kapsamı değerlendirilecektir. İkinci bölüm Birleşmiş Milletler sistemi üzerinedir ve bu bölümde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi özelinde insani müdahale ve müdahale olgularına yer verilecektir. Temel alışma alanımızı oluşturan üçüncü ve son bölümde ise insani müdahale kavramı içerisinde değerlendirilecek Güvenlik Konseyi kararları incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI VE KAPSAMI

Bu kısımda genel hatları ile insani müdahale kavramı ve ortaya çıkışı, insani müdahale kavramının düşünsel temelleri, ilgili diğer kavramlar ışığında değerlendirilecektir.

1.1. İnsani Müdahale Kavramının Tanımı

İnsani müdahale kavramı, uluslararası hukuk, siyasal bilimler, etik ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin tümü ile ilişkilidir.¹ Bu nedenle konuya farklı bakış açılarından bakan farklı yazarlar farklı tanımlamalar yapmıştır.

Müdahale uluslararası sistemin kesin bir tanım yapmaktan kaçındığı kavramlardan biridir. Genel olarak bir devletin diğer bir devletin iç işlerine karışması anlamında kullanılmaktadır.²

Holzgrafe'ye göre insani müdahale “kendi vatandaşları tarafından bireylerin temel insan haklarına karşı şiddetli insan hakları ihlalleri karşısında bir devletin sınırları içerisinde tehdit ya da güç kullanımı” şeklinde tanımlanmıştır.³

İnsani müdahale, özellikle temel insan haklarına yönelik ciddi ve geniş kapsamlı ihlallerin neden olduğu insancıl konularda bir yıkım (ya da yıkım tehlikesi) durumunda, bir devlete bu devletin onayı olmadan yapılan silahlı müdahaledir.⁴

¹ Şaban Kardeş, “Humanitarian Intervention: A Conceptual Analysis”, **Alternatives**, Vol 2, No 3-4, 2003, s. 24.

² F. Kofi Abiew, **The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention**, Hague: Kluwer Law International, 1999, s. 22.

³ J. L. Holzgrafe, “The Humanitarian Intervention Debate: Humanitarian Intervention, **Ethical Legal and Political Dilemmas**, J. L. Holzgrafeve Robert O. Keohane, UK: Cambridge, 2003, s. 18.

⁴ Centre for Strategic Studies, “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria”, **CSS Strategic Briefing Papers 3**, 2000, s. 1.

Demirel'e göre ağır insan hakları ihlallerinin bitirilmesi ve sivil halkın korunması amacıyla, başka uluslararası kuruluşlar, devlet ya da devletler tarafından kuvvet kullanılmasına dayalı müdahale" insani müdahale olarak adlandırılmaktadır.⁵

Finnemore'a göre insani müdahale yabancı sivillerin yaşamını ve refahını koruma amacıyla askeri müdahalede bulunmaktır.⁶

İnsani müdahalenin tanımı sorunu, yapılan tartışmalar ile beraber gelişmiştir. Hem hukuki hem de siyasi bir zemine yerleştirilmesi açısından bu tartışmalar ile farklı tanımlamalarla açıklanmaya çalışılan insani müdahale kavramında, BM'nin uluslararası operasyonlarının müdahale araçları olarak kabul görmüştür.

İnsani müdahalenin egemenliğe saygı ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesine tezat oluşturduğu kabul edilse de, BM Güvenlik Konseyi kararları ile müdahalenin hukuki dayanağının oluşturulduğu da kabul edilmektedir. Bununla beraber bu durumlarda dahi bu tarz müdahaleler kural değil, istisna olarak değerlendirilmektedir.⁷ Doğan'a göre ise her ne kadar BM tarafından onay verilen bazı müdahaleler insani müdahale olarak sınıflandırılırsa da, hukuksal açıdan insani müdahale, BM izni olmadan üçüncü bir devletin ülkesindeki insanları ciddi insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla tek veya çok taraflı gerçekleştirilen ve görece kısa sürmesi beklenen güç kullanma eylemidir.⁸

İnsani müdahale kavramı konusunda tanımsal anlamda birbirine benzer nedenler öne sürülse de, literatürde müdahalelerin hangi durumlarda insani müdahale kapsamına gireceği tartışmalıdır. Genel olarak bir müdahalenin insani müdahale kabul edilmesi için gerekli koşullar şu şekilde sıralanmaktadır:⁹

⁵Naim Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", **FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 1, 2013, s. 153.

⁶ Kardaş, s. 24.

⁷Sehag Tekin, **İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği**, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2011, s. 7.

⁸ Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı", **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu**, N. Doğan, C. Çakmak ve H. K. Aslan (der), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 65.

⁹Guy Wilson Roberts, **Humanitarian Intervention: Definition and Criteria**, CSS, Strategic Briefing Papers, Vol. 3 Part 1, June 2000, s. 2.

1. Şiddetli ve büyük boyutta insan hakları ihlallerinin gerçekleşmesi veya tehdidinin olması
2. Böyle bir ihlalin gerçekleştiğinin veya tehdidinin olduğunun objektif ve net kanıtının olması
3. Hükümet veya devletin düzeltici bir harekette bulunmakta isteksizliği veya yetersizliği
4. Net bir aciliyet olması
5. Askeri güç kullanımının son çare olması
6. Askeri olmayan diğer yöntemler tamamen kullanılıp başarısız olmadıysa, askeri gücün kullanılmaması
7. Müdahalenin amacının kamuoyuna ve uluslararası topluma açıkça anlatılması
8. Müdahalenin amacının insan hakları ihlallerini durdurmakla sınırlandırılması
9. Müdahalenin, hedef kitle tarafından desteklenmesi
10. Bölgesel devletlerin desteğinin alınması
11. Durumu iyileştirmek için yüksek başarı ihtimalinin olması
12. Çatışma sonrası barış-inşası için hazırlanmış bir geçiş planının olması
13. Güç kullanımının orantılı olması
14. Müdahale sırasında, uluslararası insan hakları ve uluslararası savaş hukukuna uyulması
15. Mümkün olduğu kadar çok taraflı otorite ve zorunlu olmasa da, Güvenlik Konseyi onayıyla gerçekleşmesi

Günümüzde uluslararası hukuk insan haklarının korunması yönünde güçlü bir varlık ortaya koysa da; insani müdahalenin tam olarak hangi koşullarda gerçekleşeceği açıklığa kavuşturulmaktan uzaktır. Bu konuda iki yaklaşım dikkat çekmektedir.

Bunlardan biri iç çatışmaya sürüklenmiş olan bir devletin egemenlik yetkisini bu çatışmayı durdurma amacıyla kullanamaması ya da bu doğrultuda irade gösterememesi nedeniyle insani müdahalenin gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır; zira ülke üzerindeki denetimi sınırlı olan bir yönetimin rıza gösterme ehliyetine de sahip olmadığı noktasından hareket edilmektedir. Diğer yaklaşım ise her devletin uluslararası müdahale karşısında egemenlik yetkisini ileri sürme hakkı

bulduğunu, bunun da egemenlik hakkının yarattığı kendi geleceğini belirleme alanının varlığından kaynaklandığını ileri sürmektedir.¹⁰

1.2. İnsani Müdahalenin Ortaya Çıkışı

İnsani müdahale kuvvet kullanımını düzenleyen yasalar içerisinde bir alt küme olarak gelişmiştir.¹¹ İnsani müdahalenin 19. yüzyıl sonunda ilk olarak William E. Hall tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir. Bununla beraber insanlık için müdahale gibi kavramsallaştırmaların İngiliz ve Fransız yazınında da bulunduğu dair örnekler vardır.¹² “Fransa’nın Lübnan’daki Hıristiyan azınlığın haklarını korumak adına gerçekleştirdiği müdahale bunun erken örneğidir. Bir devletin sadece kendi vatandaşlarını ve haklarını korumak için yaptığı askeri ve benzeri eylemler kabul görmüş bir uygulama iken Soğuk Savaştan sonra bu ifadenin kapsamı ve uygulamaları giderek genişlemiştir”.¹³

Haklı savaş temelli insani müdahale anlayışı; Knudsen’e göre, açık bir şekilde devletin iç işlerine müdahale etmeme ilkesine ve egemenlik yetkisine bir istisna olarak belirlenmiştir. Kolektif harekete başvurulmasının önemini vurgulayan yazarların, 18. ve 19. yüzyıl uluslararası hukuk çalışmalarında belirlediği ilkeler, Knudsen tarafından olası uygulamalar ve sonuçlar teorisine dönüşmüştür. Knudsen, insani müdahaleyi uluslararası hukuk ve siyasi teoriye dâhil etmenin, sadece insani müdahale hakkının rasyonel düzenlemesi ve hayata geçirilmesi ile ilgili teorik bir yansıma olmayıp, aynı zamanda devlet uygulamalarındaki gelişmesinin de bir yansıması olduğunu düşünmektedir.¹⁴

İnsani müdahale olgusunun, uluslararası politik teori açısından çok yeni incelenmesi, konunun güncelliği bakımından olağandır. Ancak Soğuk Savaş sonrası varolan uluslararası politika yazınında, üretimi artan ve popülerleşen bir alanı kapsar. 1990

¹⁰ Mengiler, s. 29.

¹¹ Ian Hural, “Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Coherent World, **Ethics and International Affairs**, Vol 25, No 3, 2011, s. 293.

¹² Simon Chesterman, “Just War or Just Peace?”, **Humanitarian Intervention and International Law**, Oxford: Oxford University Press. 2001, s. 24.

¹³ “İnsani Müdahale”, <http://www.tuicakademi.org/insani-mudahale/>, (14.11.2015)

¹⁴ Tony Brems Knudsen, “The History of Humanitarian Intervention: The Rule of the Exception?”, **Paper for the 50th ISA Annual Convention**, New York, 15.02.2012, s. 11.

sonrası bu konunun incelenir olmasının nedeni, uluslararası hukukta, uluslararası politikada, düzen ve kural kavramlarının yeniden şekillenmesidir. İnsani müdahalede özetlenebilecek temel sorun, uluslararası politikanın ve uluslararası hukukun ana prensibini oluşturan devletlerin eşit egemenliği ilkesinin, insan hakları ihlalleri durumunda, bazı devletler ve devletlerarası örgütler lehine genişleme gösterirken, bazı devletler için daraltılmasıdır.

Askerî müdahale ise, insani müdahaleyi de içeren fakat daha geniş kapsamlı bir terimdir. Ayrıca askeri müdahale, “Askerî müdahale tek bir devlet, iki devlet veya bir koalisyon tarafından kara, deniz veya havada, müdahale edilen devletin rızası alınarak veya alınmadan, yetkili bir bölgesel otoritenin veya BM Güvenlik Konseyi’nin onayı alınarak veya alınmadan gerçekleştirilen askeri operasyonları kapsar.¹⁵

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası döneme kadar, uluslararası hukukta savaşın yasaklanmamış olması, insani müdahalenin başka bir devletin içişlerine karışma ve güç kullanma gerekçesi olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda güce başvurmayı yasaklamaya yönelik çabalar ise sonuçsuz kalmıştır. İnsani müdahale kavramı açısından baktığımızda, bu dönemde 1931’de Mançurya’yı işgal eden Japonya, 1935’te Etiyopya’yı işgal eden İtalya ve 1939’da Çekoslovakya’yı işgal eden Almanya insani amaçlarla hareket ettiklerini ve bu ülkelerin halklarını maruz kaldıkları baskılardan kurtarmayı amaçladıklarını iddia etmişlerdir.¹⁶

Soğuk Savaş sonrasında insan haklarına yapılan vurgunun artışı ile birlikte müdahale kavramı kullanımı ile bir bakıma olası askeri müdahaleye atıfta bulunulmuştur. Ayrıca insani müdahale kavramının önem kazanmasında, 20. yüzyıl ile gündeme gelen insan hakları ve insan haklarının dış politika aracı olarak kullanılmasının da büyük etkisi olmuştur.¹⁷

¹⁵ Tekin, **a.g.e.** s. 7.

¹⁶ Tekin, s. 8.

¹⁷ J. L. Holzgrefe ve Robert O. Keohane, **Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 26.

Özü itibariyle insanî müdahale, ahlaki açıdan sebeplendirilmeye ihtiyaç duyan siyasi bir karar ve askeri bir eylemdir. İnsani yardımda bulunma amacı, insani müdahale için ahlaki gerekçeyi sağlamıştır. Fakat Soğuk Savaşın sonlarına doğru gündeme gelen insani müdahalenin, günümüzde geldiği noktayı insani yardım ve yardım eden–yardım alan ilişkisi ekseninde yorumlamak yeterli olmaz.¹⁸

Soğuk Savaş sonrası, Dünya çapında etki yaratan en önemli olay, Irak'ın Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgali ile başlayan ve ABD liderliğinde, müttefikleri harekete geçiren, Körfez krizi olmuştur. Kuveyt'in işgalinin, Batı tarafından bu denli tepkiyle karşılanmasının temel nedeni, bölgedeki petrolün yüzde yetmişinin alıcısının bu ülkeler olmasıdır. İşgalin hemen ardından Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler, Irak'a ve Kuveyt'e yönelik petrol ithalatlarına ambargo koyma ve BM yaptırımlarını destekleme konularında anlaşmışlardır. Koalisyon güçlerinin Irak'a müdahalesi, alan dışı bölge olduğu için NATO askeri desteğiyle gerçekleşmemiştir. Ancak birçok NATO üyesi ülke, lojistik destek sağlamıştır.

Körfez Krizi, 80'lerden sonra, uluslararası sistemin değiştiğinin en önemli kanıtı durumundadır. Sovyetlerin etkinliğinin olmadığı bir dönemde, ABD'nin tartışılmaz üstünlüğü net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra, ABD'nin BM kararı olsun olmasın, Dünya'nın tek süper gücü olarak müdahaleleri, iki kutuplu sistem sürecindekilerle karşılaştırılamayacak oranda artmıştır. Sovyet caydırıcılığının ortadan kalkması, ABD'nin güç kullanmada öncekinden daha serbest olmasını sağlamıştır. Irak'ın 1990'da Kuveyt topraklarına girişi, ABD müdahaleciliğine taze kan sağlayan fırsatı oluşturmuş, yeni dünya düzeni Körfez savaşı arka planında ilan edilmiştir.¹⁹

1990'lar boyunca Irak'la başlayan süreçte çokça tartışılan “insanî müdahale” kavramının hukukileştirilmesini ve meşrulaştırılmasını BM de desteklemiştir. Özellikle Ruanda'daki katliamlar karşısında BM mekanizmasının harekete geçmekte yetersiz kalışı ve büyük devletlerin sorumluluk almakta isteksiz davranmaları, BM'nin konuyu yeniden ele almasına neden olmuştur. 1999'dan itibaren BM

¹⁸ Tekin, a.g.e., s. 9.

¹⁹ Yasemin Özdek, **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 87.

yönetiminden gelen insan hakları ihlallerine karşı kayıtsız kalınamayacağına yönelik yorumlarla başlatılan süreç, BM'nin isteğiyle Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun kurulması ile sürmüştür. Bu Komisyon 2001'de yayımlanan Koruma Sorumluluğu isimli bir rapor hazırlamıştır.²⁰

2005 yılı Dünya Zirvesi'nde de uluslararası toplumun “soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan toplumlara korumaktan BM Şartı'nın VI. ve VIII. Bölümlerine uygun olarak sorumlu olduğu... eğer barışçıl çözüm yollarından sonuç elde edilemezse devletler Güvenlik Konseyi aracılığıyla ve BM Şartı'nın VIII. Bölümü kapsamında zamanında ve kararlı biçimde olay bazında ve uygun durumlarda bölgesel organizasyonlarla işbirliği içinde kolektif olarak harekete geçecekleri” belirtilmiştir.²¹

1.3. İnsani Müdahale Lehinde ve Aleyhinde Görüşler

İnsan hakları ihlallerini durdurmak için kuvvet kullanma fikri, devlet uygulamasında yüzyıllardır var olmuştur; bununla beraber kuvvet kullanımını düzenleyen uluslararası normlar doğrultusunda uygulamalar düzensizdir. BM sistemi içerisindeki devletlerin, BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen kolektif savunma ya da meşru müdafaa durumları dışında, askeri güç kullanımları yasaklanmıştır.²² Bununla beraber düşünsel anlamda insani müdahale lehinde ve aleyhinde görüşler ön plana çıkarılmaktadır.

Bir bakış açısına göre modern uluslararası hukuk dönemindeki ilk uygulama olarak değerlendirebileceğimiz ABD'nin 1989'daki Panama Müdahalesi ile insani müdahale kavramsallaştırması; bir devletin, vatandaşlarının ve ülkesinde yaşayan yabancıların temel haklarını ve özgürlüklerini kullanmasını engellemesi ve şiddet kullanarak bastırması gerekçelerine dayanmaktadır. Buna göre, egemenlik ve içişlerine karışmama ilkelerinin arkasına sığınan ve Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisi nedeniyle gerekli önlemleri almamasına dayanan devletler evrensel hukuku

²⁰ Tekin, s. 11.

²¹ Tekin, s. 12.

²² Kardaş, a.g.e. s. 24.

çığnemektedir. Bu gibi durumlarda, makul olmayan vetolarla bloke edilen BM düzeninin çalışmasını beklemek gerekli hatta zorunlu değildir.²³

İnsani müdahalenin meşruiyeti farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Örneğin Michael J. Smith, siyasal realistleri ve liberal görüşlülere sınıflandırmıştır. J. Bryan Hehir etik ve yasal argümanları ön plana çıkarırken; Mark R. Wicclair kural temelli ve sonuç temelli olanları sınıflandırmıştır. Farklı bilim adamları da konuya farklı yaklaşımlar sunmuştur.²⁴

İnsani müdahaleyi savunanlara göre, bu tarz müdahaleler BM Antlaşması madde 2/4 ve 2/7'ye aykırılık taşımamaktadır. Güvenlik Konseyi insani trajediler karşısında bazı müdahalelere izin vermiştir. Bu yetki ile insan hakları karşısında uluslararası barışın tehdit altında olması gerekçesi ile müdahalelere izin verilmiştir.²⁵

Teson insani müdahalenin önemli bir savunucusu olarak ahlaki meşrulaştırma ile ilgili düşüncesinin temelini, liberal siyasi felsefenin olağan varsayımına dayandırmaktadır. Çünkü devletlerin temel amacı, insan haklarının korunmasıdır. Teson bunun ihmal edilmesinin devlet ve hükümetlerin meşruiyetine zarar veren bir neden olduğunu savunmaktadır.²⁶

Scheffer insani müdahalenin meşruluğu kararına varmadan önce bazı koşulların olması gerektiğini savunmaktadır. Bunlar:²⁷

- ✓ BM Güvenlik Konseyi insani müdahalenin yetkilendirilmesi konusunda çıkmaza girmiş, ancak müdahaleyi yasaklayıcı bir karar vermemiş olmalıdır,
- ✓ Alternatif çözümler tüketilmiş olmalıdır,
- ✓ İnsan hakları ihlallerinin şiddeti artmış olmalıdır,
- ✓ Müdahaleci gücün farklı aktörlerden oluşmasına çalışılmalıdır,

²³ Erdem Denk, **Birleşmiş Milletler Sistemi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015, s. 261.

²⁴ Holzgreffe, a.g.e. s. 18-19.

²⁵ Duran, a.g.e. s. 90.

²⁶ Fernanda R. Teson, "The Liberal Case for Humanitarian", **Ethical Legal and Political Dilemmas**, J. L. Holzgreffe ve Robert O. Keohane, UK: Cambridge, 2003, s. 93.

²⁷ Duran, a.g.e. s. 91.

- ✓ İnsani müdahalenin zarardan ziyade fayda sağlayacağına yönelik inanç olmalıdır,
- ✓ Müdahalede bulunulacak devletin egemenliğine uzun vadede zarar gelmemesine dikkat edilmelidir.

Görüldüğü gibi insani müdahalelerin meşru olduğunu kabul edenler, bunun bazı şartları taşımasını da gerekli görmekte-dirler. Ancak bu tarz müdahaleyi savunanların büyük bir bölümü bu konuda daha katı ifadeler kullanmaktadırlar. Örneğin, ABD dış politikasının önemli isimlerden Kissinger’a göre, “İnsani kanaatler Amerikan geleneğinin öyle bütüncül bir parçasıdır ki, bunların dünyanın herhangi bir yerinde doğru olduğunun kanıtlanması için devlet hazinesi, hatta son noktada insanların hayatları riske atılmalıdır.”²⁸

BM Anlaşması’na göre insani müdahalenin yapılabileceğini savunanlar, insani müdahalenin madde 2(4)’e aykırı olmadığı gibi, 2(7). Maddesinin 7. Bölüm çerçevesinde müdahale edilmesine izin verdiğini iddia etmektedirler. Güvenlik Konseyi, insani trajedilere tepki olarak bazı müdahalelere - Irak, Somali, Bosna-Hersek, Ruanda gibi - yetki vermiştir. Bu yetki verilirken yaygın insan hakları ihlallerinin uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiği tespiti yapılmış, sonra da kuvvet kullanılmasına (askeri müdahale) izin verilmiştir. Bu tespit yapılırken Güvenlik Konseyi’nin hangi objektif ölçütlere göre hareket ettiği ise belirsizdir. Diğer taraftan Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın tehdit edildiğinin belirlenmesinde, geniş bir değerlendirme hakkına sahiptir.²⁹

İnsani müdahalede, başarı hedeflenen ülke halkının desteğinin de büyük öneminin olduğu kabul edilmektedir. Somali’ye yapılan ABD müdahalesinde halkın bir bölümünün tepkisi, yapılan müdahaleye karşı tam bir desteğin olmadığını göstermiştir. Bu nedenle halka desteğinin sağlanabilmesi için ulusal çıkar söylemlerine ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir.³⁰

²⁸ Henry Kissinger, **Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, Ankara: METU Press, , 2001, s. 231.

²⁹ Mark Duffield, “Humanitarian Intervention. The New Aid Paradigm and Separate Development”, **New Political Economy**, Cilt. 2, Temmuz 1997, s. 337.

³⁰ Duran, a.g.e. s. 92.

İnsani müdahale karşıtları ise öncelikle insan hakları bahanesiyle, dış güçlerin başka ülkelerin içişlerine karışmalarına kılıf hazırlandığını, bu tarz müdahalelerin 21. yüzyılda yeni bir sömürgeleştirme yolu olarak kullanıldığını savunmaktadırlar. Buna göre; insani müdahale, insan haklarının bir parçası olan self-determinasyon hakkını ihlal etmektedir. Ayrıca müdahaleler, her zaman müdahaleci gücün egemenliğini, müdahale ettiği bölgelere taşımasıyla sonuçlanmaktadır.

İnsani müdahale karşısındaki görüşte olanlar, BM'nin uluslararası çatışmalara çekilmek istendiğini belirtmektedirler. Böylece, geleneksel egemenlik kavramları sorgulanır hale gelmiştir.³¹ Bir devletin egemenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle insani amaçlı askeri kuvvet kullanımına karşı çıkanların en büyük dayanakları Hobbes'un mutlak egemenlik anlayışıdır. Hobbes'a göre egemenlik, mutlak, bölünmez ve devredilemezdir; gönüllü ancak dönüşü olmayan bir sözleşmeye dayanır. Bu egemenlik görüşüne göre, egemenin herhangi bir siyasi ya da kurumsal kısıtlamalar olmaksızın, tam ve sınırsız eylemde bulunma özgürlüğü söz konusudur.³²

Goodman'a göre insani müdahalenin yasal statüsü küresel düzenin geleceği için derin bir sorun teşkil etmektedir. İnsani müdahalenin meşruiyeti önündeki temel engel, devletlerin insani müdahaleyi savaşları için bahane olarak kullanma niyetidir.³³ Realist bakış açısında göre devletler bölgesel bir hegemonu engellemek, bir müttefike yardım etmek ya da iç gücünü dengeleyebilmek için müdahalelerde bulunabilirler. Bazı vakalarda ise devletler, ekonomik çıkarlarının zarar görmesini engellemek için çaba sarf edebilirler. Pham, devletlerin kişisel çıkarları doğrultusunda insan hakları vurgusunu bir örtü olarak kullanabileceklerini savunmaktadır.³⁴

Roberts insani müdahalenin insani boyutunun tartışmalı olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de, BM'nin insani müdahale konusunda yaşadığı sıkıntıların temelinde bir

³¹ Duran, a.g.e. s. 90.

³² Nermin Yavlal, **İnsancıl Müdahale, Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 10.

³³ C. Ryan Goodman, "Humanitarian Intervention and Pretexts for War", **The American Journal of International Law**, Vol 100, No 107, 2006, s. 107.

³⁴ A. Lyanna J. Lyon ve Chris J. Dola, "American Humanitarian Intervention: Towards a Theory of Coevolution", **Foreign Policy Analysis**, No 3, 2007, s. 47.

çelişkinin yattığını düşünmektedir. İlk kırk beş yılında BM, sömürgecilik sonrası devletlerin saygısını kazanabilmek için onları destekleme adına; egemen devletlerin diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini benimsemişti. Ardından Soğuk Savaş sonrası dönemde ise BM, insani temellere dayalı müdahalecilik anlayışını savunmaya ve uygulamaya başlamıştır. Dolayısıyla, varlık nedeni güç kullanımını engellemek olan bir örgütten, Roberts'a göre güç kullanım aracı olan bir örgüte dönüşmüştür.³⁵

Sistemin insani nedenlerle güç kullanmasına olumsuz veya kuşkuyla bakan hukukçulara göre, BM Şartı açıkça sayılan nedenler dışında sistem içerisinde silahlı kuvvet kullanılmasını yasaklamıştır. Ayrıca insani müdahale istismara açık bir konu olup, bugüne kadar olan müdahaleler sadece insani amaçlarla değil; siyasi nedenlerle de yapılmıştır. Örneğin Goodman'a göre insani müdahale kavramının ileriki savaflara bir mazeret oluşturma ihtimali oldukça yüksektir. Upcher de insani müdahalenin hukuki bir doktrin değil, politik bir eylem olduğunu vurgulamakta ve özellikle savaşın insancıl söyleme büründüğü, güçsüzün insanlık adına kurtarıldığı zamanlarda uluslararası hukukun politik amaçlar ve duygusal sömürü için kullanılmasına direnmek gerektiğini söylemektedir.³⁶

İnsani müdahalenin sistemde yeri olması gerektiğini ve yapılmış müdahaleleri savunanlar, hem hukuki hem de etik nedenler öne sürmektedirler. BM Şartı iki noktada güç kullanımını meşru saymıştır (Buna göre Madde 51'e göre meşru savunma durumlarında ve VII. Bölüm dâhilinde Güvenlik Konseyi'nin alacağı yaptırım ve güç kullanma kararıyla). Dolayısıyla Şart'ta açıkça insani müdahale konusu geçmediği gibi insan haklarına ciddi ihlaller de düzenlenmemiştir. Ancak bazı hukukçular Madde 2/4'ün sadece "bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı ile BM Şartı ilkeleri aleyhine güç kullanılmayacağını düzenlemekte olduğunu, böylece insani müdahalenin Şart'a aykırı olmadığını savunmaktadırlar.³⁷ Ayrıca bazı yazarlarca, hukuk yaşamındaki değişiklikler dolayısı ile insani müdahalenin hukuka uydurulup, kuvvet kullanma yasağının istisnalarından sayılması

³⁵Sir Adam Roberts, "The United Nations and Humanitarian Intervention", Jennifer M. Welsh (Ed.), **Humanitarian Intervention and International Relations**, Oxford Press, 2003, s. 71.

³⁶Doğan, a.g.e. s. 67.

³⁷Doğan, a.g.e. s. 65-66.

gerektiği ifade edilmiştir. Ancak, madde 2/4'te düzenlenen yasağın istisnaları, yoruma açık olmayacak şekilde yine BM Antlaşmasında hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, istisnaların dar yorumlanması hukukun genel ilkelerindedir. Antlaşmadaki kuvvet kullanmama yasağı genel bir yasaktır. Şöyle ki; yalnız devletlerin ülkesel bütünlüğü ya da politik bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma değil, aynı zamanda BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak davranışlarda da kuvvet kullanma yasaklanmıştır. Anlaşma'nın giriş bölümünün 7. paragrafında, BM Antlaşması'nın ruhunda ve tarihsel gerisinde, madde 2/4'un genel bir yasak olduğu görüşü desteklenmektedir. Zira kuvvet kullanmak, "BM'nin kuruluş amaçları ile de bağdaşmamaktadır".³⁸

Öte yandan, insani müdahaleye şüphe ile yaklaşan müdahale karşıtları, uluslararası hukukta insani müdahaleyi meşru kılacak yasal bir düzenleme olmadığı fikrini savunurlar. Askeri müdahale ve güç kullanımının tek meşru istisnası, BM Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenen devletlerin silahlı bir saldırı karşısında tek başlarına ya da ortaklaşa olarak meşru müdafaa hakkını kullanmalarıdır.³⁹

BM Şartının 7. bölümünde yer alan 39. ile 42. maddelerinde belirtildiği üzere, uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edildiği durumların ve bu durumların müdahale gerekip gerekmediğinin belirlenmesi yetkisi BM Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Yapılacak insani müdahalelerin hukuki boyutunun ötesinde, siyasi ve etik açılardan da sorunlar içerdiğini öne süren müdahale karşıtları, devletlerin yaptıkları müdahalelerin pek çoğunda insani değerlerin değil, siyasi çıkarların korunmasının amaçlandığını söylemektedirler.

İnsani müdahale karşıtlarının en dikkat çekici tespiti, çoğulcu bir uluslararası toplum anlayışı çerçevesinde şekillenen uluslararası politikada, insani müdahalenin hangi ciddi insani konular ya da hak ihlalleri sonucunda yapılacağı ve hangi etik kurallar temelinde yürütüleceği konularında bir uzlaşma olmaması sorunudur. İnsani müdahaleyi gerekli kılacak ve içeriğini şekillendirecek uluslararası düzeyde üzerinde

³⁸ Ü. Elçin Ertuğrul, "İnsani Müdahale", **Kuzey Afrika ve Asya Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu 38 (ICANAS 38)**, Ankara, 10-15 Eylül 2007, s. 659.

³⁹ Zerrin Ayşe Öztürk, "İnsani Müdahale: Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi**, Sayı 30, 2011, s. 24.

uzlaşmış ortak etik değerler olmamasından dolayı, küreselleşen dünyada giderek güçlü devletlerin kültürel değerlerinin başatlığında bir insani müdahale anlayışının oluşması tehlikesi de mevcuttur.⁴⁰

1.4. İnsani Müdahale Kavramının Düşünsel Temelleri

İnsani müdahale kavramının gelişiminde ve uluslararası hukuk açısından tartışılmasında bazı kavramlara da yer verilmektedir. Bu kapsamda insani müdahalenin düşünsel temellerinin incelenmesi gerekmektedir.

1.4.1. Egemenlik

Soğuk Savaş sonrası dönemde insan hakları hareketlerinin artış göstermesi, ulusların kendi geleceklerini belirleme iradeleri, artan mülteci sorunları ve uluslararası sorunlar, devlet egemenliği konusunu uluslararası ilişkilerin temel tartışmalarından biri yapmıştır. Devlet egemenliği ilkesi ile beraber diğer değerlerin ön plana çıkması uluslararası hukukun temel tartışmaları haline gelmiştir.⁴¹

Ortaya çıkış sürecinden beri değişik anlamlarda kullanılan egemenlik kavramı dar anlamıyla, devletin, sınırları belirlenmiş toprakları üzerinde bir başka erkin güç kullanmaması anlamına gelmektedir. Ancak, egemenlik böyle tanımlanmaya başladıktan sonra, bir yandan egemenin gücünün sınırları sorunu ortaya çıkarken, diğer yandan gücün kaynağı itibariyle meşruiyeti sorunsalı da gündeme gelmektedir.⁴²

Günümüz çağdaş devletler hukuku açısından egemenlik kavramı BM Antlaşması 2. Madde 1. Bendinde düzenlendiği şekilde devletlerin egemenlik eşitliği bağlamında

⁴⁰Öztürk, a.g.e. s. 25.

⁴¹ Hasan Duran, “Yeni Bir Müdahale Şekli: İnsani Müdahale”, **SDÜ İİBF Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2001, s. 88.

⁴² H. İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınıflandırılması Tartışması”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s. 68.

ele alınmakta; egemenlik prensibi devletlere başka hukuk süjelerinin kendi işlerine karışmasına karşı koruma sağlamaktadır.⁴³

Devlet egemenliğinin temel oğeleri 1933 tarihli Devletlerin Hakları ve Ödevleri Hakkında Montevideo Konvansiyonu'yla düzenlenmiştir ve üç ana koşulu bulunmaktadır.⁴⁴

1. Daimi bir nüfus,
2. Tanımlanmış bir toprak bütünü ve
3. İşleyen bir yönetim (hükümet).

Devletlerin yerel yetki alanları içindeki işlerine karışmama ilkesi uluslararası ilişkiler ve yükümlülükler sisteminde devlet egemenliğine dayanır. Yetki geniş anlamda topraklarındaki nüfusu ve malları yönetmek için bir devletin gücüne, otoritesine ve yeterliğine işaret etmektedir. Yetki emredici ve uygulayıcı olarak adlandırılır. Emredici yetki toprakları dahilinde ve ötesinde hukuk oluşturma gücüyle ilgilidir. Uygulayıcı yetki devletin kendi topraklarında hukuku uygulama gücüdür. Devletler tarafından kullanılan bu yetki böylece onların egemenliklerinin doğal sonucu olmaktadır. Yetki, toprak egemenliği üzerinde temellense de, bunun ötesine de uzanmaktadır. İçişlerine karışmama genel ödevi hem toprak egemenliğini hem de devletlerin yerel yetkilerini eşit bir temelde korur.⁴⁵

Egemenlik yurt içinde ve yurt dışında, bir devletin toprakları üzerindeki her kişi ve şey üzerinde yüksek yetkiye sahip olmasıdır. Egemen devletler, dış müdahalelerden korunmuştur. Ancak egemenlik mutlak bir tanıma ve niteliğe sahip değildir. Tartışmalar, Samuel Barkin'in belirttiği gibi uluslararası sistemde egemenlik anlayışında yaşanan kaymadan kaynaklanmaktadır. Berkin'e göre otorite temelli egemenlikten, sorumluluk bağlamında egemenliğe geçiş yaşanmıştır.⁴⁶

⁴³ Füsun Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XV, Sayı 1, 2011, s. 102.

⁴⁴Yavlal, a.g.e. s. 13.

⁴⁵Yavlal, a.g.e. s. 14.

⁴⁶Samuel Barkin, "The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norm", **Millenium**, Vol. 27, 1998, s. 233.

Uluslararası hukukta egemenlik kavramı yerine genel olarak bağımsızlık terimi tercih edilmektedir. Burada ifade edilen şey bir devletin başka güçlerin etkisi olmaksızın uluslararası alanda tüzel kişiliğe sahip olması ve herhangi bir müdahale olmaksızın varlığını sürdürebilmesidir.⁴⁷

Barışı kurma bağlamında uluslararası toplumun yararına, barışın ve güvenliğin korunması amacıyla yetki kullanılması ile devletin egemenliği arasındaki çelişki; çatışma sonrasında barışın kalıcı olmasına giden sürecin her aşamasında kendini göstermektedir. Öyle ki BM sistemi de, çatışma yaşayan devletin egemenlik yetkisinin korunması ile uluslararası toplumun güvenliğinin korunması arasındaki dengeye dayanmaktadır.⁴⁸

Egemenlik kavramı Jean Bodin'in bakış açısında mutlak, sürekli, ayrılmaz, en yüksek düzeyli ve hukuken sorumluluk öngörmeyen yetkiyi ifade etmektedir. Söz konusu egemenlik anlayışı, devletin kendi üzerinde herhangi bir standarda bağlı olmaksızın hareket etmesini öngörmekteydi. Modern uluslararası hukukun kurucuların Hugo Groitius ise egemenliği herhangi bir denetime bağlı olmayan yetki olarak tanımlamıştır.⁴⁹

1.4.2. Haklı Savaş Doktrini

Haklı savaş kavramı genel olarak Hıristiyanlığın etkisiyle Batı dünyasında oluşturulmuş bir kuramdır. Kuramın, asıl gelişimini Ortaçağ döneminde tamamladığı söylenebilir. Kuram başlangıçta dini kaygılarla ortaya çıkmışsa da, gelişim sürecinde seküler yapı kazanmıştır.

En genel bakış açısı ile haklı savaş kavramının ortaya çıkmasının altında yatan düşünce, savaşı meşrulaştırmaktan ziyade savaşı kısıtlamaktır. Ancak dinlerin etkilerinin ortadan kalkması ile birlikte savaşların kısıtlanması temelinde oluşan haklı savaş düşüncesinde, savaşın meşrulaştırılması boyutu gittikçe daha çok tartışma

⁴⁷ H. Soykan Adaoğlu, "Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler", **İÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. LXVI, 4 S.1, 2008, s. 4.

⁴⁸ Özgür Mengiler, **Çatışmadan Barışa Birleşmiş Milletler Barışı Kurma Komisyonu**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2014, s. 21.

⁴⁹ Mengiler, a.g.e. s. 23.

konusu olmuştur.⁵⁰ Haklı savaş, devletlerin uluslararası hukuku kuvvet kullanarak ihlal etmeleri halinde, ihlalin sonlandırılması ve ihlalcinin cezalandırılması hakkı biçiminde tanımlanmaktadır.⁵¹

Savaşın hangi durumlarda haklı olabileceğinin belirlenmesi kapsamında *jus ad bellum* ilkesi ortaya konmuştur ve ile savaşın haklılığı bu ilke ölçüsünde belirlenmektedir. Buna göre haklı neden, hukuken uygun otorite, hukuka uygun niyet, zor kullanmanın amaç dışında zarar vermemesi, yani oranlılık, savaşın son çare, barış amaçlı ve başarı şansının olmasıdır.⁵²

Haklı nedenin, *jus ad bellum*'un ilk ve en önemli koşulu olduğu kabul edilmektedir ve saldırı amaçlı savaşlar bu nedenle haklı kabul edilmemektedir. Bu açıdan haklı savaşın nedeninin sadece savunma olabileceği ileri sürülmektedir. Ancak bu noktada da hangi eylemlerin haksız saldırı olacağı konusu tartışmalı hale gelebilmektedir.⁵³

Haklı savaş kavramına, daha sonra müdahale için de olacağı gibi, iki açıdan bakılır; savaş açma hakkının ne zaman olduğu *ius ad bellum*, ve savaşın adil idaresinin nasıl olduğu, *ius in bello*. Bunlara göre kriterler, aşağıdaki şekilde Richard Miller tarafından 1991'de sıralanmıştır.

⁵⁰ M. Serdar Hoş, **Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk**, İstanbul: Levha Yayınları, 2013, s. 13.

⁵¹ Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", **TBB Dergisi**, Sayı 79, 2008, s. 263.

⁵² Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2004, s. 2.

⁵³Ereker, a.g.e. s. 2.

Tablo 1: Kategorilerine Göre Haklı Savaş Kriterleri

ius ad bellum (savaş açma hakkı)	
Doğru Otorite	Sadece meşru bir otorite savaş ilan etme hakkına sahiptir
Haklı Neden	Savaş nedeni haklıysa, öldürücü güç kullanmaya sadece izin verilmez, aynı zamanda gereklidir de
Doğru Niyet	Savaşta, sadece nedenin ve amacın doğru olması yetmez, niyetin de neden ve amaca yönelik olması gerekir
Son çare	Savaşa sadece başka bir alternatifi yoksa başvurulabilir
Orantılılık	Savaşın zarardan çok yarar getireceğinden emin olunmalıdır
Mantıklı beklenti	Beklentilerin gerçekleşebileceği makul şartların bulunması gerekir
Karşılıklı adalet	Hiçbir devlet, gücün tamamına sahip olamaz
Açık savaş ilanı	Savaşı başlatmadan önce resmi ve açık bir savaş ilanı yapılmalıdır

Kaynak: Mona Fixdalve Dan Smith, “Humanitarian Intervention and Just War”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, 1998, s. 286.

Haklı savaş düşüncesinin Hıristiyanlık ile birlikte ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde insan öldürme, öldürmenin hangi gerekçe ile olursa olsun günah olduğu kabulünden hareketle yasaklanmıştır. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı resmi olarak kabulü sonrasında barışı tesis etmek için savaşılacağı, savaşın haklı olabileceği düşüncesi gelişmiştir. Haklı savaş düşüncesini ilk ifade eden ise ilahiyatçı Augustinus olmuştur.⁵⁴

Ortaçağ sonrasında ulus devletlerin ortaya çıkması ile devletler arasında eşit egemenlik kavramına vurgu yapan uluslararası hukuk kurallarının oluşması, normlar

⁵⁴ Elif Uzun, Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2010, s. 30.

hıyerarşisine dayalı, kuvvet kullanmada tutum değişikliğine yol açan sũreći başlatmıştır. Bu dũnem ile birlikte haklı savaş doktrini laikleşmiş ve hukuki temellere oturtulmaya başlanmıştır.⁵⁵

Tarihsel sũrete şekillenen haklı savaş dũřũncesi 19. yũzyılda gũz ardı edilmeye başlanmıştır. 20. yũzyılın ilk yarısında ise savaş ile ilgili gelişmeler uluslararası hukukun konusunu teşkil ettiğinden, klasik haklı savaş kuramıyla ilgili çalışmalar ũzerinde durulmamıştır. Ancak İkinici Dũnya Savaşı sonraki dũnemde Soğuk Savaş ve özellikle Vietnam Savaşı'na karşı gũsterilen tepkiler ile birlikte haklı savaş dũřũncesine tekrar başvurulmaya başlanmıştır.⁵⁶

Gũnũmũzde haklı savaş dũřũncesine yũn veren dũřũnũrlerden J. Rawls zellikle ‘‘Halkların Yasası’’ adlı eserinde haklı savaşı, ideal olmayan bir kuram olarak nitelendirmiştir. Rawls eserinde ‘‘Halkların Topluluğu’’ kavramını anlatmaktadır ve bunun sağlanması için ‘‘Halkların Yasası’’ idealinden bahsetmektedir. İdeal olmayan kuram olarak savaşma hakkı ũzerinde duran Rawls, savaşma hakkını haklı savaş dũřũncesi ũzerinden şekillendirmektedir.⁵⁷

Haklı savaş dũřũncesi tarihsel sũrete sũzũ edilen dũřũncelerle birlikte gũnũmũze kadar gelişimini sũrdũrmũřtũr. Haklı savaş dũřũncesinin gelişmesi genel olarak iki boyutlu olarak nitelendirilebilir. İlk boyut genişleme boyutudur. Genişleme boyutu daha çok askeri kuram ve pratikler boyutudur. İkinici boyutu ise dini, felsefi tartışmalarla doğan daha sonra kurallar ve yaptırım yũnũyle ortaya çıkan boyutudur. Modern dũnemde haklı savaş dũřũncesi hem genişlemiş hem de derinleşmiştir.⁵⁸

Mũdahaleler silahlı çatışmaların sınıflandırılmasında yeni sayılabilecek bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak zellekle insani mũdahale bağlamında olduğa karmaşık bir yapıya sahip olan mũdahaleler gũnũmũz siyaset ve hukuk dũnyasında bũyũk önem taşımaktadır.⁵⁹

⁵⁵ L. Ersin Orallı, ‘‘Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Mũdahale Olgusu’’, **Tesam Akademi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 104.

⁵⁶ Hoş, a.g.e. s. 67-68.

⁵⁷ Hoş, a.g.e. s. 68.

⁵⁸ Hoş, a.g.e. s. 73.

⁵⁹ Hoş, a.g.e. s. 111.

Günümüzde haklı savaşın insani müdahale olgusuna etkisi, üç noktada belirgindir.⁶⁰

- ✓ Dünya politikasında ve hukukunda kabul edilen, bazı değerlerin yok olmasındansa güç kullanımının gerekli görülmesi,
- ✓ Güç kullanımında meşrulaştırmanın ve-veya kısıtlamanın istendiğinde zorunlu olabilmesi,
- ✓ Ahlaki olarak güç kullanımının meşru görülmesi gerektiği durumlarda, modern savaş ile haklı savaş arasında bir ilişki kurulabilmesidir.

1.4.3. Koruma Sorumluluğu

Genel olarak insani müdahalenin haklı olup olmadığı ve hatta insani boyutunun olup olmadığına yönelik bu tartışmalar, uluslararası toplumda, çoğunluğun kabul edebileceği bir kurallar bütününe duyulan ihtiyacın bir kez daha altını çizmiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi için ortaya çıkan koruma sorumluluğu ise, insani müdahalenin gelişmesi açısından büyük bir öneme sahip olması dolayısıyla incelenmesi gereken bir kavramdır. Bu kısımda genel hatları ile insani müdahale kavramı ilişkili koruma sorumluluğu kavramı ve kapsamına yer verilecektir.

1.4.3.1. Koruma Sorumluluğu Kavramına Geçiş

Koruma sorumluluğu, BM’de sürekli olarak tartışılan konulardan olmakla birlikte devletlerin ve hükümetlerin de gündemindedir. Bu tartışma, 19. yüzyılda Avrupa güçlerinin Osmanlı İmparatorluğu’na müdahalesine kadar gitmektedir. Yugoslavya’da etnik temizlik ve Ruanda’daki soykırım gibi 1990’lı yıllardaki insani krizlerle de konu yeniden gündeme gelmiştir.⁶¹

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde insani müdahale doktrini yoğun tartışmalara neden olmuştur. Avrupa’nın ve ABD’nin yaklaşımlarının farklı olması tartışmasının

⁶⁰ Haldun Yalçınkaya, **Savaş-Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s. 110.

⁶¹ Francesco Francioni ve Christine Bakker, “Responsibility and Human Rights: Lessons from Libya to Mali”, **Transworld Working Paper**, No 15, April 2013, s. 1.

da uluslararası hukukun iki yaklaşımı arasındaki farklılığa da işaret etmektedir. Bir yanda güç kullanma yasağına saygı, diğer yanda ise insan haklarını koruma; koruma sorumluluğu kavramının bir köprü olarak görülmesine yol açmıştır.⁶² Bir başka bakış açısına göre ise, insani müdahale kavramı üzerinde hukuksal bir anlaşmaya varılamamış olması, uygulamalar arası farklılıklar ile yıpranan insani müdahale kavramının yerini BM öncülüğünde geliştirilen koruma sorumluluğu doktrini almıştır. “Egemenliğin hak boyutunu geri plana çekip, sorumluluk boyutunu ön plana çıkaran koruma sorumluluğu, kavram ortaya atıldıktan sonra 10 yıl gibi bir sürede BM’nin en önemli ana karar organları olan Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından da benimsenmiştir”⁶³

Genel bir bakış açısı ile uluslararası hukukta tartışmalı olan insani müdahale kavramı yerine geçen koruma sorumluluğu da bir uluslararası hukuk ilkesi olarak görülmesi de; BM’nin yetkili organlarınca onaylanmış, gelişimini sürdüren bir uluslararası hukuk formu niteliğindedir.⁶⁴

Koruma sorumluluğu kavramı öncesinde insani müdahale kavramına yönelik eleştirilerden biri, müdahaleye yönelik objektif kriterler üzerinde bir uzlaşmaya varılamamış olmasıdır. Bu durum ICISS Raporu’nda da teyit edilmiştir. Çünkü Somali’ye, Bosna ve Kosova’ya yönelik askeri müdahale gündeme gelirken; bir soykırımın yaşandığı Ruanda’ya müdahale edilmemesi; hangi durumlarda müdahalenin insani müdahale olacağı üzerine belirsizliğin kabul edilmesi anlamına gelmiştir. İnsani müdahale kavramına netlik kazandırılması gerekmiştir. Bu nedenle farklı kriterler oluşturulması ve çeşitli prosedürlerin belirlenmesi gündeme gelmiştir.⁶⁵

İnsani müdahale kavramı, insan hakları ihlallerini engellemek ve devletlerin uluslararası insancıl hukuka uymasını sağlamak için yeterli belirleyicilik sağlayamadı. Bu nedenle de insani müdahale yerine, karar mekanizması ve kriterleri

⁶²Francioni ve Bakker, a.g.e. s. 2.

⁶³ Azime Telli, “İnsani Müdahalede Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram”, **NEÜ SBE Dergisi**, Cilt 1, 2012, s. 207.

⁶⁴ Ülkü Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, **TAAD**, Sayı 14, 2013, s. 270.

⁶⁵ Ulusoy, a.g.e. s. 272.

net bir şekilde belirlenmiş bir yasal ve ahlaki çerçeve oluşturulmasına ihtiyaç duyuldu. Bu yasal çerçeve, 2000’de Kanada Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy’nin teşvikiyle kurulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu’nun - International Commission on Intervention and State Sovereignty (UMDEK/ICISS) - hazırladığı Koruma Sorumluluğu Raporu ile Aralık 2001’de hazırlandı.

1.4.3.2. Uluslararası Belgelerde Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğu ve insani müdahale konusundaki uluslararası tartışmalarda, uluslararası hukukun iki temel kuralı ön plana çıkarılmaktadır. Bunlar:⁶⁶

- Kuvvet kullanma yasağı (madde 2) (4)
- İnsan haklarının korunması (madde 1) (3)

Her iki ilke de uluslararası teamül hukuku normlarına dahil edilmiştir ve Uluslararası Adalet Mahkemesi de birçok kararında kuvvet kullanma yasağına vurgu yapmıştır.

2001’de Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu’na (ICISS) kurucu metniyle birlikte ilkesel olarak kabul edilen koruma sorumluluğu, insani müdahalenin hukuksal engellerinin aşılması yolunda en önemli hukuki sınırlardan biri olmuştur.

ICISS’e göre bireyler kitlesel öldürme, haklarının ihlali veya acının diğer çeşitlerine karşı korunmalıdır. Eğer devlet kendi vatandaşlarını koruma konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiyorsa ya da buna katkısı varsa iyi yurttaşlığın asgari içeriği konusunda başarısız olmuş kabul edilmektedir.⁶⁷

ICISS, 2001 yılında hazırladığı raporda sorumluluk olarak egemenlik çerçevesinde, egemenliğin devlete üç tür sorumluluk yüklediği kabul edilmektedir. İçsel sorumluluk kendi vatandaşlarının haklarının korunması ile ilgilidir. Dışsal sorumluluk ise diğer devletlerin egemenlik haklarına BM sistemi çerçevesinde saygı

⁶⁶Francioni ve Bakker, a.g.e. s. 3.

⁶⁷Lyon ve Dola, a.g.e. s. 48.

gösterilmesidir. Sorumluluğun üçüncü boyutu ise devlet içindeki karar alma ve uygulama mercilerinin bu sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda hesap vermeleridir.⁶⁸

İnsani müdahaleyi gerektiren, yani durdurulması veya önlenmesi gereken ve bir tanesinin bile gerçekleşmesi müdahale için sebep oluşturan iki durum Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon tarafından şu şekilde belirtilmiştir:⁶⁹

- ✓ İlgili devletin eylemleri veya umursamazlığı veya harekete geçmemesi veya başarısız devlet durumunda olması nedeniyle soykırım niyetiyle veya böyle bir niyet olmaksızın gerçekleşmekte olan veya gerçekleşmesinden endişe edilen büyük çapta can kaybı
- ✓ Öldürme, zorunlu göç, terör ve tecavüz eylemleri aracılığıyla gerçekleşmekte olan veya gerçekleşmesinden endişe edilen büyük çaplı etnik temizliktir.

Özünü insani müdahale oluşturmasına rağmen rapor kavram olarak insani müdahaleyi sahiplenmemiş ve geniş kapsamlı bir koruma sorumluluğu yaklaşımı çerçevesinde silahlı müdahalede bulunulabileceğini ifade etmiştir. Komisyon, İngiliz Okulu'nun insani müdahale tartışmalarını yetersiz ve müdahaleci odaklı bularak, kendisi için müdahale edilenleri konunun merkezine taşıyacak bir yaklaşım geliştirme amacıyla müdahale yerine, koruma sorumluluğu kavramını yerleştirmeye çalışmıştır. 2005 Dünya Zirvesi'nde konunun ele alınış biçimi ise müdahaleden kaçınmak isteyen devletlere kapı açacak ve devletleri diğerlerine müdahaleyle yükümlü kılmayacak şekildedir.

Koruma sorumluluğu kavramının merkezinde insanların korunmasında aşamalı sorumluluk yaklaşımı yer almakta; devletlerin kendi vatandaşlarını korumasına öncelik verilmesi gerektiği ön plana çıkarılmaktadır. Devletin bu görevi yerine getirememesi durumunda uluslararası camianın sorumluluğu gündeme gelecektir.⁷⁰

⁶⁸Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, s. 8.

⁶⁹A.g.e., s. 23.

⁷⁰Arsava, a.g.e. s. 107.

BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi tarafından da genel olarak benimsenen bu kavramın özellikle Afrika Birliği tarafından sahiplenildiğini söyleyebiliriz. Kurucu metinde tüm üyelerin eşit oyla temsil edildiği Genel Kurul'un kararıyla savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlardan kaynaklanan ağır durumlarda, Birliğin üye bir devlete müdahale etme hakkına bağlanmaktadır. Ayrıca BM'nin yapısının ve bu örgütle ilişkilerinin ele alındığı 2005 Afrika Birliği Zirvesi'nde de kavram teyit edilmiştir. Birlik yaklaşımında belirleyici olanın tarif edilen türden sorunlara bölgesel çözüm bulma, kıta dışı müdahaleleri önleme ve kendi sorunlarını kolonyal geçmişi çağrıştıran yöntemlere yani uluslararası topluma bırakmadan çözüme arayışı olduğu açıktır. Nitekim Afrika Birliği Güvenlik Konseyi'nin de yetkilendirmesi ile Burundi'de, Darfur'da ve Somali'de bu amaçla asker bulundurmaktadır.⁷¹

1.4.3.3. BM ve Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu; egemenlik, BM Şartı'nın madde 24'teki uluslararası barışın ve güvenliğin sürdürülmesi, insan hakları, ilgili uluslararası hukuk kuralları, devlet pratikleri, bölgesel örgütler ve BM Güvenlik Konseyi'ne dayanmaktadır. Bu kısımda BM ve koruma sorumluluğu açısından önemi değerlendirilecektir.

1.4.3.3.1. BM ve Koruma Sorumluluğu

Koruma sorumluluğuna neden ihtiyaç duyulduğunun sorgulanması gerekmektedir. Soğuk Savaş boyunca BMGK, daimi üyelerin veto hakkı nedeniyle birçok kez insani müdahale gerçekteştirmemiştir. Örneğin 1970 yılında Burundi, Nepal, Sierra Leone, Suriye ve Zambiya'nın Güney Rodezya'ya; 1975 yılında Guyana, Irak, Moritanya, Kamerun ve Tanzanya'nın Namibya'ya müdahale edilmesi yönündeki talepleri BMGK tarafından reddedilmiştir. Bu dönemde Konsey'in onayı olmaksızın müdahale yapılması gerektiğini düşünen çevreler olsa da bu, uluslararası hukuk çerçevesinde mümkün olmamıştır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte insani müdahaleler için ümitler artsa da; Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş sürecindeki yapısından kurtulamadığı için bu konuda herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Bu durum da mevcut sistemde alternatif arayışlara neden olmuştur.

⁷¹ Denk, a.g.e. s. 261.

BM reformunun hayata geçirilmesi ardından koruma sorumluluğunda müdahale nedenleri soykırım, ağır savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar olarak kabul edilmiştir. Bu konuda temel esaslar ise şu şekilde sıralanabilecektir:⁷²

- ✓ Doğru amaç (rightintention): Müdahalenin nedeni insanların acılarının sona erdirilmesidir ve bu yönde amaçların takip edilmesinin bir zararı bulunmamaktadır.
- ✓ Son çare (lastresort): Askeri nitelikli olmayan çözümlerin ümitsiz olması durumunda askeri müdahale son çare olarak nitelendirilmektedir ve 2005 Dünya Zirvesi'nde bu durum BM Şartı 42. Maddesine benzer nitelik taşımaktadır.
- ✓ Orantılılık (proportional means): Asgari ölçüler müdahale, kapsam, yoğunluk ve süre bakımından uygun olmalıdır.
- ✓ Olumlu gelişme beklentisi (reasonable prospects): Askeri müdahalelerin insani durumun iyileşmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Koruma Sorumluluğu, egemenliğin kontrol anlamına geldiği “tarihi geçmiş” bakış açısını reddederek, egemenliğin sorumluluk olduğu zeminine oturtulmuştur. Bu sorumluluk ise üç seviyededir:⁷³

- ✓ İlk olarak devlet, halkının hayatını, mallarını korumak ve refahını sağlamakla sorumludur.
- ✓ İkincisi, ulusal otoriteler hem halkına hem de uluslararası topluma karşı sorumludur.
- ✓ Üçüncü olarak ise devlet içindeki birimler kendi hareketlerinden, görev ve ihmallerinden sorumludur. Bu sorumlulukların hepsinin kapsamında ise, halkların insan hakları ve güvenliğinin korunması vardır.

İnsan hakları, uluslararası ilişkilerin en önemli kavramlarından birisi haline gelirken; insan güvenliği, yüzyıllardır devlet için hayati öneme sahip toprak güvenliğinin

⁷² Arsava, a.g.e. s. 108-109.

⁷³ ICISS, **The Responsibility to Protect**, Aralık 2001, s. xii.

yerini almıştır. İnsan güvenliği ise halkın fiziksel, ekonomik ve sosyal güvenliğinin sağlanması ve insan haklarının korunmasıdır. Bunun içerisinde yaşama, sığınma, yiyeceğe erişme, işe sahip olma ve çevre güvenliğinin dışında, insani gelişim, sağlık, insanlık onuru da yer almaktadır. Dolayısıyla Koruma Sorumluluğu, etnik temizlik, açlık, tecavüz ve kendi güvenlik güçleri tarafından öldürülmeyi insan güvenliği ve insan hakları çerçevesinde değerlendirerek, bunların uluslararası bir korumaya da sahip olduğunu göstermeye çalışır.⁷⁴

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, Koruma Sorumluluğuna yönelik ilk kapsamlı açıklamasını, 15 Temmuz 2008'de Berlin'deki Bertelsmann Foundation adlı kuruluştaki konuşmasını yapmıştır. Konuşmanın Almanya'da gerçekleştirilmiş olması, sembolik açıdan konuşmayı daha da anlamlı kılmıştır. Nitekim Ban Ki-moon da konuşmasında, saldırgan ve sorumsuz egemenlik anlayışının 20. yüzyılda yol açtığı sorunların asla unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Koruma Sorumluluğu öncelikle ilgili devlettir. O devlet bir çözüm bulmuyor ya da bulamıyor ve zararı engelleyemiyorsa, ya da bizzat zararın kaynağıysa, sorumluluk uluslararası topluma devrolmaktadır. Ancak bu sorumluluk temelinde tepki gösterme, önleme ve yeniden inşa olarak üçe ayrılmaktadır.

1.4.3.3.2. BM ve Koruma Sorumluluğu Unsurları

Koruma sorumluluğunun uluslararası gündeme sokulması BM'nin yoğun faaliyetleri sonucunda gerçekleşmiştir. Nitekim BM Antlaşması'nın müdahale konusunda Güvenlik Konseyi'ne verdiği yetkiler, egemenlik kavramına yine BM Antlaşması'nda yapılan vurgu, hepsinden öte BM'nin uluslararası siyasette bir anlamda bir üst otorite olarak görülmesi, kavramın BM nezdinde incelenmesini gerektirmiştir. BM sisteminde koruma sorumluluğu üçlü bir sorumluluk olarak tanımlanarak, önleme, tepki gösterme ve yeniden inşa üzerine kurulmuştur.

⁷⁴ ICISS, a.g.e. s. 15.

1.4.3.3.2.1. Önleme Sorumluluğu

Önleme sorumluluğu da yine ilk olarak devlete aittir. Devlet, bütün kurum ve kuruluşlarıyla beraber halkına hesap verebilir bir yönetime sahip olma sorumluluğuna sahiptir. Bu yönetim içerisinde insan haklarını korumak ile sosyal ve ekonomik gelişimi sağlamak görevine sahip devlet, problemleri konuların çözümü için de sorumluluğa sahiptir. Hem devlet için, hem de önüne geçilmezse uluslararası toplum için tehdit oluşturabilecek niteliğe sahip problemlerde, ilk sorumluluğa sahip devlet de, ikincil sorumluluğa sahip uluslararası toplum da; sorunun kökenini göz ardı edemez. Rapor, sorunun çözülmesi için öncelikle nedenlerinin anlaşılabilmesi ve buna yönelik kapsamlı bir çözüm yönetimi oluşturulabilmesi için üç koşul olduğunu belirtir.

1.4.3.3.2.2. Tepki Sorumluluğu

Önleme sorumluluğu kapsamında uygulanan her türlü yaptırım, en düşük düzeyden başlayıp artırılarak uygulanır. En güçlü düzeydeki zorlayıcı yaptırımlar da işe yaramadıysa ve sorun bir çatışma halini aldıysa; şartları daha sonra ifade edilecek olan askeri müdahale yapılmadan önce daha güçlü yaptırımlar bu kez çatışmanın durdurulması için uygulanır. Koruma Sorumluluğu Raporu, çatışmaya verilecek tepkiler açıkça şu şekilde ortaya koymuştur.⁷⁵

- ✓ Silah ambargosu
- ✓ Askeri işbirliği ve eğitim programlarının durdurulması
- ✓ Devletin veya çatışan tarafların, hatta tarafların liderlerinin, yurt dışındaki finansal varlıklarının dondurulması
- ✓ Başlıca gelir kaynağı olan mallara ticari ambargo uygulanması
- ✓ Petrol ürünlerine ulaşımının engellenmesi
- ✓ Hava sahasının kapatılması
- ✓ Diplomatik temsilin sona erdirilmesi
- ✓ Çatışanların liderlerine ve ailelerine yurt dışında seyahat sınırlaması

⁷⁵ ICISS, a.g.e. s. 30.

- ✓ Devletin veya grupların üyesi olduğu uluslararası ve bölgesel örgütlerden çıkarılması
- ✓ Yeni bir örgüte üye olarak kabul edilmemesi

1.4.3.3.2.3. Barış İnşası Sorumluluğu

ICISS, askeri müdahaleden kaçılmadığı durumlar sonunda ise yeniden inşa süreci olduğunu ortaya koyarak hem müdahalenin nasıl olması gerektiğini hem de müdahale sonrası süreci detaylandırır. Müdahale sonrası sürecin barış inşası ile başladığı ortaya konduktan sonra; güvenliğin, uzlaşımın, adaletin ve gelişmenin sağlanacağı açıklanır. Üstelik raporda, barışın korunması ve zarar gören sivil yönetimin yeniden kurulması için BM otoritesi altında bir yönetim oluşturulması ve gerekli şartlar sağlandığında otoritenin devredilmesi de ayrıntılı gösterilir.

1.4.4. Önleyici Savaş

Soğuk Savaş sonrası süreçte, önleyici savunma ya da önleyici saldırı (pre-emptive strike) olarak tanımlanan, tehdidin ya da saldırının gerçekleşmeden etkisiz hale getirilmesini temel alan bu doktrin, ilk kez Ashton B. Carter ve William J. Perry'in 1999'da yayınladıkları "Önleyici Savunma: ABD için Yeni Bir Savunma Stratejisi" isimli kitapta tanımlanmıştır.

Önleyici savunma doktrinine göre; Soğuk Savaş süresince ABD'nin yaşamsal çıkarlarına en büyük tehdit, Sovyet Rusya'nın varlığıyken, Soğuk Savaş sonrası ortamında tehdidin nereden geleceği belirsizleşmiş, bu nedenle olası tehditlerin bir hiyerarşi içerisinde izlenmesi, bunların ABD'nin yaşamsal çıkarlarına karşı büyük bir tehlike olmadan önlenmesi için politikalar oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Bu tehlikeler şu an için caydırılmaz ya da bulunamaz, ancak önlenebilir tehditlerdir.⁷⁶

⁷⁶ Ashton B. Carter, William J. Perry, **Preventive Defence: A New Security Strategy for America**, Brooking Institution Press, Washington D. C., 1999, s. 14.

Yazarlara göre, ulusal güvenlik stratejisine rehber olacak “önleyici savunma”, yapısal olarak caydırıcılıktan farklıdır. Bu strateji, politik askeri bir stratejidir ve dış politikanın, tüm araçlarını da içermektedir.⁷⁷ Bunun yanı sıra, Bosna Hersek’te yaşananlara sadece insani nedenlerle değil, bölgesel ve uluslararası istikrarın temelini sarsmaması için müdahale edilmelidir, ancak bu tarz askeri müdahalelerin kaynak ve zaman kaybı yaratması yüzünden, ABD’nin Truman’ın, Marshall’ın ve Acheson’un yolunu takip etmesi, yeni Dünya düzeninde yeni güvenlik stratejileri yaratması gerekmektedir.⁷⁸

Önleyici savunma doktrini, temel olarak, olası tehditlerin önem sırasına göre sıralanması ve buna göre değerlendirilmesine dayanmaktadır. A listesindeki tehditler, SSCB’nin Soğuk Savaş süresince mevcut olduğu ölçekte ve türdeki tehditlerdir. Fakat bu liste bugün boştur, ABD’nin yaşam alanına yönelik askeri tehdit yoktur. Kore Yarımadası’nda ve Körfez’deki iki bölgesel beklenmedik olay ise ABD’nin yaşamsal çıkarlarını tehdit etmemekle beraber, ABD çıkarlarına yönelik, B listesindeki tehditlerdir. Bu hiyerarşide üçüncü bölümde yer alan Kosova, Bosna, Somali, Ruanda, Haiti olayları ise C listesindeki tehditlerdir.⁷⁹ ABD ve uluslararası sistem için A listesinde olma potansiyeli olan 5 tehlike ise şu şekilde sıralanmıştır.⁸⁰

- Rusya, kargaşa, yalnızlık ve saldırganlık gibi Almanya’nın I. Dünya Savaşı sonrası haline dönüşebilir
- Rusya ve diğer eski Sovyet cumhuriyetleri, eski Sovyetler Birliği’nin nükleer mirası üzerindeki kontrolünü kaybedebilir.
- Çin, uluslararası sistem içerisinde, işbirlikçi yerine düşman olarak yükselebilir.
- Kitle imha silahları yayılabilir ve ABD için direkt tehdit olabilir.
- Görülmemiş ölçüde yıkıcı terör ve bu terörün ABD topraklarında meydana gelmesi.

⁷⁷ Ashton ve Perry, a.g.e. s. 18.

⁷⁸ Ashton ve Perry, a.g.e. s.12.

⁷⁹ Ashton ve Perry, a.g.e s.11.

⁸⁰ Ashton ve Perry, a.g.e. s.14-15.

Görüldüğü gibi, kitapta 11 Eylül saldırılarını öngören bir tehlikenin var olduğunun öngörülmesi, bu saldırılar sonrasında özellikle yine ABD tarafından, resmi ağızlardan bu kavramın dile getirilmesine yol açmıştır.

Resmi olarak, önleyici savunma ya da önleyici saldırı doktrini, ilk kez Bush'un 1 Haziran West Point'teki konuşmasında dile getirilmiştir. Bush konuşmasında; İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana ABD dış politikasını yönlendiren iki doktrin-Sovyetler Birliği'nin genişlemesinin sınırlanması, nükleer silahlarla gerçekleştirilebilecek bir saldırının caydırılması- artık geçerliliğini yitirdiğini ve şimdi önleyici ilk vuruş hakkı prensibini benimsediklerini açıklamıştır.⁸¹

Kissinger'a göre, Bush'un 1 Haziran'da açıkladığı önleyici vuruş politikası Westphalia Antlaşması'ndan bu yana süregelen uluslararası düzenin tüm kurallarını hiçe sayan devrimci bir kavramdır.⁸² Çünkü Westphalia barışı ile devletler, birbirlerinin içişlerine karışmama üzerine dayanan ve güç dengesi sistemine işlerlik kazandıran bir süreç başlatmış, özellikle ülke sınırları üzerinde sadece devletin söz sahibi olduğu konusunda anlaşmışlardır. Bu nedenle, önleyici saldırı bu düzeni sarsıcı bir özellik taşımaktadır. Bunun dışında, kavram ABD kaynaklı ortaya çıksa da, daha sonra özellikle AB'nin 2004 yılında kabul ettiği Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde de kavrama bir şekilde yer verilmesi, düşüncenin Soğuk Savaş sonrası ortamında kendisine taraf bulunduğunu da kanıtlamaktadır.

⁸¹ Ergin Yıldızoğlu, *Hegemonyadan İmparatorluğa*, Everest Yayınları, İstanbul, 2003, s. 352.

⁸² Yıldızoğlu, a.g.e. s. 346.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSANİ MÜDAHALE KAPSAMINDA KUVVET KULLANMA UYGULAMALARI ve MÜDAHALE HAKKI

2.1. Birleşmiş Milletler Sistemi ve Güvenlik Konseyi

Birleşmiş Milletler Sistemi, Westphalia sisteminden 300 yıl sonra kurulan ve bir ölçüde orada kabul edilen ilkeleri de içeren, temeli Milletler Cemiyeti'ne dayanan; ancak onun düştüğü hatalara düşmemek üzere organize edilen Birleşmiş Milletler örgütünü, antlaşmasını ve üye ülkeleri de kapsayan uluslararası ilişkiler sistemidir. Bu kapsamda uluslararası hukuk açısından müdahale ve kuvvet kullanma kavramlarına geçmeden önce BM sisteminin ve onun en önemli karar organı Güvenlik Konseyi'nin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.1. Birleşmiş Milletler Sistemi

1648 Westphalia Antlaşmaları genellikle modern anlamda uluslararası sistemin kuruluşunun başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Avrupa'daki Katolik-Protestan çatışması temelinde yaşanan son büyük savaş dizisi olan '1618-1648 Otuz Yıl Savaşları' sonunda yapılan görüşmeler sonunda varılan uzlaşma metinlerinin birleştirilmesiyle oluşan bu antlaşmanın kapadığı ve açtığı dönemler bakımından ayrı ayrı ele alınması gerekir. Başka bir deyişle, bu antlaşma devletlerarası ilişkileri algılama biçimi bakımından bir dönüm noktasıdır; eski paradigma tarihe karışmış ve yeni bir paradigma olmuştur. Yeni oluşan paradigmanın temel özellikleri şöyle sıralanabilir: Devletlerarası ilişkilerin çok taraflı ve esaslı mekanizmalarla kurallara bağlandığı konferanslar dönemine girilmiştir. Böylece belli kurallar konularak ilk kez uluslararası sistem oluşturulmuştur. Bu sistemin içindeki devletler birbiriyle barış ya da savaş ilişkilerinde laik ilkelerle hareket etmeyi benimsemişlerdir. Bundan

sonraki dönemlerde Avrupa'da devletlerarası güç mücadelesi anılan bu esaslar çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır.⁸³

Tüm bunların ötesinde egemenlik açısından değerlendirildiğinde Westphalia Sistemi ile uluslararası ilişkilerdeki eşitlik teması Milletler Cemiyeti açısından manda, Birleşmiş Milletler açısından ise vesayet sisteminin tesisine kadar Avrupalı devletlerin eşitliği demektir. Buna göre Avrupalı olmayan devletler eşit sayılmıyor, bu durum da Avrupa güçlerinin dış müdahaleleri için bir bahane anlamına geliyordu.⁸⁴

Bu süreçte, Milletler Cemiyeti (MC) kurulmadan önce diplomasi ve güç dengesi barışın tesis edilmesinde temel araçlar olmuştur. Savaşlarla sona eren silahlanma yarışına da neden olan güç dengesi eğilimi nedeniyle Cemiyet Antlaşması, bunu kolektif güvenlik ile değiştirmeyi denemiştir. Ayrıca barışçıl düzenlemeleri de ele almış; silah kontrolü ve silahsızlanmaya da vurgu yapmıştır.⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın dünya çapında büyük yıkımlara neden olması, MC deneyiminin sorgulanmasına zemin hazırlamış ve daha etkin bir sistemin kurulabilmesi için devletler bu konuda çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır.

Birleşmiş Milletler örgütünün anayasasının temeli Dumbarton Oaks'taki teklifler temelinde yürütülen San Francisco görüşmelerine dayanıyordu. Dumbarton Oaks teklifleri Birleşik Devletler, İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Çin tarafından hazırlanmıştı. Dumbarton Oaks tekliflerinin temel alınarak örgüt anayasasının hazırlandığı konferans 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco'da toplandı. Konferansa 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş olan bütün devletlerin temsilci gönderebilecekleri belirtilmişti. San Francisco'daki görüşmelerin sonucunda, katılanların oy birliğiyle bugünkü Birleşmiş Milletler Antlaşması ortaya çıkmıştır.

⁸³ Mehmet Hasgüler ve Mehmet Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, s. 20-23.

⁸⁴ Siret Hürsoy, "Intervention Dilemma: Is Partial Intervention Possible?" içinde Dilip Lahiri (ed.), **Emerging Security Concerns in West Asia**, India: Macmillan Press, 2009, s. 20.

⁸⁵ Chadwick F. Alger, **The United Nations System**, California: ABC Clio, 2006, s. 9.

26 Haziran 1945'te imzalanan BM Şartı, 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. BM Şartı, uluslararası bir antlaşma hükmünde olduğu için uluslararası ilişkilerde ve güç kullanımında imzacı devletleri bağlayan bir niteliğe sahiptir. Sistemde saldırı ve böylece uluslararası güvenliğin tehlikeye girmesi neticesinde kuvvet kullanımıyla ilgili olarak BM Şartı, 1920-1939 Milletler Cemiyeti dönemindeki kolektif güvenlik ilkesini ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan fiili güç dağılımını dengelemeye çalışmıştır.⁸⁶

BM Antlaşması önceki döneme göre yenilikler taşıyan bir evrensel düzenleme getirerek, uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. BM üyesi bütün devletler birbirleri arasındaki ilişkilerde, kuvvet kullanmama yönünde BM Antlaşması ile bağlanmışlardır. Kural olarak, kuvvet kullanılması yasaklanmakla beraber bir takım istisnalarda getirilmiştir. Bu istisnalar içerisinde, meşru müdafaa ve BM organları aracılığıyla kuvvet kullanılmasına karar verilmesi girmektedir.⁸⁷

Birleşmiş Milletler sistemi uyarınca Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiği durumlarda üye devlet talepleri ya da diğer BM organlarının kararlarına bağlı olmak zorunda değildir. Bunun yanı sıra Güvenlik Konseyi'nin kararlarını denetleyecek bir makam da bulunmamaktadır. Ayrıca BM Antlaşması 25. maddesine göre üye devletler açısından Güvenlik Konseyi kararları bağlayıcı durumdadır ve dolayısıyla Güvenlik Konseyi kararlarına göre askeri güç kullanımı da mümkündür. Ancak BM Irak Savaşı'na gelene dek, birçok çözüm önerisi kabul edilmesine rağmen askeri güç kullanmayı bir seçenek olarak hayata geçirmemeye dikkat göstermiştir.⁸⁸

BM örgütünün temel ve öncelikli hedefi, devletlerarasında kuvvet kullanımını engelleyerek, barışı ve güvenliği sağlayabilmektir. San Francisco Konferansı'nda kuvvet kullanımının yasal olarak tanındığı (Güvenlik Konseyi'nin onayını gerektirmeksizin) tek bir durumun varlığından bahsedilmişti; o da meşru müdafaa hakkı idi.

⁸⁶ Doğan, a.g.e. s. 56.

⁸⁷ Nazlı Müdüroğlu, **Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.1.

⁸⁸ Fikret Birdişi, **Birleşmiş Milletlerin (BM) Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2010, s. 179.

BM Şartı halen güç kullanımının meşruiyeti konusunda temel uluslararası kuralları kapsayan bir antlaşma niteliğindedir. Böylece Şart, sistemde güç kullanımı konusunda genel ilkeleri ortaya koyarken, bireysel ve toplu meşru müdafaayı ve uluslararası yaptırımları belirli şartlara bağlamaktadır.⁸⁹

BM Şartı'nın getirdiği bugünkü sistemde kolektif güvenlik yerine meşru savunma hakkı vurgulanmış ve Milletler Cemiyeti'nin yapılanmasından farklı olarak güçlü bir Güvenlik Konseyi oluşturulmuştur. Her biri veto yetkisine sahip olan Konsey'in beş daimi üyesi; yani ABD, Sovyetler Birliği (daha sonra Rusya), Çin, Fransa ve Büyük Britanya bir nevi hakem pozisyonuna geçmiştir.⁹⁰

BM sadece uluslararası insan hakları hukuku alanında değil, fakat aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk alanında da, Genel Kurul'un silahlı çatışmalar döneminde insan haklarına saygı gösterilmesine ilişkin kimi kararları istisna olmak üzere, etkin bir koruma sağlamak bakımından yetersiz kalmıştır.

2.1.2. Birleşmiş Milletler Sisteminde Güvenlik Konseyi

Hem BM sisteminin merkezinde yer alması hem de genel olarak uluslararası hukuk yapısı içerisinde işgal ettiği konum, Güvenlik Konseyi'nin başkaca alanlarda da aslında BM Antlaşması'ndan kaynaklanmayan kimi kilit görevler üstlenebildiğini göstermektedir. Bu kapsamda; bu kısımda Güvenlik Konseyi'nin yapısı, yetkileri ve rolü yanı sıra Güvenlik Konseyi'nin barış rolü incelenecektir.

2.1.2.1. Güvenlik Konseyi'nin Yapısı, Yetkileri ve Rolü

Güvenlik Konseyi'nin toplam 15 üyesi vardır. Bunlardan 5 tanesi (ABD- İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin) sürekli üye iken, diğer 10 üye geçici üye iki yıllık dönemler için BM Genel Kurulu tarafından seçilmektedir. Kararlar 15 üyeden en az 9'unun

⁸⁹ Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı", **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu**, N. Doğan, C. Çakmak ve H. K. Aslan (der), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 56.

⁹⁰ Doğan, a.g.e. s. 56.

olumlu oyu ile alınabilmekte, ancak her halükarda beş daimi üyeden hiçbirinin olumsuz oy kullanmaması gerekmektedir.⁹¹

MC döneminde de Konsey var olmuş ve daimi üyelik sistemi benimsenmiştir. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin yapılandırılmasında bir adım ileriye gidilmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın galibi olan 5 büyük devlete veto yetkisi de verilmiştir.⁹²

Geçici üyelerin Genel Kurul'daki seçiminde BM'nin başta uluslararası barışın korunması olmak üzere amaç ve çalışma alanlarına olası katkının özellikle dikkate alınacağı ve hakça bir coğrafi katılımın da göz önünde bulundurulacağı belirlenmiştir. Hakça coğrafi katılım kaydı çerçevesinde bölgesel gruplar oluşturulmuştur ve devletler buldukları gruba ayrılan koltukları için aday olmakta ve seçilmektedir.⁹³

BM Şartında BM Güvenlik Konseyi'nin görev ve sorumluluklarından bazıları şu şekilde sıralanmıştır:⁹⁴

- a) BM'nin prensip ve amaçları doğrultusunda uluslararası barış ve güvenliği sürdürme,
- b) Uluslararası sürtüşmelere sebep olabilecek anlaşmazlıkları ve durumları soruşturma,
- c) Silahlanmayı düzenleyecek kuruluşların planlanmasını formüle etmek,
- d) Saldırganlıkları engellemek için üye ülkelerin yaptırımları ve diğer güç kullanılmasını içermeyen önlemleri uygulamasını sağlamak,
- e) Saldırganlara karşı askeri önlemler almak,
- f) Güvenlik Konseyi için yeni üyeleri tavsiye etmek,
- g) Güvenlik Konseyi'ne Genel Sekreterin seçilmesinde tavsiyede bulunmak ve Konsey ile birlikte Uluslararası Adalet Divanı'nda görev alacak hâkimlerin seçilmesini sağlamak

⁹¹ Çakmak, a.g.e. s. 39.

⁹² Denk, a.g.e. s. 176.

⁹³ Denk, a.g.e. s. 176.

⁹⁴ What is the Security Council, <http://www.un.org/en/sc/about/>, (05.12.2015)

Küresel güvenlikle ve barışla ilgili birinci sorumluluğu nedeniyle Güvenlik Konseyi yılda olağan olarak bir kez toplanan BM Genel Kurulu'nun aksine sürekli toplantı halindedir. Bu nedenle de Konsey üyesi her ülke, BM genel merkezinde sürekli bir temsilci bulundurmaktadır. Bu da Konsey'in küresel sistemdeki öncü ve birincil rolünü teyit eden önemli bir düzenlemedir.⁹⁵

Güvenlik Konseyi, genel yetkili organ niteliğindeki Genel Kurul'la birlikte BM'nin en önemli iki organından birisidir. Öte yandan örgütün özel yetkili organı olması nedeniyle Konsey'in hem örgüt içinde hem de uluslararası ilişkiler ve hukuk sistemi açısından merkezi bir konuma ve kilit öneme sahip olduğu da açıktır. Zaten hem güncel uluslararası sorunlar hem de genel yapısal sistematik tartışmalar açısından bakıldığında ismi tartışmasız olarak ön planda olan organ da Konsey'dir.⁹⁶

BM'nin özel yetkili organı niteliğindeki Güvenlik Konseyi, özellikle uluslararası barışın ve güvenliğin korunması konusunda başlıca sorumluluk sahibi organ olarak tanımlanması nedeniyle sürekli çalışabilecek şekilde organize edilmiştir. Bu genel koşulun iki açıdan karşılandığı söylenebilir. Birincisi yerleşik uygulama çerçevesinde Güvenlik Konseyi aksi gerekmedikçe haftalık olağan toplantılar yapmakta ve çalışmalarına en fazla iki hafta ara vermektedir. Her ne kadar olağan toplantı yeri BM'nin merkezi olsa da, Konsey'in dilerse başka bir yerde toplanması da mümkündür. İkinci olarak ise üyelerin Konsey nezdindeki temsilcilerini sürekli olarak örgüt merkezine bulundurmaları gerekmektedir.⁹⁷

Güvenlik Konseyi iki ana organdan birisi olarak örgütün çalışma alanlarına giren konuların neredeyse tümüyle ilgili çeşitli yetkilere sahiptir. Örneğin Genel Sekreter seçimi, BM üyeliğine kabul ve üyelik statüsüyle ilgili konularda nihai kararı verecek olan Genel Kurul'a tavsiyede bulunma yetkisi vardır. Ancak bu tavsiyenin fiilen belirleyicilik anlamına geldiği rahatlıkla söylenebilir. Konsey'in asıl yetkisi ise BM'nin özel yetkili organı olduğunda da gösterir şekilde barış ve güvenliğin sağlanması konusunda verilen kapsamlı görevleridir.⁹⁸

⁹⁵ Çakmak, a.g.e. s. 41.

⁹⁶ Denk, a.g.e. s. 173.

⁹⁷ Denk, a.g.e. s. 173-174.

⁹⁸ Denk, a.g.e. s. 175-176.

BM'nin ve özel olarak Güvenlik Konseyi'nin mevcut yapısı, rolleri ve işlevleri II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sistemi yansıttığından, bugünkü uluslararası sisteme uygun düşmemektedir. Bu nedenle değişim talepleri uzun yıllar boyunca dile getirilmektedir. Özellikle Güvenlik Konseyi ile ilgili baskılar gün geçtikçe artmaktadır. En ciddi önerilerden biri Konseyin üye sayısının 15'ten 20 veya 25'e çıkarılması yönündedir.⁹⁹

2.1.2.2. Güvenlik Konseyi'nin Barış Rolü

Uluslararası sistemdeki merkezi otorite eksikliğinin kısmi bir istisnası olarak gösterilebilecek Güvenlik Konseyi, BM üyesi olsun olmasın, bütün devletler üzerinde bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Bu karar yetkisi nihai olarak BM Şartı'na dayanmaktadır. BM Şartı'nı iç hukuklarına göre onaylayan devletlerin, Şart'a taraf olmaları hasebiyle Konsey'in kendileri üzerinde bağlayıcı karar alma yetkisine rıza gösterdikleri elbette söylenebilir. Ancak BM Şartı'na taraf olmayan devletlerin böylesi bir rıza verdiğini söylemek mümkün değildir. Buna rağmen bir devlet BM Güvenlik Konseyi kararlarına uymak zorunluluğundadır.¹⁰⁰

BM Şartı Genel Kurul ile BM Güvenlik Konseyi arasında çok net bir görev ayrımı yapmış ve Konsey'in barışın sağlanması konusunda birincil sorumluluk sahibi olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgu bir açıdan Konsey'in görev alanının kısıtlanması anlamında geliyor gibiyse de, aslında Genel Kurul'a göre uluslararası güvenlik konularındaki üstünlük ve önceliğini teyit eder niteliktedir. Bu vurgu ile Genel Kurul'un küresel güvenlikle ilgili konularda Konsey'in yetki alanına giremeyeceği tespit edilmiştir.¹⁰¹

⁹⁹ Şaban Çalış ve Kürşat Kan, "BM: Birleşmiş Milletler", Şaban Kan, Birol Akgün ve Önder Kutlu (ed), **Uluslararası Örgütler**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2006, s. 69.

¹⁰⁰ Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu**, N. Doğan, C. Çakmak ve H. K. Aslan (der), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014, s. 35.

¹⁰¹ Çakmak, a.g.e. s. 41.

Güvenlik Konseyi, BM'nin birinci ve esas amacını oluşturan uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasından sorumlu olan başlıca organdır. Organ bu amaç çerçevesinde iki tür yetki ile donatılmıştır. Bu yetkiler şunlardır:¹⁰²

- ✓ Uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edilmesi, bozulması ve saldırı durumlarında bağlayıcı karar almak.
- ✓ Uyuşmazlıkların barışçı çözüm yolları konusunda tavsiye kararı vermek

Güvenlik Konseyi'nin faaliyet alanının uluslararası insan hakları hukukunu ve insancıl hukuku içine alacak biçimde genişlemesi, Konsey'in sahip olduğu geniş yetkiler sayesinde, insan haklarının korunmasına yönelik klasik mekanizmalarının nispi etkinliğini güçlendirecek bir gelişme olarak karşımızda bulunmaktadır. Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra normatif olarak uluslararası düzenlemelerin sayısı artsa da etkinliğinin sınırlı olduğu söylenebilecektir.¹⁰³

BM Antlaşması'nın 24. maddesinde üye devletlerin, uluslararası barışın ve güvenliğin korunması doğrultusunda örgütün gecikmeksizin ve etkin olarak hareket etmesinin sağlanması amacıyla başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bıraktıkları ve Konsey'in kendi adlarına hareket ettiğini kabul ettiğini kabul ettikleri belirlenmektedir. Bu hükmü tamamlayıcı nitelikte olmak üzere bir sonraki madde ile üye devletler, Konsey'in kararlarını kabul etmeyi ve uygulamayı yükümlenmiştir.¹⁰⁴

Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışın ve güvenliğin korunması görevinin etkin olarak yerine getirilmesini olanaklı kılmak üzere gerektiğinde ortak güvenlik mekanizmasını harekete geçirebilecek denli kapsamlı yetkilerle donatılması, üye devletlerin egemenlik yetkilerini korumak istemeleri ile uluslararası örgütün yetki kullanması arasındaki ikilemin bağdaştırılması sonucu gerçekleşmiştir.¹⁰⁵

Üye devletlerin egemenlik yetkilerini korumak istemeleri ile Güvenlik Konseyi'nin yetki kullanması arasındaki uzlaşma, uluslararası barışın ve güvenliğin korunması amacının gerçekleştirilmesi koşuluyla ve örgütün ilkeleriyle sınırlı olarak belirlenen

¹⁰² Çalış ve Kan, a.g.e. s. 54.

¹⁰³ Mahmut Göçer, **İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler**, Ankara: Nobel Yayınları, 2009, s. 3.

¹⁰⁴ Mengiler, a.g.e. s. 113.

¹⁰⁵ Mengiler, a.g.e. s. 112-113.

güvenceler karşılığında, üye devletlerin egemenlik yetkilerini kısmen sınırlandırmayı kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Böylece Konsey kararlarının kabul edilmesi yükümlülüğü ile Konsey'in yetki kullanmasında kurucu antlaşmaya uygunluk çerçevesinde kalması arasında koşula dayalı bir bağlantı oluşmuştur.¹⁰⁶

2.2. Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması

Uluslararası hukuk kurallarının oluşumu, uluslararası düzenin kurulması ve işleyişini sürdürmesi için, devletlerin diğer devletlerle ilişkilerinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü amacıyla kuvvet kullanımını da içermek üzere tümüyle serbest davranmalarını önleyecek şekilde, mutlak egemenlik yetkisinin sınırlandırılmasını önleyecek şekilde mutlak egemenlik yetkisinin kısıtlanmasına dayanmıştır.¹⁰⁷

Uyuşmazlıkların barışçı çözüme yönelik mekanizmaların geliştirilmesini amaç edinen girişimlerin, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yoğunlaşarak Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte bir uluslararası örgüt çerçevesine taşındığı gözlemlenmiştir. Tüm yönleriyle büyük bir yıkım olan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, yeniden barışın sağlanması amacıyla kurulan düzenin temelinde de bu kez Birleşmiş Milletler bağlamındaki örgütlenme yer almıştır.¹⁰⁸

2.2.1. Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü

BM; uyuşmazlık kavramının ilgili tarafların görüşlerinin ve tutumlarının farklılığından kaynaklanan öznelliğinin uluslararası örgütlenme temelinde aşılacak, barışçı çözümün kolaylaştırılması amacının yanı sıra bu süreçte, önceki aşamalardan daha ileri bir aşamayı işaret etmiştir. Üye devletlere barışçı çözüm yükümlülüğüne koşul, ilke olarak kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde başvurma yasağı getirmiştir. Karşılıklı olarak birbirini güçlendiren bu iki ilke BM'nin temel dayanağını oluşturmuştur.

¹⁰⁶ Mengiler, a.g.e. s. 114.

¹⁰⁷ Özgür Mengiler, **Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü**, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s. 1.

¹⁰⁸ Mengiler, a.g.e. s. 5.

Uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü BM'nin ve dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin birincil amaçları arasındadır. Bu kapsamda ilk olarak uyuşmazlık kavramı ve kapsamı ve ardından uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümünün içeriği değerlendirilecektir.

2.2.1.1. Uyuşmazlık Kavramı ve Kapsamı

Geniş bir bakış açısı ile uyuşmazlık kavramı Uluslararası Adalet Divanı tarafından 1924 yılında “hukuksal bir konu ya da maddi bir noktaya ilişkin olarak taraflar arasında anlaşmazlık, tarafların hukuksal görüş ya da çıkarlarının çelişmesi” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁹

Uluslararası uyuşmazlık kavramı ile öncelikle devletlerin arasındaki uyuşmazlıklar anlaşılrsa da, uluslararası hukukun devletler dışındaki ilişkilerini de düzenleyen bir gelişim sürecinde girmesi ile birlikte uluslararası olma özelliğinin kapsamının da genişlediği gözlenmiştir.¹¹⁰

Uluslararası uyuşmazlıkların hukuksal ya da yargısal ve siyasi ya da yargısal olmayan olarak ayrılmasında nesnel olarak nitelendirilebilecek ilk ve büyük olasılıkla tek ölçütün ortaya çıkması önce Uluslararası Sürekli Adalet Divanı ve daha sonra Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36 (2) madde düzenlemesi ile gerçekleşmiştir. Buna göre:¹¹¹

- (a) Bir anlaşmanın yorumu
- (b) Uluslararası hukuka ilişkin herhangi bir sorun
- (c) Sabit görüldüğü takdirde bir uluslararası yükümlülüğün ihlalini teşkil edebilecek herhangi bir olayın varlığı,
- (d) Uluslararası bir yükümlülüğün gerektirdiği tazminatın niteliği ve ölçüsü kapsamındaki uyuşmazlıklar hukuksal olarak nitelendirilmiştir.

¹⁰⁹ Mengiler, a.g.e. s. 15.

¹¹⁰ Mengiler, a.g.e. s. 19.

¹¹¹ Mengiler, a.g.e. s. 25.

2.2.1.2. Güvenlik Konseyi ve Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollardan Çözümü

BM'nin sergilediği uluslararası örgütlenme modeli, temel ilkesi olarak öngörülen barışçı çözüm yönündeki yükümlülüğü, uyuşmazlık taraflarına öncelik tanınarak örgütün bu alandaki yetkisinin ikincil konuma getirilmesi yoluyla dengeleme çabası üzerine kurulmuştur.¹¹²

BM'nin temel amacını oluşturan uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu kılınmış organ olan Güvenlik Konseyi; gerektiğinde üye devletlerin uymakla yükümlü olduğu bağlayıcı kararları alma yetkisi ile donatılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin konumu da, örgütün harekete geçmesi ile uyuşmazlık taraflarının barışçı çözümünün kendi rızaları doğrultusunda sağlanması istemi arasında etkinliğe dayalı bir dengeyi yansıtmaktadır. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi etkin işleyişin gerçekleştirilebilmesi için sınırlı üyelik temelinde ve 5 sürekli üyenin ayrıcalıklı konuma sahip kılındığı bir organ olarak oluşturulmuştur.

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözümü konusunun bir bütün olarak ele alınması ilk kez 1899 ve 1907 yıllarında yapılan *La Haye* konferanslarında gerçekleşmiştir. Konferanslar sonunda imzalanan antlaşmalar ile taraf devletler uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümünün sağlanması doğrultusunda çaba harcama yükümlülüğünü kabul etmişlerdir. La Haye sözleşmeleri uyuşmazlıkların barışçı çözümü konusunda zorlayıcı hüküm getirmese de önemli bir aşama olmuştur.¹¹³

BM Antlaşması ile barışçı çözüm yükümlülüğüne koşut kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidine başvurma yasağı getirilmiştir. Böylece uyuşmazlık taraflarının bir çözüm yolu olarak kuvvete başvurusu yasaklanmış ve başvurulara da yaptırım uygulanması sağlanarak “uyuşmazlıkların barışçı çözümü ilkesi” güçlendirilmiştir.¹¹⁴

Güvenlik Konseyi'ne, BM Antlaşması'nın uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi başlıklı VI. Bölümünde verilen görev ve yetkilerin temel olarak önleyici ve teşvik

¹¹² Mengiler, a.g.e. s. 29.

¹¹³ Mengiler, a.g.e. s. 30-31.

¹¹⁴ Mengiler, a.g.e. s. 37-38.

edici nitelikte olduğu söylenebilir. Zira bu alanda yetkili diğer organ olan Genel Kurul gibi Konsey'e bağlayıcı olmayan tavsiye niteliğinde karar alma yetkisi veren bölümün ilk maddesinin başlama şeklinde de açıkça görüldüğü gibi, burada asıl vurgu, uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa atıf yapılmaktadır. Dolayısıyla Konsey'in başlıca sorumluluğuna bırakılan uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için önceliğin barışçıl çözüm yöntemlerinin denenmesinde olduğu, zorlama tedbirlerinin ise ikincil tercih olduğunu göstermektedir.¹¹⁵

Daha önce de sıklıkla vurgulandığı gibi, BM'nin en önemli görevi ve yetkisi hiç kuşkusuz uyuşmazlıkların barışçıl çözümü ve özellikle de uluslararası barışın ve güvenliğin korunması hakkındadır. BM'nin bu konularda ön plana çıkan iki organı ise Genel Kurul'dur ve Güvenlik Konseyi'dir. Genel Kurul kurgulanışı ve niteliği gereği bu konularda genel yetkilere sahipken, BM'nin bu anlamdaki özel yetkili organı ise BM Antlaşması'nı da aşan yetkileri ile Güvenlik Konseyi'dir.

Güvenlik Konseyi BM örgütünün temel işlevinin gerçekleştirilmesinin başlıca sorumlusu olarak belirlenmiştir (madde 24(1)). Uluslararası barışın ve güvenliğin korunması, sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması hedefi ile birlikte tamamlayıcılık içerisinde yer aldığı BM sisteminin temel işlevi konumundadır. Öyle ki uluslararası barışın ve güvenliğin korunması koşulu sağlanmaksızın, ortak hedeflere yönelik işbirliği etkin olarak ilerletilmesi beklenemeyecektir.¹¹⁶

Uluslararası barışın ve güvenliğin korunması görevinin başlıca sorumlusu olarak Güvenlik Konseyi'nin belirlenmiş olması, bu organın bir yandan örgütün gecikmeksizin ve etkin olarak hareket etmesini sağlaması amacıyla, diğer yandan ve birinciyle bağlantılı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük güçlerinin ayrıcalıklı konuma sahip kılındıkları BM organı olmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin yetkili kılınışı 1-söz konusu BM organının oluşumuna koşul olarak - gereksinim, etkinlik, sürekli üyelik statüsü tanınan

¹¹⁵ Denk, a.g.e. s. 226.

¹¹⁶ Mengiler, a.g.e. s. 107.

devletlerin ayrıcalıklı konumu ve bu konunun gerektirdiği uzlaşma bağlamında gerçekleşmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin gerek uluslararası insan hakları hukuku ve gerekse uluslararası insani hukuk alanına ilişkin tedbirler içeren çoğu kararlarına bakıldığında Konsey için, barışın korunması alanındaki genel yetkisine ilişkin Şart hükümlerinin özellikle de Şart'ın VI., VII ve VIII. bölümlerinin bu tedbirler bakımından çok açık bir hukuki dayanak oluşturduğu izlenimi elde edilmektedir.¹¹⁷

BM sisteminde barış kavramının, yalnızca savaş durumunun yokluğu değil; aynı zamanda savaşın yaşanmaması için gerekli koşulların sağlanmasını da içerecek şekilde kapsamlı olarak tanımlanması çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı ve güvenliği koruma görevi hem uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözümüne hem de gerekli görüldüğünde zorlama önlemleri alınmasına ilişkin yetki kullanımını olanaklı kılmak üzere düzenlenmiştir. Bu görevlendirme aynı zamanda örgütün uluslararası barışın ve güvenliğin korunması amacının gerçekleştirilmesi kapsamında yer alan barışa yönelik tehditlerin önlenmesi ve ortadan kaldırılması ile saldırı ve barışı bozan diğer fiillerin bastırılmasına yönelik ortak önlemlerin etkin olarak alınması, diğer yandan da uyuşmazlıkların barışçı çözümünün sağlanması öngörüsüyle uyum içerisinde bulunmaktadır.¹¹⁸

Böylece insan hakları, halk hakları, barışçıl birliktelik, gelişme hakkı ve insanlığın ortak mirası düşüncesi gibi kavramların bütünü, BM'nin ilk amacı olan, barış kavramına ideolojik içeriğini vermektedir. Bu çerçevede barışın güvenlik boyutu, barış kavramının dar bir anlayışını ifade etmekte ve barışın korunmasından sorumlu bir organ olarak Güvenlik Konseyi'nin, Şart'ın VII. Bölümü çerçevesinde, bir silahlı çatışmanın ortaya çıkmasını engellemek için harekete geçmesi durumunu belirtmektedir.¹¹⁹

BM çerçevesinde Güvenlik Konseyi barışçı çözüm yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmeyen üye devlete karşı doğrudan yaptırım uygulanmasını olanaklı

¹¹⁷ Göçer, s. 7.

¹¹⁸ Mengiler, s. 107-108.

¹¹⁹ Göçer, a.g.e. s. 13-14.

kılınmamakla birlikte, “barışın tehdidi, barışın bozulması ya da saldırı fiili” saptamasında bulunması halinde, askeri önlemleri de içeren yaptırım kararı alma yetkisi ile donatılmıştır. BM Antlaşması’nın VII. Bölümünde belirtilmiş olan söz konusu yetki uluslararası hukukta, hukuksal çıkarlarına karşı ihlalde bulunan devlet için kabul edilen kendisi koruma hakkının başka devletlerle birlikte kullanılmasına dayanan bir ortak güvenlik sisteminin oluşturulmasına yönelmiştir.¹²⁰

Güvenlik Konseyi’nde karar alma ile ilgili düzenlemeler getiren 27.madde çerçevesinde uyuşmazlıkların barışçı çözümüne ilişkin özel bir düzenleme yer almaktadır. Anlaşmazlıkların Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü başlığını taşıyan VI. Bölümü ve yerel uyuşmazlıkların çözümünde Güvenlik Konseyi’nin rolüne ilişkin madde 52(3) hükmü uyarınca alınacak kararlarda, Konsey’in sürekli olsun ya da olmasın ilgili uyuşmazlığa taraf olan üyesine çekimser kalma yükümlülüğü getirilmiştir.¹²¹

Uluslararası uyuşmazlık taraflarının barışçı çözüm yönündeki yükümlülüklerinin önceliğine karşılık, Güvenlik Konseyi’nin yetki kullanma aşamasına geldiğinde bu yetkinin kapsamı etkinliğin sağlanması amacı doğrultusunda geniş olarak değerlendirilmektedir.

Güvenlik Konseyi BM Antlaşması’nın madde 33(2) hükmü uyarınca, uluslararası barışa ve güvenliğe tehlike oluşturabilecek uyuşmazlık taraflarına herhangi bir aşamada barışçı yolla çözüm için çağrıda bulunmakla yetkili kılınmıştır. Konsey’in bu yetkisinin, BM’nin uyuşmazlık taraflarına öncelik veren yapılması kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.¹²² Konsey’in ilgili taraflara yaptığı bu çağrı, hukuksal bağlayıcılığı bulunmamasına karşın, bir tavsiyenin ötesinde taraflara üstlenmiş oldukları yükümlülüğü hatırlatma amacını taşımaktadır.

BM üyesi devletlerin barışçı çözüm yönündeki yükümlülüğü, uyuşmazlıkların çözümünde yalnızca kuvvet kullanımının dışlanması içermemektedir. Kurucu antlaşmanın madde 37(1) hükmü, uluslararası barışa ve güvenliğe tehlike

¹²⁰ Mengiler, a.g.e. s. 108-109.

¹²¹ Mengiler, a.g.e. s. 130.

¹²² Mengiler, a.g.e s. 135.

getirebilecek uyuşmazlık taraflarına madde 33(1)'de sayılan barışçı çözüm yöntemiyle çözüme ulaşmada başarısız olmaları halinde ilgili uyuşmazlığı Güvenlik Konseyi'ne götürme yükümlülüğü getirmektedir.¹²³

Güvenlik Konseyi uluslararası uyuşmazlıkta, durum taraflarına uygun gördüğü barışçı çözüm yöntemlerine ve ilkelerine ilişkin olarak tavsiyede bulunma yetkisiyle donatılmıştır. Bu çerçevede Konsey, uluslararası barışa ve güvenliğe karşı tehlike oluşturabilecek bir uyuşmazlık ya da durumun taraflarına herhangi bir aşamada barışçı çözüme uygun yöneme ve prosedüre ilişkin olarak; uluslararası barışı ve güvenliği tehlikeye sokabilecek nitelikteki uyuşmazlık taraflarına barışçı çözümün yöntemi ya da ilkelerine ilişkin olarak tüm taraflarının istemde bulunması koşuluyla herhangi bir uyuşmazlığın barışçı çözümüne ilişkin olarak tavsiyede bulunabilecektir.¹²⁴

2.2.2. Uyuşmazlıkların Zorlayıcı Yollarla Çözümü

Uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında BM'nin alacağı zorlayıcı önlemler Antlaşmanın 7. Bölümünde düzenlenmiştir. Zorlayıcı önlemlerin alınması Güvenlik Konseyi'nin görevlerine ve yetkisine dahildir. Konsey bu yetkisini kullanırken, BM'nin amaçlarına ve ilkelerine uygun hareket etmek zorundadır. Buna göre BM Şartı'nın VI. Bölümü devletlerarasındaki "uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü" konusunda Güvenlik Konseyi'ne yetkiler vermekte ve çeşitli politik ve yargısal çözüm yolları tanımlamaktadır. Bu önlemlerin yetersiz kalması durumunda BM Şartı'nın VII. Bölümü, güç kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli yaptırımları uygulama ve zorlayıcı tedbirler alma yetkisini Güvenlik Konseyi'ne tanımlamaktadır.¹²⁵

Konsey herhangi bir uyuşmazlık veya çatışma durumunda madde 41'de tanımlandığı üzere, ilgili devlet veya devletlerle ekonomik ilişkilerini ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaşım araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini isteyebilir.

¹²³ Mengiler, a.g.e. s. 136-137.

¹²⁴ Mengiler, a.g.e. s. 153-154.

¹²⁵ Doğan, a.g.e. s. 61.

Devletlerin arasında ortak önlemlerle uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması girişimlerine gelinceye kadar, devletlerin savaşa başvurdukları kadar, zorlayıcı önlemlere başvurdukları da görülmektedir. Söz konusu BM Şartı'nın 7. Bölümünde gösterilen kuralları içeren ve BM sisteminde ortak güvenlik içerisinde olgunlaşan bir savaşa varmayan zorluklar hukuku oluşmuştur. Şart'ın 25. Maddesine göre bu hukuk örgüte üye tüm ülkeleri bağlamaktadır. Zorlayıcı önlemler kapsamında olan, ancak silah kullanmayı gerektirmeyen şu önlemler alınabilmektedir:

- ✓ Ekonomik her türlü ulaşım ve iletişim ile siyasi ilişkilerin kesilmesi,
- ✓ Uluslararası ceza mahkemesi kurulması,

Barışçı yöntemlerin yeterli olmayacağı düşünülmesi durumlarda Antlaşmanın 41. Maddesinde sözü edilen ve yukarıda belirtilen silah kullanılmasını gerektirmeyen zorlayıcı önlemlere başvurulabilmektedir. Madde metninde bu önlemlerin neler olduğu sayılmamıştır, ancak karar yetkisi Güvenlik Konseyi'ne aittir.

Antlaşmanın 41. Maddesinde söz edilen ve silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen zorlayıcı önlemlerin yetersiz kalacağı düşünülmesi veya bu tedbirlerin yetersiz kaldığı durumlarda Güvenlik Konseyi Antlaşmanın 42. Maddesi gereğince belirli önlemler alabilir.

Ancak madde 42'ye göre, "Güvenlik Konseyi bu önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir."¹²⁶

43. madde 1. Fıkrasında ise, "Birleşmiş Milletlerin bütün üyeleri milletler arası barış ve güvenliğin muhafazasını desteklemek üzere, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı ile ve özel bir antlaşma uyarınca milletler arası barış ve güvenliğin muhafazası için Konsey'in emrine gerekli silahlı kuvvet vermeyi ve geçit hakkı da dâhil olmak üzere

¹²⁶ Doğan, a.g.e. s. 61.

yardım ve kolaylıklarda bulunmayı taahhüt ederler” şeklinde bağlayıcılığı açıklamaktadır.

Bu şekilde kuvvet kullanılması durumunda kullanılan başlıca harekât tarzları: ¹²⁷

- ✓ *Gösteriler*: Birleşmiş Milletler hedef ülke veya bölgeye karşı kararlılığını gösterici şekilde önceden planlanmış direkt güç kullanımını içermeyen ancak barış için gerektiğinde güç kullanabileceği konusundaki askeri yığınak oluşturma ve bölgede tertiplenmeyi içeren askeri hareketlerdir.
- ✓ *Abluka*: Hedef ülke veya bölgenin dış dünya ile ilişkisinin, ticaretinin kısıtlanması ve silah akışının durdurulmasına yönelik olarak çevresinin veya ulaşım yollarının kontrol altına alınmasını hedefleyen önlemlerdir. Bu hareket tarzında da askeri birlikler kullanılır.
- ✓ *BM üyesi devletlerin hava, deniz ve kara kuvvetlerinin diğer hareketi* şeklinde olabilir.

Zorlayıcı önlemlere ilişkin maddeler ve uygulamaya beraberce bakıldığında BM'nin, üye devletlerin silahlı kuvvetleri aracılığıyla yapmış olduğu operasyonlarını iki yolla gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi Kore, I. Körfez Savaşı ve Somali olaylarında olduğu gibi BM adına ya da onun izniyle üye devletlerin silahlı kuvvetlerini kullanarak; ikincisi ise, tarafların rızasıyla BM Barış Gücü Birliklerinin müdahalesi yoluyla.

Ancak bu operasyonların temel amacı insan haklarının korunması değil, aksine uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasıdır. Fakat Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber, gittikçe artarak Güvenlik Konseyi, operasyonlarını insani sebeplere ve insan hakları temellerine dayandırmaktadır. Bunun için iyi bir örnek Güvenlik Konseyi'nin I. Körfez Krizi sırasında almış olduğu 5 Nisan 1991 tarih ve 688 sayılı karardır. Konsey bu kararla ilk kez insani sebepleri barışın tehdit edildiğine yönelik olarak temel almıştır.

¹²⁷ Erhan Demirtaş, **Birleşmiş Milletlerin Barışı Tesis Etmek ve Korumak Faaliyetleri Kapsamında Çatışma ve Kriz Bölgelerindeki Halkla İlişkiler Uygulamaları**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 31-32.

2.3. Birleşmiş Milletler ve Kuvvet Kullanma

BM sisteminde kuvvet kullanma ve kuvvet kullanmanın yasaklanması çok farklı düzenlemeler ile ortaya çıkarılan bir konudur.

2.3.1. Başka Ülke İç İşlerine Karışmama İlkesi

Kuvvet kullanma toplumsal düzeni tehdit eden bir olgu olması dolayısıyla kurallara bağlanmamış haliyle ve bir hak olarak değerlendirildiği durumlar nedeni ile denetim altına alınması gereken bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu konuda ulusal toplum, uluslararası topluma nazaran daha başarılıdır ve toplumsal dayanışma düzeyi düşük olan uluslararası toplumda, bu açıdan, eksikliklerin gözlemlendiği ve devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanma yoluna başvurduğu yaşanan bir olgudur.¹²⁸

Genel bir değerlendirme ile Westphalia sistemi ile egemen ulus devletler ortaya çıkmış ve devletlerin hakları ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu Antlaşmayla ortaya çıkan anlayışa göre, devlet en üstün egemen güçtür ve devletlerin üstünde yer alan başka bir otorite yoktur (dış hegemonya). Ayrıca egemenlik, her devletin kendi sınırları içerisinde istediği gibi davranabileceğinin tanınmasını da içermekteydi (iç egemenlik). Bununla bağlantılı olarak, başka devletlerin içişlerine karışmak kesinlikle yasaklanmıştı. İç işlerine karışmama ilkesinin belirgin bir görünümü ise başka devletlere ‘müdahale yasağı’dır.

Bu yasağa göre, hiç bir devlet başka bir devlete, o devletin açık rızası olmadan müdahalede bulunulmayacaktır. Söz konusu ilke, Westphalia Antlaşması’ndan yaklaşık 300 yıl sonra kurulan BM’nin temel kuruluş ilkelerinden birisi olarak kabul edilmiş ve açıkça düzenlenmiştir. BM Antlaşması madde 2(7) uyarınca, bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler’e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz. Ancak bu açık

¹²⁸ Arif Bağbaşıoğlu, “NATO’nun Alan Dışı Uygulamasındaki Değişimin Kuvvet Kullanma Hukuku’na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, içinde **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Murat Saraçlı (ed), Ankara: Big Bang Yayınları, 2012, s. 182.

düzenlemeye karşın, aradan geçen zaman süresince, devletler ne yazık ki kendi aralarındaki sorunları çözmek için güç kullanmayı sürdürmüşlerdir.

2.3.2. Birleşmiş Milletler ve Kuvvet Kullanmama İlkesi

BM Şartı'nın 7. Bölümünün 51. Maddesi ile BM Güvenlik Konseyi, güç kullanımını kendi elinde tekelleştirmiştir. Bunun tek istisnası ise meşru müdafadır ve üstelik bu da ancak Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar hukukidir. Madde hükmüne göre “Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez” denilmektedir.

BM sisteminde kuvvet kullanma konusundaki temel norm da BM Antlaşması madde 2(4)'te somutlaşan kuvvet kullanma yasağıdır. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklayan söz konusu hüküm: “Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” şeklindedir.¹²⁹

Kuvvet kullanma yasağı tanımlanırken kullanılan ‘kaçınacaklardır’ ifadesi katı, genel ve kapsayıcı bir yasaklama anlamına gelmektedir. Üstelik yasak sadece kuvvet kullanmayı değil, aynı çerçevede değerlendirilen kuvvet kullanma tehdidini de içermektedir. Dolayısıyla aslında uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak kuvvet kullanmakla hukuken aynı statüdedir ve aynı biçimde yasaklanmıştır.¹³⁰

Kuvvet kullanma yasağının bir diğer ve belki de asıl istisnası Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı ve güvenliği koruma başlıca sorumluluğu çerçevesinde alacağı

¹²⁹ Fatma Taşdemir, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, 2006, s. 77.

¹³⁰ Denk, a.g.e. s. 229.

silahlı kuvvet kullanımını içeren zorlama tedbirleri doğrultusunda kuvvet kullanması ya da kuvvet kullanılmasına izin/yetki vermesidir.¹³¹

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kuvvet kullanımını veya kuvvet kullanımı tehdidinde bulunmayı yasaklayan 2(4). Maddesi ve kuvvet kullanımının istisnasını oluşturan 51. Madde arasında bir çelişki olduğu düşünülebilir. Çünkü Antlaşmanın, bahsedilen ilk maddesi kuvvet kullanmayı yasaklamışken, diğer maddesi devletlerin meşru müdafaa haklarını yalnızca “silahlı saldırı”ya uğramaları durumunda kullanabileceklerini belirterek, onaylamamasına rağmen, devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımının olabileceğini örtülü biçimde kabul etmiştir.

Güvenlik Konseyi'nin sınırsız takdir yetkisine esas olan uluslararası barışın ve güvenliğin korunması kavramında geçen uluslararası ifadesinin nasıl anlaşılması gerektiği de önemlidir. Buna göre ilk bakışta uluslararası düzlemde yani devletler gibi uluslararası hukuki kişiler arasındaki ilişkilerde etki doğuracağı izlenimi veren bu düzenleme, BM'nin genel ilkeleri arasında yer alan içişlerine karışmama ilkesinin tarif edilme şekline yakından bakıldığında daha önemli bir hal almaktadır. Şöyle ki, her ne kadar BM Antlaşması'nın 2(7) maddesi özü itibariyle ulusal yetkiye giren konulara BM'nin müdahil olamayacağını hükme bağlasa da, cümle ancak diye devam etmekte ve bu benimsenen ilkenin “7. Bölümde öngörülen zorlama tedbirlerinin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemeyeceği” kayıt altına alınmaktadır.¹³²

BM Şartı'nın en tartışmalı maddelerinden biri olan Madde 2(7) gerek madde 2(4) gerek madde 51 gerekse BM Şartı'nın VII. Bölümü içeriğinde, üye devletler ile BM arasındaki yetki mücadelesini ve çatışmasını açıkça ortaya koymaktadır. Bu maddeye göre “Antlaşmanın hiçbir hükmü BM'ye herhangi bir devletin kendi iç alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak bu ilke 7. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı eylemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez”.¹³³

¹³¹ Denk, a.g.e. s. 240.

¹³² Denk, a.g.e. s. 253.

¹³³ Doğan, a.g.e. s. 58.

2.3.3. Meşru Müdafaa İlkesi

BM Şartı devletler sisteminde herhangi bir devletin kendisi şahsen veya diğer devletlerle beraber savunmaya hakkı olduğunu ve meşru savunmanın doğal bir hak olduğunu; yani hiçbir örgütün veya kurumun bu hakkı devletlere vermesine gerek olmadığını kabul etmektedir.¹³⁴

Yakın zamanda meydana gelen olaylar dolayısıyla meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması; 51. maddenin 2/4. maddenin simetriği olarak değerlendirilmesi ve 2/4. maddede yer alan kuvvet kullanma tehdidi kavramının da 51. maddeyi kapsayacak şekilde okunması gerektiği yolundaki görüşlerin daha yaygın biçimde dillendirilmesine de neden olmuştur.

BM Şartı madde 51 kapsamında meşru savunma hakkının kullanılmasında tartışmalı noktalardan biri de bu hakkı kullanırken bir devletin gerçekten fiili bir silahlı saldırının olmasını beklemesi gerekip gerekmeyeceğidir. Her ne kadar Genel Kurul silahlı gücü ilk kullanma eyleminin ilgili devletin bir saldırı fiilini gerçekleştireceğine dair kanıt oluşturacağını karar altına almışsa da; Güvenlik Konseyi'nin diğer şartları ve durumun vahametini de dikkate alması gerektiğini söyleyerek eylemi nitelendirmiştir.¹³⁵

2(4). madde üzerindeki tartışmalardan biri ise “kuvvet” kavramının anlamı ve kapsamı üzerindedir. Maddeyi görece dar açıdan yorumlayan pozitivist yaklaşıma göre, uluslararası ilişkilerde güç kullanımı sadece askeri gücün fiilen kullanılmasını veya böyle bir gücün kullanılacağı yönünde bir devletin tehdit edilmesini ifade etmektedir. Madde üzerindeki diğer tartışma ise toprak bütünlüğü ve ulusal bağımsızlık kavramlarının kapsamıdır. Pozitivist yaklaşım uyarınca bu maddenin kapsamı, bir ülkenin toprak bütünlüğü ile ulusal bağımsızlığını doğrudan etkileyen tehdit ve güç kullanımı ile sınırlıdır. Geniş bakış açısı ile ise bu maddenin kapsamı bir ülkedeki politik otoriteye karşı yapılabilecek her türlü hareket olabilir.¹³⁶

¹³⁴ Doğan, a.g.e. s. 58.

¹³⁵ Doğan, a.g.e. s. 59.

¹³⁶ Doğan, a.g.e s. 57.

2.3.4. BM Organlarının Kararı ile Kuvvet Kullanma

Güvenlik Konseyi'nin başlıca sorumluluğuna bırakılan uluslararası barışı ve güvenliği koruma görevi ve yetkisini kullanmak için alacağı kararlar, BM Antlaşması'nın "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlıklı VII. Bölümünde düzenlenmiştir. Bu kararların en önemli özelliği bağlayıcı nitelikte olmasıdır.¹³⁷

BM Güvenlik Konseyi, birtakım koşullar sağlandıktan sonra Şart'ın VII. Bölümündeki eylemlere karar verebilmektedir. Tek taraflı ya da birden fazla devletin müdahalesiyle karıştırılmayacak, farklı nitelik taşıyan bu eylemler şu özellikleri bir arada bulundurur: Bir kere, burada ilk önce barışçı önlemlerin sonuç vermemesi gerekir. Bu önlemler Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılır (m.39).¹³⁸

BM Şartı'nın 24. maddesi ile Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında birincil sorumluluğa sahiptir. Bölüm 7'de düzenlenen koşullarda, sadece Madde 51 ile belirlenen meşru müdafaa durumunda devlet, yine Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğunda güç kullanımına araç olarak yönelebilir. Askeri güç kullanımını içermeyen diğer tüm araçlar ise yine Bölüm 7'de belirlenmiştir. (Madde 41).

Uluslararası hukuktaki genel tartışma bu nedenle,

1. Bir devletin hiçbir şekilde diğer devletin işlerine karışamayacağı, bunun egemen eşit devletlerin arasındaki sistemi bozan en önemli unsur olacağı görüşünden doğar.
2. Doğrudan bir insan hakları ihlali olması durumunda; etnik temizlik, sistematik işkence vb. durumlarda, bunun yasal olmasa bile etik olarak uygulanması gerektiği, yönündedir.

Keskin'e göre, eğer bir ülkenin uyguladığı insan hakları ihlallerini Güvenlik Konseyi, BM şartının 39. maddesindeki yetkisine dayanarak, barışa yönelik tehdit

¹³⁷ Denk, a.g.e. s. 264.

¹³⁸ Melda Sur, "Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt 8, 2013, s. 2541.

olarak belirlense ve bu devlete karşı diğer devletler grubuna kuvvete başvurma izni verirse, bu harekâtın hukuka uygunluğu konusunda bir kuşku yoktur.¹³⁹

BM Şartı, Bölüm 7'nin genel ilkesi, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden durumlara karşı güç kullanmayı meşru görür. Kolektif savunma hakkı için de 51. maddede belirlenen tehditlere karşı devletler, güç kullanma hakkına sahiptirler. 1990'larda Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu genel eğilim, bu tehditler karşısında insan hakları ihlalleri, ekonomik, sosyal ve çevresel bütün istikrarsızları tanımlamaktır.

Uluslararası barışın bozulduğu, tehdit altında olduğu durumlarda veya bir saldırının vukuunda, ilk önce durum tespit edilir, sonra da önlemlere aşamalı olarak gidilir. Burada önemli bir sorun hemen dikkat çekmektedir: Güvenlik Konseyi bir siyasi organ olduğundan, her zaman gerektiği yerlerde müdahale yapılmadığı görülmektedir. Uygulamaya bakıldığında iki tipik müdahale örneği ifade edilir: 1950'de Kore Savaşı ve 1990'daki Kuveyt krizi. Buna karşılık, 2003'de ABD ve İngiltere, Güvenlik Konseyi kararı alınamadığından, kendiliklerinden kuvvete başvurup Irak'ı işgal etmişlerdir ve bu durum ise tartışmalı kabul edilmektedir.¹⁴⁰

¹³⁹Funda Keskin; "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", **Uluslararası İlişkiler Dergisi** Vol 3 Sayı 12 Kış 2006-2007, s. 53.

¹⁴⁰Sur, a.g.e. s. 2541.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARINA GÖRE İNSANİ MÜDAHALE

3.1. Birinci Irak Savaşı (Körfez Savaşı)

İnsani müdahale üzerine BM'nin dahil olduğu diplomatik süreçte Birinci Körfez Savaşı ya da Birinci Irak Savaşı, insani müdahalenin ilk örneklerinden biridir.

3.1.1. Savaşın Arka Planı

İlk Körfez krizi, ABD'nin Kuveyt'i işgal eden Irak'a yönelik askeri müdahalesi sonrasında insani sorunların ortaya çıkmasına ve sivillerin zarar görmesine neden olmuştur. Bu nedenle ilk olarak olayların arka planının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali ardından BM Güvenlik Konseyi 29 Ekim 1990 tarihinde 674 sayılı kararı alarak, daha önceden alınan 660, 662 ve 664 sayılı kararlara Irak Hükümeti'ni uymaya; Irak'ı, Kuveyt'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesine ve yasal hükümetin yeniden iş başına getirilmesine davet etti. ABD bütün hızıyla silah yığmaya devam ederken, Irak Hükümeti kendisine karşı bir saldırı olduğu takdirde, Irak'ta ve Kuveyt'te bulunan petrol kuyularını havaya uçurup petrolün denize dökülmesini sağlayıp, denize dökülen petrolü de ateşe vererek, “ateşten siper” ile savunma yapacaklarını, hatta sınıra yakın kıyılarda 3 yakıt tankerlerinin bulunduğunu açıkladı.¹⁴¹ Ayrıca Irak'ın 660 sayılı Güvenlik Konseyi kararına uymaması üzerine, Yaptırımlar Komitesi kurulmuş ve yaptırıma uymayan diğer devletlere de bir çağrıda bulunulmuştur.

¹⁴¹ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978–1996**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004a, s. 218.

Türkiye'nin de katıldığı kararlar uyarınca Irak'a yaptırımlar kısa sürede başlamıştır.¹⁴²

Güvenlik Konseyi 28 ve 29 Kasım tarihlerinde 677 ve 678 sayılı kararları aldı. Özellikle 678 sayılı karar, Irak'ın 15 Ocak tarihine kadar Kuveyt'ten çıkmaması durumunda, bu ülkeye karşı kuvvet kullanılmasına izin veren karardır. BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 678 sayılı kararın müteakibinde Irak yönetimi bu kararı reddettiğini açıkladı. Alınan 678 sayılı karar aynı zamanda "barış örgütü olan" BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu ilk savaş kararı idi. ABD Başkanı George Bush, Irak Lideri Saddam Hüseyin'i, sorunu barışçıl yollardan çözmek için doğrudan görüşmelere çağırdı. Irak Yönetimi ABD'nin yaptığı çağrıyla ilke olarak kabul etse de görüşmeler yapılamadı.¹⁴³

ABD Başkanı Bush'un yaptığı açıklamada; Irak'ın 23 Şubat'a kadar Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilmesini, aksi takdirde kara harekâtına başlayacaklarını bildirdi. Kara Harekâtı (Çöl Fırtınası) 24 Şubat tarihinde yerel saat ile 04.00'te başladı. Müşterek Komuta Merkezinin önderliğinde, 37'den fazla ülkenin 620.000 askeri, 545.000 civarında olduğu tahmin edilen Irak kuvvetlerine taarruz etti. Bu hareket hava bombardımanlarıyla ve denizden de topçu ateşleriyle desteklendi. Harekat planı, ana hatlarıyla Kuveyt'teki Irak kuvvetlerini tali kuvvetlerle tespit ederken, Körfez'deki Kuveyt kıyıları ile Faylaka Adası'na amfibi hareket ve buna paralel olarak asıl kuvvetle (ABD Kolordusu) Kuveyt batısından, Basra (Fırat nehri) istikametinde kuşatma harekâtı icra edecek şekilde planlanarak icra edilmişti.

Kara harekâtının ilk gününden itibaren koalisyon güçleri Kuveyt içlerine doğru hızlı bir şekilde ilerleyerek 45. Irak Tümeni'nin çoğunu imha etmiş ve Irak askerlerinden 5.500'nü esir almıştır. İkinci gününde Irak Birlikleri savunma harekâtında bazı bölgelerde direndilerse de, başarılı olamamışlar ve esir sayısı 20.000 civarına çıkmıştı. Üçüncü güne gelindiğinde, 21. Irak Tümeni imha edilmişti.

¹⁴² Meliha B. Altunışık, "Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", **Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl**, Der: Gencer Özcan- Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul,1998, s:330

¹⁴³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004b, s. 591.

Kara hareketının dördüncü gününde yapılan açıklamada Kuveyt kurtarılmıştı. Birleşmiş Milletler Irak temsilcisi bir açıklama yaparak; Birleşmiş Milletlerin 660, 662 ve 664 sayılı kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini, Kuveyt'ten tamamen çekileceklerini bildirmiş ve yerel saat itibarı ile koalisyon kuvvetlerinin ilan ettiği ateşkes neticesinde kara hareketi sona ermiştir.¹⁴⁴

Savaşın sona ermesi ardından Irak'ın güneyinde Şiilerin, kuzeyinde de Kürtlerin ayaklanması neticesinde ABD, Irak'ın parçalanmasının bölge dengelerini alt-üst etmesinden endişelenerek, Saddam'ın ayaklanmaları bastırmasına izin vermiştir. Ancak Saddam'dan kaçan binlerce mültecinin Türkiye'ye yönelmesi, bölge siyaseti bakımından büyük bir sorun haline geldi. Türkiye'ye gelen sığınmacıların Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından yapılan yoğun diplomasi ile Irak sınırında tutulma isteği, ABD tarafından da desteklenmiş ve gerek Kürtlere yardım amacıyla gerekse Irak'ın bütünlüğünü korumak ve Saddam rejiminin denetlenmesini sağlamak için, Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde uçuş yasağı getirilmiştir.¹⁴⁵

Körfez Savaşı sonrasında Irak kuvvetlerinin ABD liderliğindeki koalisyona yenilmesini bir fırsat olarak gören kuzeydeki Kürtler ve Güneydeki Şiiler, Mart başında Saddam rejimine başkaldırmış, Batılı pilotlar Irak'ın askeri etkinliklerini izlemek için Irak üzerinde uçuyor olmalarına rağmen, olaylara müdahale etmemek için kesin emir almışlardı. Mart sonunda ayaklanmanın şiddetli biçimde bastırılmasının ardından, hükümetin intikamından korkan 1,5-2 milyon Kürt, Türkiye ve İran sınırındaki dağlara kaçtılar. Evsiz, yiyeceksiz ve Saddam'ın saldırılarına karşı savunmasız bir şekilde günde yaklaşık 400-1000 kişinin soğuktan, bitkinlikten ve hastalıktan öldüğü tahmin edilmektedir. Bu durum Irak Savaşı sonrası insani sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

3.1.2. BM'nin Tutumu

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez krizi sırasında BM örgütü ve özellikle Güvenlik Konseyi uluslararası bir soruna yönelik olarak, 1945'ten sonraki dönemde

¹⁴⁴ Arı, a.g.e. s. 226.

¹⁴⁵ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s.188.

daha doğrusu kuruluşundan bu yana hiç olmadığı kadar etkin bir konumda görünmüştür. Bu sürece kadar etkin bir şekilde çalışmayan Güvenlik Konseyi adeta yeniden keşfedilmiştir. Elbette bunda Doğu Bloğu'nda yaşanan gelişmelerle beraber Soğuk Savaşın sona ermekte oluşunun etkisi büyük olmuştur. Ayrıca sorunun ABD'nin ve Batılı ülkelerin çıkarlarını aynı yönde etkilemekte oluşunun da bunda payının olduğu belirtilmelidir.

Saddam Hüseyin rejiminin Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 6 Ağustos 1990'da BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan ambargo kararı, ilk etapta Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını sağlayacak bir yaptırım olarak görülmüştü. Ancak süreç ilerledikçe durumun hiç de öyle olmadığı açığa çıktı. BM'nin izni olmadan hiçbir şeyin alınıp satılmadığı Irak'ta, temel gıda malzemelerinin ve savaşın etkileriyle oluşan sağlık sorunlarının çözümü için gerekli ilaç ve aşıların ülkeye sokulmasına izin verilmemesi sebebiyle yaklaşık 1 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁴⁶

3.1.3. BM'nin İnsani Müdahale Kapsamında Aldığı Kararlar

Koalisyon güçlerinin Irak'a müdahalesi sonrasında, ABD'nin de desteği ile güneydeki Şiiler ve kuzeydeki Kürtler Irak yönetimine karşı mücadeleye başlamış ve bu durum Irak'ın isyanı kanlı bir biçimde bastırması ile insani sorunları ortaya çıkarmıştır. Süreç devam ederken Türkiye'ye ve İran'a yönelik büyük bir göç dalgası başlamış ve bu iki devletin çağrısı ile Güvenlik Konseyi toplanarak 688 sayılı kararı kabul etmiştir. Karar uyarınca Irak'ta devletin sivillere karşı aşırı güç kullanmasının barışı ve güvenliği tehdit ettiği vurgulanmış ve Irak hükümetinden buna derhal son verilmesi istenmiştir.¹⁴⁷

1991 ABD müdahale sonrasında Saddam Hüseyin kuzeydeki Kürt halkına yönelik askeri müdahale başlatmış ve bu durum İran ve Türkiye başta olmak üzere bu bölgeden yoğun bir göç dalgasına zemin hazırlamıştır. İran ve Türkiye'nin başvurusu sonrasında BM Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991'de 688 kararı kabul etmiştir. Karara

¹⁴⁶ UHİM, *Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar*, İstanbul: UHİM Yayınları, 2012, s. 58.

¹⁴⁷ Berdal Aral, *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik*, Ankara: SETA Yayınları, 2013, s. 13.

göre, BM Sözleşmesi'nin 2/7 maddesinde düzenlenen içişlerine müdahale yasağının altı çizilmiş; bölgedeki sivil halka yapılan baskılar neticesinde oluşan mülteci akımı ifade edildikten sonra 36. enlem esas alınarak kuzeyde Irak hükümetine uçuş yasağı getirilmiştir.¹⁴⁸ Bu operasyon iki açıdan önemlidir: İnsan yaşamının korunması açısından acil bir durum olduğunda, devlet egemenliğinin kısıtlanabileceğini bu karar göstermiştir. İkinci olarak, Güvenlik Konseyi ilk kez genel olarak bir devletin iç dinamiklerini, özel olarak da zorla göç ettirmeyi, geniş kapsamlı bir uluslararası barışı ve güvenliği koruma anlayışına dayandırmıştır.¹⁴⁹

Türkiye ve İran, mülteci akınının önlenmesi için, Güvenlik Konseyi'ne çağrıda bulunmuştur (BM, 1991b,c). Fransa ve Türkiye, 5 Nisan'da konuyu Güvenlik Konseyi'ne getirdiler. 5 Nisan 1991'de 688 no.lu karar 10 lehte, 3 aleyhte (Küba, Yemen ve Zimbabve) ve 2 çekimser (Çin ve Hindistan) oyla kabul edilmiştir. 688 no.lu karar, Irak'ın baskısını kınamış ve mülteci akınının sınır ötesi sonuçlarının uluslararası barışa ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğu saptamasını yapmıştır. Kararda Irak'ın azınlıklara uyguladığı baskı değil, bunun sınır ötesi etkileri ön plana çıkmaktadır ve herhangi bir açık zorlayıcı mekanizma da öngörülmemiştir. Kararda belirli bir zorlayıcı hükmün yer alması durumunda, Rusya'nın ve Çin'in veto edebileceği tartışmalarda açığa çıkmıştır.¹⁵⁰

Bu süreçte Irak hükümeti, Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın içişlerine karışarak BM Temel Sözleşmesi'nin 2(7).maddesini ihlal edecek şekilde eylemde bulunduğunu ileri sürmüştür. Yemen, Zimbabve ve Küba da Irak'ı desteklemiştir. Çin, 688 no.lu karar taslağının 2(7).maddeyi ihlal etmediğini, olayın uluslararası boyutunun olduğunu, ancak sorunun daha uygun kanallarla çözülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Hindistan da, eğer Irak'ın kuvvet kullanımı 'uluslararası barışa ve güvenliğe açık bir tehdit oluşturuyorsa', Güvenlik Konseyi'nin bu durumu ele alma yetkisi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin hiçbir koşulda

¹⁴⁸ Demirel, a.g.e. s. 155.

¹⁴⁹ Keskin, a.g.e. s. 71.

¹⁵⁰ Nicolas J. Wheeler, **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 143.

uluslararası ilişkilerin başlıca ilkesini ihlal edecek biçimde eylemde bulunamayacağını da dile getirir.¹⁵¹

Güvenlik Konseyi 25 Ağustos'ta Yemen'in ve Küba'nın çekimser kaldığı oylamada 13 olumlu oy ile 665 sayılı kararı kabul etti. Karara göre, Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri almak ve Kuveyt ile birlikte hareket etmek amacıyla, deniz güçlerini bölgeye gönderen üye devletlere, bölgeye ve/veya bölgeden yük taşıyan gemilerin yüklerinin 661 sayılı kararın gereklerine göre denetlenmeleri çağrısı yapılmaktadır. Ayrıca, üye devletlere alacakları diplomatik ve ekonomik önlemlerle, 661 sayılı kararın gereklerinin yerine getirilmesi için işbirliği içinde olmaları önerilmektedir.

Irak'ın denize çıkışının oldukça sınırlı olması ve petrol satışının büyük kısmının Türkiye'deki ve Suudi Arabistan'daki petrol boru hatları aracılığıyla olması ablukanın uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Ambargo ve ablukaya çok sayıda ülke destek vererek, bölgeye asker ve savaş gemileri sevk etmişleridir. Eylül ayı itibariyle Körfezde konuşlandırılan ABD askerlerinin sayısı 100.000 civarındaydı. ABD'nin, krizin başlamasından itibaren etkin bir politika izlemesi tamamen kendi çıkarlarının bir gerekliliği olarak görülmektedir. Petrol günümüzün en önemli enerji kaynağıdır ve Ortadoğu bu enerji kaynağının yüzde 70'lik bir kısmına sahiptir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan bu mücadele, Ortadoğu petrolü üzerinde nüfuz sağlama mücadelesinin çarpıcı örneklerinden birisidir. Güvenlik Konseyi 13 Eylül'de kabul ettiği kararla, abluka ve ambargo nedeniyle gıda maddelerinin sağlanması konusunda ayrıca Irak'a ile Kuveyt'e acil bir insani ihtiyaç olarak gıda yardımına gerek olup olmadığının Yaptırımlar Komitesi tarafından bildirilmesini istiyordu. Tıbbi malzemelerin 661. madde kapsamında olmadığı yinelenmekte ve bu tür malzemelerin ihracatının bizzat ihracatçı ülke denetiminde veya uluslararası insani örgütlerin kontrolünde yapılması talep ediliyordu. 670 sayılı kararda da, Güvenlik Konseyi'nin daha önce almış olduğu kararlara gönderme yapılarak, Irak'tan Kuveyt'in ilhak kararını ve üçüncü devlet vatandaşlarına ilişkin kararlarını geri almasını istenmekteydi. Irak tarafından vatanlarından zorla çıkarılmaya çalışılan Kuveytlilere yönelik muameleler kınanmıştır; Irak Devrim Komuta Konseyi'nin almış olduğu bütün kararlar yok sayılmaktadır. Irak yönetiminin daha önce alınan

¹⁵¹Wheeler, a.g.e. s. 144.

kararları ihlal etmesinin, BM Antlaşması'nın VII. Bölüm hükümleri de dahil olmak üzere, daha ileri önlemler alınmasını gerektirebileceğini Güvenlik Konseyi açıkça belirtmiştir. Bu kararlar Irak ve Kuveyt'e karşı alınan önlemler iyice kuvvetlendirilmiş ve bu devletlerin dış dünya ile olan hava ulaşımı durma noktasına getirilmiştir.¹⁵²

Alınan ambargo ve abluka kararı Irak ekonomisi üzerinde çok olumsuz etkiler yapmasına rağmen, BM'nin amacı olan Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmesini sağlayamadı. Krizin başladığı 1990 yılı Ağustos ayından Kasım ayına kadar Güvenlik Konseyi soruna ilişkin olarak 11 adet karar almıştır. BM kuruluş amacına uygun olarak, Güvenlik Konseyi aracılığıyla çabuk ve çok karar almıştır. Bu kararlar tamamen barışçı çözüm yollarını önermektedir.

Sonuçta Güvenlik Konseyi barışçı çözüm yollarının etkisiz olması üzerine zor kullanmayı içeren bir karar aldı. 678 sayılı kararda kararlaştırılan sadece Güvenlik Konseyi'nin önceden almış olduğu kararların uygulanmasını sağlamak değil, aynı zamanda bölgede uluslararası barış ve güvenliğin kurulması da talep edilmekteydi. Bu amaç ise sınırları ya da çerçevesi belli olan bir amaç değildi. Irak'a karşı güç kullanımları için, sadece Kuveyt ile işbirliği yapan BM üyesi devletlere çağrı yapılırken, tüm devletlerden de alınacak önlemlere karşı destek istenmekteydi.

688 no.lu kararı destekleyen 10 devlet (ABD, Britanya, Fransa, SSCB, Avusturya, Belçika, Ekvator, Romanya, Zaire ve Fildişi Sahilleri), tezlerini Irak baskısının sınır ötesi etkilerine dayandırarak, Güvenlik Konseyi'nin eyleminin meşru olduğunu ileri sürerler. Ancak geçici altı üye devlet (Avusturya, Belçika, Ekvator, Romanya, Zaire ve Fildişi Sahilleri) ve ABD ile SSCB Güvenlik Konseyi'nin müdahaleyi sadece insani gerekçelere dayandırarak meşrulaştırmasının bir örnek oluşturmaması konusunda temkinliydi. 688'in devletler toplumunun müdahale yasağı kuralına bağlılıklarını güçsüzleştirmedini vurgularlar. İngiltere ve Fransa, Güvenlik Konseyi'ndeki toplantıda açıkça insani kaygıları ileri sürmüştür. İngiltere 2(7).maddenin insan haklarına uygulanamayacağı dile getirir, çünkü insan hakları

¹⁵² Graham E. Fuller, " Türkiye'nin Yeni Doğu Politikası", Ian O. Lesser/Graham E. Fuller, **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin'e**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 77.

konuları, özünde yerel yetki alanına giren konular değildir. Fransa, insan haklarının artık uluslararası ilgi konusu haline geldiğini ve bir insanlığa karşı suç olduğunu iddia etmiştir.¹⁵³

ABD'nin askeri hareketına kaynak olarak gösterdiği 688 sayılı kararın herhangi bir maddesinde, insani yardım gerekçesiyle dahi, müttefik güçlerin kuvvet kullanmasına izin veren herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine, Irak'ın baskıcı politikalarına son vererek, bir an önce, uluslararası insani kuruluşların bölgeye yardım göndermelerine izin vermesi istenmektedir. Aynı kararda Irak'ın toprak bütünlüğü, siyasal bağımsızlığının ve egemenliğinin geçerli olduğuna dikkat çekilmekte, Müttefik Güçlerin Irak toprakları üzerinde ilan ettiği uçuşa yasaklanmış bölgelere hukuki kaynak oluşturabilecek herhangi bir Güvenlik Konseyi kararı da bulunmamaktadır.¹⁵⁴

Konsey, 688 sayılı kararında Irak'ın baskıcı politikalarının oluşturduğu tehdidin kaldırılması için tüm üye devletlere ve insani örgütlere çağrı yapmıştır. Türkiye de bu çağrıya uyarak, Kuzey Irak'taki insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için uluslararası gücü toprakları üzerinde konuşlandırmıştır. Bu Türkiye açısından uluslararası hukuka uygundur. Fakat bu gücün Türkiye üzerinden Irak topraklarına yaptığı müdahaleler, uluslararası hukuka aykırıydı. Yapılan bu müdahaleyi, doğrudan insani gerekçelerle 51. maddeye dayandırmak da gerçekçi bir yorum tarzı değildir.¹⁵⁵

Başta Batılı devletler Irak içinde gerçekleştirilen şiddetin Iraklıların kendilerinin çözmeleri gereken bir "iç çatışma", ya da "iç savaş" olduğu gerekçesiyle askeri müdahaleden uzak duruyorlardı. Ancak, gerek Demokratların Bush yönetimine sert eleştirileri gerekse de bölgeden gelen televizyon görüntülerinden etkilenen yerel kamuoyunun baskıları, Bush yönetimini müdahale için karar almaya zorladı. Benzer şekilde Britanya da Avrupa Komisyonu'nun Lüksemburg zirvesinde Kürtlerin korunması için eylem baskısına yanıt vermek zorunda kaldı ve Kuzey Irak'ta 'güvenli bölgeler' oluşturulmasını önerdi ve öneri kabul edildi. 16 Nisan'da ABD,

¹⁵³Wheeler, a.g.e. s. 144-145.

¹⁵⁴ Baskın Oran, "Çekiç Güç Kalkık Horoz ve Kürt Devleti", **Avrasya Dosyası**, C.3, No: 1, İlkbahar 1996, s. 160

¹⁵⁵ Oran, a.g.e. s. 164.

Britanya ve Fransa'nın katılımıyla Kürt mültecilere insani yardımı desteklemek ve 'güvenli bölgeler' oluşturmak için Kuzey Irak'a asker göndereceğini açıkladı. ABD'ye ve Britanya'ya göre 688 no.lu karar 'güvenli bölgeler' oluşturulmasını haklı hale getirmektedir. BM Genel Sekreteri Perez de Cueller, Irak'ın rızası olmaksızın BM himayesinde güvenli bölge oluşturmak için Güvenlik Konseyi'nden onay alınması gerektiğini, ancak ahlaki ve insani açıdan eylemde bulunmanın önemini de kabul ederek BM bayrağının kullanılmaması gerektiğini dile getirir.¹⁵⁶

Nisan ortasında 'güvenli bölgeler' oluşturulur. Hem Irak hem de Batılı güçler güvenli bölgeleri BM'nin mümkün olduğunca kısa zamanda devralmasını isteseler de, Genel Sekreter de mümkün olmadığını dile getirir. Bush bunun karşısında 16 Mayıs'ta Güvenlik Konseyi'ne gideceğini söyler ancak tartışmalardan SSCB'nin ve Çin'in veto edeceği uluslararası kamuoyunda ortaya çıkmıştır.

Irak bu süreçte BM korumasına izin verir, ancak Irak rejiminden korkan Kürtler BM korumasına güvenmezler. Britanya, Fransa, Hollanda ve İtalya, Kürtler risk altında olduğu sürece, kuzey Irak'taki operasyonu sonlandırmayacaklarını açıklarlar. Temmuz ortasında Batılı askerler Irak'tan çekilmeye başlar, ancak uçuşa yasak bölgenin aynen kalacağını ve korumaları altında olduğunu Saddam'a bildirirler. Kuzey Irak'taki Kürtlerin durumlarına gösterilen hassasiyet, Güneydeki Şiilere gösterilmez. Basının Şiilere gösterdiği ilgi Kürtlere gösterdiği ilgiden daha az olur. Şiiler için Güneyde 'güvenli bölgeler' oluşturulmaz sadece uçuşa yasak bölge ilan edilir. ABD'nin, Britanya ve Fransa'nın katılımıyla gerçekleştirilen müdahale eylemi Konsey'in 688 no.lu kararının makul bir uygulaması olarak haklılaştırılmış olsa da, karar uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olduğunu tespit ediyor, ancak öyle bir eyleme yetki vermiyordu. Dolayısıyla aslında müdahalenin doğrudan yasal bir temelini olduğu söylenemez. Her ne kadar BM üyelerinin büyük çoğunluğu eylem karşısında sessiz kalmayı tercih etmiş olsalar da, Çin'in ve Rusya'nın eylemi kınamasının nedeni yasal temelini olmamasıydı.

688 no.lu karar, insani müdahaleyle ilgili, Güvenlik Konseyi'nin çok önemli bir uygulamasıdır. Konsey BM'nin kuruluşundan beri ikinci kez, bir devletin içinde

¹⁵⁶ Wheeler, a.g.e. s. 153.

gerçekleştirilen ve etkileri devletin sınırlarını aşan insan hakları ihlallerini, uluslararası barışa ve güvenliğe bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu, bir yandan insan hakları ihlallerinin sadece yerel yetki alanı içine giren bir konu olmadığı, diğer yandan da uluslararası barışın ve güvenliğin sadece devletlerarası savaşla tehlikeye girmeyeceğinin, ciddi insan hakları ihlallerinin de uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunun Güvenlik Konseyi'nde resmi olarak kabulüdür. Oysa daha önce ele aldığımız Soğuk Savaş dönemi örneklerinde, insani krizler çok daha ciddi boyutta olmasına karşın, hem uluslararası toplum bu krizler karşısında eylemsizliği tercih etmiş, hem de hem de tek taraflı müdahalede bulunan devletler eylemlerinin resmi haklılaştırmasında, insani kaygılara başvurmaktan kaçınarak öz savunmayı kullanmışlardır. Bu durum Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında çalışmaz hale gelmiş olan Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı ve güvenliğin koruması konusunda umut verici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

3.2. Somali Çatışmaları

İnsani müdahale kapsamında Somali çatışmalarının da değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.2.1. İç Çatışmalarının Arka Planı

Ocak 1991'de Siyad Barre, USC güçleri tarafından ülke dışına çıkmaya zorlanmıştır. Barre yönetimi yıkıldıktan sonra USC geçici bir hükümetin kurulacağını ilan etmiş, ancak yaşanan güç rekabeti nedeniyle bunu başaramamıştır. Böylece Somali Soğuk Savaş sonrası, 19. yüzyılda Avrupalı kâşiflerin tarif ettikleri şekilde "klanlar toprağı" haline geri dönmüştür.

Barre yönetimi yıkıldığında, USC içinde iki önemli isim bulunmaktaydı. Bunlardan ilki kuzeydeki Isaq SNM grubu ile de bağları olan USC'nin Hawiye lideri General Muhammad Farah Aideed, diğeri ise USC'yi büyük ölçüde finanse eden Mogadişulu işadamı Ali Mahdi idi. Bu iki isim iktidarın nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir.

USC Başkanlığına Ali Mahdi'nin seçilmesi üzerine, General Muhammad Farah Aideed bunu kabul etmemiştir. Bu durum, Mogadişu'nun kuzey ve güney olmak üzere iki askeri kampa bölünmesine, klanlar arası kutuplaşmaların yaşanmasına ve çok sayıda insanın hayatını kaybettiği kanlı çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyad Barre'nin Darood klanından olması ve iktidarı boyunca onları kayırması, Barre sonrası dönemde USC güçleri tarafından Darood klan üyelerine şiddet uygulanmasına neden olmuştur. USC güçleri, Mogadişu'da kalan bütün Darood klanı erkeklerini öldürmüş, kadınlarına ise tecavüz etmişlerdir. Mogadişu yıkımın ve terörün merkezi olsa da savaş şehrin dışına yayıldıkça yıkım ve açlık tüm ülkede özellikle de Somali'nin güney bölgesinde etkili olmaya başlamıştır. BM, 300 bin kişinin açlıktan öldüğünü ve yaklaşık 1 milyon insanın da mülteci olarak komşu ülkelere göçmüştür.

Nisan 1992'de devam eden baskılar sonucu BM Güvenlik Konseyi 50 gözlemciyi Mogadişu'daki durumu incelemesi için görevlendirmiş ve eski Cezayirli diplomat Muhammad Sahnoun'u Somali için Güvenlik Konseyi'nin özel temsilcisi olarak seçmiştir. Sahnoun'un ilk görevi etkili yiyecek dağılımının güvenliğini sağlamak olmuştur. Ağustos ayında verdiği raporda, 1,5 milyon insanın yiyecekte yoksun olduğunu ve yemek konvoyları için silahlı korumaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu raporu takiben 3.500 kişiden oluşan BM gücü yetkilendirilmiştir. Böylece BM'den çıkan karardan sonra "Umut Operasyonu" Somali'de, ABD liderliğindeki Birleşik Eylem Gücü ve daha önceden Sahnoun tarafından kurulmuş olan BM Somali Operasyonu güçlerinin konuşlanması ile başlamıştır.

Operasyonlar devam ederken, barışı sağlama süreci dahilinde BM, Addis Ababa'da Mart 1993'te Somali'deki birçok barış organizasyonunun katılımı ile bir toplantı düzenlemiş ve 27 Mart 1993 tarihinde, çatışmada önde gelen grup liderleri ve klan temsilcilerinin silahsızlanmasının öngörüldüğü ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca 2 yıl sürmesi planlanan, Somali'nin tüm bölgelerinden gelecek olan temsilcilerden oluşan bir geçici hükümetinin kurulması kararı da alınmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Bilge Şahin, **Somali'de Devletsizlik Deneyimi**, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 84.

3.2.2. BM'nin Somali'ye Müdahalesi

1991'de Somali'yi 30 yıldır yöneten General M. Siad Barre rejimi oldukça otoriter bir yönetim sürmüştür. 1980'lerin sonlarında rejime karşı şiddetli ayaklanmalar başlar; 1991'de devlet çöker ve Barre devleti iç savaşa terk ederek Kenya'ya kaçar. Kuzeybatıda, Somali Ulusal Hareketi (Somali National Movement) kontrolü ele geçirir ve belirli bir düzeyde istikrarı sağlar, ancak güneydeki bölgeler savaş kumandanlarının ve gangsterlerin hedefi haline gelirler. 1992'de Somali'ye müdahaleyi gerektiren temel neden, 4,5 milyon insanın hayatını tehdit eden kıtlıktır. Ancak kıtlığın kökeninde yatan neden 1991 Somali'yi iç savaş süresinde kriz düzeyine ulaşan şiddet, marjinalleştirme, mal-mülke el konulması, işsizlik, hırsızlık, yerinden etme, oç alma ve kaynak dağılımındaki eşitsizliktir.¹⁵⁸

1991 yılı boyunca Somali'nin kargaşaya sürüklenmesini durdurmak için Güvenlik Konseyi hiçbir eylemde bulunmamıştır 23 Ocak 1992'de Güvenlik Konseyi oy birliğiyle Somali'deki iç çatışmanın uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğunu ilan eden 733 no.lu kararı kabul etmiştir.

Konsey BM Temel Sözleşmesi'nin VII. Bölümü'ne göre silah ambargosunu yetkilendirir; insani yardımın artırılması ve OAU ile Arap Ligi'ne bir ateşkes sağlaması için çağrıda bulunur. Müdahale zamanı nüfusun yarısı açlık, yetersiz beslenme ve hastalıkların tehdidi altındaydı. Yaklaşık 300.000 insan ölür ve iki milyona yakın insan ülkeden göç eder. Somali'nin başkenti Mogadişu'da ne kamu yönetimi ne polis gücü, ne mahkeme hiçbir şey kalmamıştır. Liderlik yerel topluluklara geçmiş, bu önemli klanlardan özellikle ikisi -askeri lider M. Farah Aideed ve Ali Mahdi Mohamed'in başında bulunduğu iki klan - güçlü hale gelmiştir.

1992 Ocak ayında BM temsilcisi James Jonah, Aideed ve Ali Mahdi arasında başarılı bir ateşkes anlaşması gerçekleştirilir. Ardından BM, ateşkesi izlemesi ve BM personelini koruması, güvenliği ve gerekli araç-gereci sağlaması için UNOSOM'u görevlendirir. Hemen ardından, Güvenlik Konseyi'nin insani konvoyların korunması ve merkezlere dağıtılması için 500 asker konuşlandırılması kararıyla, UNOSOM

¹⁵⁸ Wheeler, a.g.e. s. 173.

gücü artırılarak yetkisi genişletilir.¹⁵⁹ Ancak bu barış koruma gücü daha ulaşmadan, Genel Sekreter B. Gali grup liderlerinin rızası olsun olmasın BM'nin Somali'ye 3.000 asker göndereceğini açıklar; Güvenlik Konseyi 28 Ağustos'ta 775 no.lu kararla 3.500 kişilik barış koruma kuvveti gönderilmesini onaylamıştır.

3.2.3. BM Barış Koruma Gücü

3 Aralık 1992'de Güvenlik Konseyi Somali'ye müdahaleye yetki veren 794 no'lu kararı oybirliğiyle kabul eder. Aralığın ilk günlerinde ABD, UNITAF olarak da bilinen Umut Operasyonu'nu başlatır. Bu operasyonun insani yardım için güvenli çevre oluşturmak, yiyecek ve diğer temel gereçlerin merkezi bölgelere ulaştırılmasını sağlayacak yolları açmak gibi sınırlı amaçları bulunmaktaydı.

UNITAF Güvenlik Konseyi'nce devreye sokulmuş olan silah ambargosunu uygulamaya kalkışmaz, bunun sonucunda Somali'deki toplam silah miktarında açık bir azalma olmaz. UNITAF, şiddetin yoğunluğu ileri düzeyde arttığında bile, eyleme geçmediğinden, yerel çatışma liderlerinin saygısını yitirmiştir.¹⁶⁰

UNITAF görevi Mart 1993'te UNOSOM II'ye devreder. UNOSOM II'nin amacı barışın, istikrarın hukukun ve düzenin yeniden oluşturulması yoluyla insani yardım için güvenli bir çevre oluşturmaktır. Bunun için şiddeti önlemek, havaalanlarındaki güvenliği sağlamak, izin verilmeyen küçük silahlara el koymak, mayınların temizlenmesine devam etmek, mültecilerin geri dönmelerine yardımcı olmak ve ulusun yeniden inşasına katkıda bulunmak gibi sorumlulukları bulunuyordu. Bu görev, kamusal yapılandırma, siyasal uzlaştırma, ekonominin iyileştirilmesi ve demokratik bir devletin kurulmasını da kapsıyordu. UNOSOM II Somali'de, üç düzeyde şiddet ve uzlaşmazlıklarla nitelendirilen bir dönemde, iki yıl kaldı. UNOSOM II'nin, 28.000 askeri ve polis ile 2800 yerel sivil personeli vardı. Milislerle sıklıkla girdiği çatışmalarda 147 kayıp verdi. Mart 2005'te UNOSOM II Somali'den ayrıldığında görevi tamamlayamamıştı ve Somalililer hala kendi

¹⁵⁹ Sarah Kernot, "Humanitarian Intervention: Human Rights Versus Humanitarian Assistance", **Global Change, Peace & Security**, Vol. 18, No. 1, 2006, s. 49.

¹⁶⁰ Kernot, a.g.e. s. 46.

aralarında savaşıyorlardı. Somali'ye müdahaleyi yetkilendiren Güvenlik Konseyi'nin 794 no.lu kararı doğrudan insani nedenlerle müdahaleyi yetkilendiren ilk karardır.

688 no.lu karara ilişkin Güvenlik Konseyi'ndeki tartışmalarda daha ziyade sınır ötesi mülteci akınına ve bunun bölgede barış ve güveliğe tehdit oluşturduğuna odaklanılmıştı. Oysa 794 no.lu kararla ilgili tartışmalarda doğrudan yaşanan insani trajediye vurgu yapılıyordu. Her ne kadar bu karar, insani gerekçelerle Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanmayı yetkilendirmesi nedeniyle kuvvet kullanmaya ilişkin yeni bir normun ortaya çıktığını savunanlarca kullanılsa da, böyle yorumlamak çok da uygun görünmemektedir. Çünkü aslı sorun bir devlete o devletin izni olmaksızın askeri müdahalede yapılıp yapılamayacağıdır. Ancak Somali'de devlet çökmüş olduğundan ortada izin alınacak bir hükümet de yoktur. Bu nedenle Güvenlik Konseyi'nin bu kararı, bir devletteki ciddi insani felaketleri önlemek ya da durdurmak için o devlete, izni olmaksızın müdahaleyi yetkilendiren bir karar olarak görülemez.¹⁶¹

3.3. Bosna Hersek Savaşı

Avrupa'nın ortasında büyük bir insanlık dramına yol açan Bosna Savaşı da insani müdahale açısından incelenmesi gereken bir deneyimdir. Bu kapsamda ilk olarak savaşın arka planı ve ardından Güvenlik Konseyi kararları açısından konunun değerlendirilmesine çalışılacaktır.

3.3.1. Savaşın Arka Planı

Çok farklı etnik ve dinsel yapıya sahip Yugoslavya, soğuk savaş boyunca, “bağlantısızlık” hareketinin önderliğini yaptığı kadar, sosyalist dünyadaki en özgürlükçü ülke olarak, 90'lara kadar “etnik uyumun” en önemli örneğini oluşturmuştur. Bir azınlıklar mozaiği görünümünde olan Yugoslavya'da etnik uyum, 1980 yılında Tito'nun ölmesiyle birlikte bozulmuştur. Sırpların ve Hırvatların ardından Yugoslavya'nın en kalabalık ulusunu oluşturan Arnavutların, 1980'lerin

¹⁶¹ Adam Roberts, “Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights”, **International Affairs**, Vol. 69, No. 3, 1993, s. 440.

başında cumhuriyet statüsü kazanmak için başlattığı eylemler Tito'nun döneminde uyuyan milliyetçi akımların Yugoslavya genelinde alevlenmesine neden olmuştur.

Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren olaylar; Sırbistan Parlamentosu'nun 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırması, aynı yıl Slovenya ve Hırvatistan Parlamentoları'nın çok partili seçim kararları ve 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmeleri, merkezi yönetimin güçlendirilmesini savunan Sırpların, Federal Ordu desteğiyle Hırvatistan'a saldırmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Bosna Hersek'in bağımsızlık kararının ardından, Bosnalı Sırpların bunu tanımayıp, Saraybosna'yı ablukaya almasıyla artan savaş, Avrupa'nın ortasında bir trajediye dönüşmüştür. 1994'te BM'nin çatışma bölgelerine barış gücü göndermesi ve NATO'nun BM yetkisiyle Sırp mevzilerini bombalamasının ardından, savaş ancak Aralık 1995'te sona erdirilebilmiştir.

3.3.2. BM Güvenlik Konseyi'nin Bosna Hersek Kararları

25 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya parlamentoları bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bunun üzerine Haziran 1991'de Sırp paramiliter güçleri ve JNA Slovenya ve Hırvatistan'a saldırmıştır. Çatışmalar ekonomik ve stratejik açıdan önemli olan Karayına yoğunlaşmış ve Dubrovnik bombalanmıştır. Çatışmaların doruk noktası Ağustos'ta başlayıp Kasım'da sona eren Vukovar'ın ele geçirilmesi sürecinde yaşanmıştır. Uluslararası tepki ise şiddeti kınamak, ancak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklemek yönünde olmuştur. Avrupa Topluluğu'nun arabuluculuğunda 5 Kasım'da Lahey'de bir barış konferansı düzenmiş ve bu konferansta Cumhuriyetlerin mevcut sınırlarının uluslararası sınır olarak kabul edilmesi önerilmiştir. Ancak Sırbistan teklifi reddetmiştir. Çatışmaların devam etmesi üzerine Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1991 tarih 713 sayılı kararı almıştır. Bu karar egemen bir devletlerin içişlerine müdahale olarak yorumlanacağından, Sırp hedeflerine hava saldırısı düzenlemesi yerine silah ambargosu uygulanmasına karar verilmiştir.

Güvenlik Konseyi 713 sayılı karar ile Konsey üyelerinin çoğunluğu, krizi Yugoslavya'nın iç meselesi olarak değerlendirmiştir. Kararda her ne kadar olayların

uluslararası barışı tehdit edebilecek bir endişe taşınmasa da, BM Sözleşmesi 39. Madde şartlarının yerine getirildiğine dikkat çekilmiştir.¹⁶²

Güvenlik Konseyi'nin 752 sayılı kararında ilk defa artık eski Yugoslavya'dan bahsedilmiştir. Yugoslavya krizinin hukuki içeriği değişmiş; Slovenya'nın, Hırvatistan'ının ve Bosna Hersek'in tanınması ve BM'ye üye olarak kabul edilmesi ile Belgrad'ın eski federasyonlardaki faaliyetleri artık bir saldırı olarak nitelendirilmiştir. Bu kararda ilk defa insan hakları ihlalleri ile BM Sözleşmesi 39. Maddesi arasında bağ kurulmuştur.¹⁶³

AB'nin tüm Yugoslavya'ya uyguladığı ekonomik ambargo, Sırbistan dışındakileri de oldukça olumsuz bir şekilde etkilediğinden, 2 Aralık 1991'de Sırbistan dışında ekonomik ambargoyu kaldırmıştır. Ayrıca AB, 15 Ocak 1992'den itibaren Sırbistan-Karadağ dışındaki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyacağını açıklamıştır. Çatışmaların gittikçe şiddetlenmesi üzerine Güvenlik Konseyi 21 Şubat 1992 tarihli 743 no.lu kararı alır. Bu kararla UNPROFOR (United Nations Protection Force, BM Koruma Gücü) çatışma bölgelerinde görevlendirilir. UNPROFOR'un başlıca görevi, Hırvatistan ve Sırbistan'daki çatışmaları çözmektir. Bu arada Bosna'da da bağımsızlık tartışmaları ve çatışmalar başlar. 1 Mart 1992'de Bosna Hükümeti bir bağımsızlık referandumu düzenledi. Referanduma katılım Sırların boykotu nedeniyle yüzde 64'te kaldı ve katılanların yüzde 99'u bağımsızlık yönünde oy kullandı. Buna karşılık olarak 27 Mart'ta Sırlar, Bosna Sırp Cumhuriyetini ilan etmiş ve JNA da 30 Mart'ta Sırları koruyacağını açıklamıştır.

5 Nisan'da on binlerce kişinin Saraybosna'da, Bosna hükümetinin istifasını isteyen ve ülkenin bir uluslararası korumacıya dönüştürülmesini savunan bir yürüyüşü sırasında, Sırp keskin nişancıları göstericilerin üzerine ateş açmış, çatışmalar Bosna'nın kalanına da yayılmıştır. Ertesi gün ABD ve Avrupa Topluluğu Bosna'nın bağımsızlığını tanımıştır.

¹⁶² Demirel, a.g.e. s. 156.

¹⁶³ Demirel, a.g.e. s. 157.

20 Mayıs 1992'de de Güvenlik Konseyi 755 no.lu kararla Bosna-Hersek'in BM'ye üyeliğini onaylamıştır. Başlangıçta uluslararası kamuoyundaki genel kanı bu çatışmaların halklar arasındaki geçmiş düşmanlıklara dayandığından hareketle, dışarıdan bir müdahalenin çok karmaşık ve zor olduğu kadar sonuç alıcı olamayabileceği şeklindeydi. 30 Mayıs 1992 tarihli 757 no.lu kararda, Sırbistan-Karadağ'a her türlü yaptırımın uygulanması ve Bosna'ya insani yardım artırılması ifadeleri yer almaktadır.

Hırvatistan'ın da desteğiyle Bosnalı Hırvatlar 3 Temmuz'da Bosna-Hersek'in güneyinde Hersek-Bosna Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Bu gelişmeler karşısında 13 Ağustos 1992'de toplanan Güvenlik Konseyi, BM Temel Sözleşmesinin VII. Bölümüne referansla üye devletlere 'gerekli her aracı kullanarak' Bosna'daki sivillere insani yardım götürülmesi yetkisini veren 770 no.lu kararı almıştır. Karar 12'ye karşı 3 çekimser oyla kabul edilmiştir. Üç çekimser oy Çin'e, Hindistan'a ve Zimbabve'ye aitti. Böylece Konsey ilk kez üye devletlere insani yardım götürmek için güç kullanma yetkisi vermiş oluyordu. Ancak, 26-28 Ağustos tarihlerinde Londra'da düzenlenen "Eski Yugoslavya Üzerine Uluslararası Konferans" ta savaşın diplomatik yollarla sona erdirilmesi ve Batı kaynaklı askeri müdahale gerçekleştirilmeyeceği kararı açıklanmıştır.

Diplomatik çabalardan en önemlisi 26 Nisan 1993'te sunulan Vance Owen Planı'dır. Bu plana göre Bosna-Hersek'in bir federasyon çatısı altında ön özerk kantona ayrılması yer almaktaydı. Bosnalı Müslümanlar planı kabul etmiş ancak Sırp'lar karşı çıkmışlardır. Güvenlik Konseyi'nin 16 Nisan 1993 tarihli 819 no.lu kararı ile Srebrenica güvenli bölge ilan edilmiştir (SRES/819). Bir ay sonra 824 no.lu karar ile Güvenlik Konseyi, Bihac'ı, Tuzla, Sarajevo, Zepa'yı ve Gorazde'yi de güvenli bölgelerin arasına aldığını açıklamıştır.

4 Temmuz 1993 tarihinde kabul edilen 836 no.lu karar ile 'güvenli bölgelere yapılan saldırıların caydırılması için 'gerekli tedbirlerin alınması esnasında güvenli bölgelere düzenlenen bombalamalara ve silahlı saldırılara cevap şeklinde güç kullanımına' ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Koruma Gücü UNPROFOR'un yetkileri genişletilmiştir. Ayrıca, üye ülkelere güvenli bölgelerin içinde ve çevresinde

UNPROFOR'a destek amaçlı ulusal ya da bölgesel organizasyonlar aracılığıyla hava operasyonları yapma yetkisi verilmiştir. Bu planı Sırlar kabul etmiş, ancak Bosnalı Müslümanlar Sırlar ve Hırvatların topraklarından çekilmesi kaydıyla kabul edeceklerini; Hırvatlar ise Hersek-Bosna'nın tanınması koşulu ile kabul edeceklerini açıklamışlardır. Bütün bu barış çabaları devam ederken, 5 Şubat 1994'te Müslümanların kontrolünde olan Saraybosna'da bir Pazar yerine saldırılmasıyla birlikte, savaşın sonlandırılması için askeri kuvvet kullanılması gündeme gelmiştir. Bu saldırıda 60 kişi ölmüş ve 200'den fazla kişi yaralanmıştır.

Türkiye ile ABD'nin çabaları sonucu, Mart 1994'te Bosna Müslümanları ve Bosnalı Hırvatlar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kurulması da kabul edilmiştir. 5 Temmuz 1994'te ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya Dışişleri Bakanları Cenevre'de bir araya gelerek, Temas Grubunun hazırladığı barış planını ve haritayı onaylar. Bosnalı Müslümanlar ile Bosnalı Hırvatlar planı kabul ettiler ancak Sırlar, bu planın kendi hayati çıkarlarına uygun olmadığı gerekçesiyle, reddettiler. NATO, bölgenin BM dayatmasıyla ağır silahlardan arındırılması gerekçesine yaslanarak, Ağustos 1994'te Saraybosna civarındaki Sırp güçlerine, silah depolarına, komuta kontrol merkezlerine, silah fabrikalarına ve yakıt tedarik bölgelerine ağır hava bombardımanı ve top atışı ile saldırı. Ancak NATO'nun Sırp askeri güçlerini havadan tahrip etmesi, güvenli bölgelere sıkışmış sivillerin işine yaramadı ve Sırlar güvenli bölge olarak ilan edilen yerlere saldırılara başladılar. Bu saldırıların en ciddi olanı UNPROFOR'a bağlı olarak görev yapan Hollanda askerilerinin koruması altında olan Srebrenitsa'ya düzenlenmiştir. 18 Temmuz'da Hollandalı askerilerin geri çekilmesiyle iki hafta içinde yaklaşık 8 bin Bosnalı Müslüman öldürülmüştür. Bu Avrupa'nın göbeğinde uluslararası toplumun gözleri önünde hem de Güvelik Konseyi'nin askeri müdahale için yetkilendirmesi olmasına rağmen gerçekleştirilen bir soykırımdır.¹⁶⁴

3.3.4. NATO Müdahalesi ve Dayton Barışı

1993 yılı sona ererken Bosna Hersek'te çatışmalar ve Sırların Saraybosna kuşatması hala devam etmekteydi. Saraybosna'daki, pazar yerinin göbeğinde, Şubat 1994'te

¹⁶⁴ Wheeler, a.g.e. s. 242.

meydana gelen ve çok sayıda sivilin ölümüyle sonuçlanan patlama, savaşın şiddetini ve önemini uluslararası topluma bir kez daha gösterdi. Bunun üzerine NATO kısa süren bir hava saldırısı gerçekleştirdi. Bosna Hersek'te, barış çok net görünmemesine rağmen, ortada çözülmesi gereken hayati bir gerçek vardı: Adaletsiz savaşta kurban olan sivillerin korunması. Genel Sekreter, Saraybosna'da sivil hedeflere karşı yapılan bir saldırının, sonraki saldırıları caydırmak için, hava hareketlerini zorunlu kıldığını belirtti. NATO'da, BM'nin isteği üzerine, Saraybosna çevresinde, UNPROFOR'un sivillere saldırı yapmaktan sorumlu olduklarını belirlediği hedeflere karşı, hava akınları emrini vermesini talep etmesi üzerine, 9 Şubat 1994'te NATO hava akınları emri verdi.

Bosnalı Müslümanlara uygulanan ambargoya karşılık, Sırp tarafının saldırılarının başta başkent Saraybosna olmak üzere, diğer Güvenli Bölgelerde de şiddetlenmesi uluslararası toplumda büyük tepkilere yol açmıştır. Sonuç olarak, NATO Hava Kuvvetleri 30 Ağustos 1995 tarihinde belirlenen Sırp hedeflerine karşı hava taarruzunda bulunmuştur. Böylece 1949 yılından beri NATO, ilk defa barışın silahla sağlanması uygulamasını, yaptığı hava taarruzlarıyla gerçekleştirmiştir. 14 Eylül'e kadar süren NATO hava harekatiyle saldırgan taraf caydırılmış ve tarafın Saraybosna'nın yaklaşık 20 km. gerisine çekilmesi sağlanmıştır. NATO hava harekâtı sırasında Sırp hava savunma bataryaları ve radarlarına önemli kayıplar verdirilmiştir.¹⁶⁵

NATO ve BM'nin ortak amaçları; Saraybosna Güvenli Bölgesi'ne yönelik tehdidi azaltmak ve bu bölgeye veya diğer Güvenli Bölgelere yapılacak saldırılara karşı caydırıcılık görevi yapmaktır. Ayrıca, Sırlara ait ağır silahlı birliklerin Saraybosna civarındaki silahtan arındırılmış bölgeden çekilmesini sağlamak, BM kuvvetleri ve personelinin ve hükümet dışı örgütlerin hareket özgürlüklerini ve de Saraybosna Havaalanı'nı kısıtlanmaksızın kullanabilmelerini sağlamaktır. NATO harekâtını takiben ABD, barışın sağlanması için, siyasi girişimlerde bulundu. Cenevre'de bir toplantı düzenledikten sonra, taraflar arasında 5 Ekim 1995'de başlayan 60 günlük bir ateşkes ilan edilmesi sağlanmıştır.

¹⁶⁵ Mesut Çaşın, "Balkan Jeopolitiği ve Stratejik Bosna Hersek Savaşı", **Avrasya Dosyası**, C.3, No: 3, Sonbahar, 1996, s: 112.

Dayton Antlaşması 68 genel çerçeve ve 12 bölümden oluşmaktadır. Genel çerçevede, tarafların egemenliklerine karşılıklı olarak saygı duyma ve düşmanlıkları barışçı yollarla çözme konusunda anlaştıkları, tarafların karşılıklı olarak birbirilerini tanıdıkları; insan hakları, mülteci hakları ve yerlerinden edilmiş insanları haklarına saygı göstermede hukuki sorumluluk üstlendikleri, tarafların her konuda tam bir işbirliği içinde olacakları belirtilmekteydi.

1-21 Kasım tarihinde Hırvat tarafı adına Hırvatistan devlet başkanı F. Tudjman, Sırp tarafı adına Sırbistan devlet başkanı Miloseviç ve Boşnak tarafı adına Aliya İzzetbegoviç, Dayton'da görüşmüşler ve nihayet 14 Aralık 1995'te üç taraf Bosna Savaşı'nı bitiren ve yeni Bosna Hersek Cumhuriyeti'ni kuran Dayton Antlaşması'nı imzalamıştır.¹⁶⁶ Dayton Antlaşması ile Bosna Hersek Cumhuriyeti, Bosna ve Hırvat Cumhuriyeti ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki devletçikten oluşmaktadır. Bunun yanı sıra devlet yapısı, uluslararası kuruluşların da denetimindedir.

Bir görüşe göre, bugünkü Bosna Hersek'in yönetsel yapısını belirleyen Dayton Antlaşması kağıt üzerinde bağımsız Bosna Hersek Cumhuriyeti'ni, fakat gerçekte Bosna Hersek manda yönetimini kurmuştur. DBA, savaş süresince ABD ve AB arasında sürdürülmüş olan görüşmelerin ve özelde Bosna Hersek, genelde Balkanlar üzerine yapılmış olan pazarlıkların bir ürünü olmuştur. Söz konusu antlaşmanın içeriği, savaşın üç yerel aktörü (Sırp, Hırvat, Boşnak) tarafından belirlenmemiştir. ABD ve AB devletleri tarafından oluşturulan DBA, yine aynı merkez kapitalist devletler tarafından Boşnak, Sırp ve Hırvat taraflara kabul ettirilmiştir.¹⁶⁷ Bu durumun en önemli kanıtı olarak da Bosna'daki seçimlerin AGİT'in kurduğu, görevlendirdiği ve denetlediği seçim komisyonu tarafından düzenlenmesi¹⁶⁸, NATO'nun SFOR'un yerine geçecek, AB komutasında bir askeri gücün ülkede faaliyete devam etmesini kabul etmesi¹⁶⁹ gösterilmektedir.

¹⁶⁶ Caner Sancaktar, "Avrupa'da Bir Kriz: AB ve ABD Arasında Bosna-Hersek Cumhuriyeti", **Stratejik Öngörü**, Sonbahar 2004, Sayı.3, s.69.

¹⁶⁷ Sancaktar, a.g.e. s. 70.

¹⁶⁸ Sancaktar, a.g.e., s. 71.

¹⁶⁹ Sancaktar, a.g.e., s. s. 71.

3.4. Kosova Savaşı

NATO'nun Kosova müdahalesi, BM'nin harekete geçmediği bir insani kriz durumunda, bölgesel bir örgütün insani müdahale kapsamında kuvvet kullanmasına örnektir. Fakat bu örnek diğerlerinden farklı bir özellik barındırmaktadır. Güvenlik Konseyi'nde iki daimi üye olan Rusya ve Çin, bu müdahaleye tepki göstermişlerdir. Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararı olmadan yapılan Kosova müdahalesi, BM güvenlik sisteminin doğruluğu hakkında uluslararası bir tartışma başlatmıştır. Bu kapsamda bu bölümde BM Güvenlik Konseyi kararları ışığında Kosova müdahalesi değerlendirilecektir.

3.4.1. Savaşın Arka Planı

Kosova sorunu, 1974 Anayasası ile özerklik verilen Kosova'nın özerkliğinin 1989'da kaldırılması, Kosovalı Arnavutların da bu nedenle direnişe başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Eylül 1991'de Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin ilanı ile beraber Kosova Kurtuluş Ordusu'nun Yugoslav hükümetine karşı direnişinin, sivil halka baskıyla beraber bir iç savaşa dönüşmesi, kısa sürede uluslararası gündemi işgal etmeye başlamıştır.

Buna karşılık Kosova sorunu, Bosna Hersek için barışçı çözümün sağlandığı 1995 Dayton Antlaşması'na varan uluslararası uzlaşma sürecinde yer almamıştır. Aksine 1996 yılıyla birlikte Kosova'daki silahlı bağımsızlık yanlıları ile Sırp güvenlik güçleri arasındaki çatışma kitlesel ölümlere, 500 bine yakın kişinin yerinden edilmesine ve yaklaşık 800 bin kişinin komşu ülkelerde sığınmacı olmasına neden olmuştur.¹⁷⁰

Sorunun uluslararası örgütlerin gündemine yerleşmesi ise 1998'i bulmuştur. Bunda ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'dan oluşan "Eski Yugoslavya için Temas Grubu"nun Kosova konusundaki aktif tutumu da etkili olmuştur. Kosova sorunu AGİT'in yanı sıra AB ve Avrupa Konseyi'nin gündemine girmiş; ilgili kararlarda sorunun siyasal yollarla ve Kosova'ya daha geniş bir özerklik verilmesi

¹⁷⁰ Mengiler, a.g.e. s. 62.

çerçevesinde çözülmesi görüşü ağırlık kazanmıştır. Bununla birlikte soruna uluslararası sorun niteliği kazandıran, Güvenlik Konseyi'nin konuyu gündemine alması olmuştur.¹⁷¹

3.4.2. BM Güvenlik Konseyi Kararları

Yugoslavya'nın geneline yayılarak gittikçe artan çatışmalar, 1995'te Dayton Antlaşması'yla sona erdirilmiştir, ancak Dayton sürecinde Kosova sorunu çözülmeden bırakılmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Kosova sorunu üzerine görüşmenin Miloseviç'le yapılan Antlaşmayı tehlikeye düşürme ihtimali, diğeri de Kosova sorununun acil bir durum oluşturmadığının düşünülmesidir. Bu durum, liderleri İbrahim Rugova'nın barışçıl mücadele yöntemi benimsemiş olması nedeniyle Kosovalı Arnavutlar arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Şiddete karşı bir tutum sergileyen İbrahim Rugova'nın, Kosovalı Arnavut topluluk üzerinde oldukça büyük etkisi vardı ve bu çatışmanın başlamasını geciktirmiştir. İbrahim Rugova'nın barışçıl yöntemlerini eleştiren radikal milliyetçi UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) bu fırsattan yararlanarak, daha önce ufak çaplı ve sadece güvenlik güçlerine yönelik eylemlerini 1995'ten sonra artırır ve sivil hedeflere de saldırılar düzenler. 1997'de bölgede oldukça etkin hale gelen UÇK, Rugova Hükümetini ve Kosova Parlamentosunu tanımadığını açıklayarak halka silahlı mücadele çağrısında bulunur.¹⁷²

1997'de UÇK ile Sırp kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalarda 1700 UÇK militanı, 180 Sırp polisi, 120 Sırp askeri ve 800 sivil ölmüş; 200.000 kişi evini terk etmiştir. UÇK benzer eylemlerine 1998'de de devam etmiş ve Sırp kuvvetlerinin ve milislerin bu saldırılara şiddetle yanıt vermesi nedeniyle tüm Arnavutlar hedef haline gelmiş ve NATO'ya göre çoğu Arnavut 2000 kişi öldürülmüştür.¹⁷³

¹⁷¹ Gökşen Alpkaya, "NATO Müdahalesi Üzerine", içinde **Tartışma Metinleri**, Ankara: SBF Yayınları, 1999, s. 7.

¹⁷² Marc Weller, "The Rambouillet Conference on Kosovo", **International Affairs**, Vol. 75, No 2, 1999, s. 144.

¹⁷³ Régis Debray, "Bir Gezginden Cumhurbaşkanı Açık Mektup", Tarık Ali (der.) **NATO'nun Balkan Seferi**, İstanbul: Om Yayınları, 2001, s. 435.

1998’de şiddet olaylarının iyice tırmanmasına kadar uluslararası toplum Kosova sorunuyla ilgilenmemiştir. Kosova Temas Grubu 9 Mart 1998’de, geçmişte bölgede yaşanan kanlı olaylara dikkat çekerek, hem Sırp’ları hem de UÇK’yı şiddet eylemleri nedeniyle kınayarak, düşmanlığa derhal son vermeleri çağrısında bulunur. Durumu dikkate alan Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 toplanarak 1160 no.lu kararı alır. Kararda Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (FYC)’ne silah ambargosu uygulanmasına karar verilir; Belgrad yönetimi ve Kosovalı Arnavut liderlik arasında Kosova’nın siyasi statüsünün belirlenmesi amacıyla koşulsuz etkili bir diyalog başlatılması çağrısı yapılır. Kosova sorununun çözümünde, 1990’ların başında Bosna krizi sırasında oluşturulmuş olan Kosova Temas Grubunda ABD, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya yer alıyordu. Grubun toplantılarına genellikle AB Konseyi, AB Başkanlığı Avrupa Komisyonu ve NATO temsilcileri de katılıyordu.¹⁷⁴

Kosova’daki sivillere karşı aşırı güç kullanımı ve UÇK’nın terörist eylemlerinin desteklenmesi kınanır. FYC’nin Kosova’nın özerkliğini anlamlı bir öz yönetimi kapsayacak şekilde genişletmesi çağrısında bulunulur. FYC’nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne devletlerin saygı göstermesine vurgu yapılır. Oylamada Güvenlik Konseyi’nin 14 üyesi olumlu, Çin çekimser oy kullanır. Çin ve Rusya Kosova’daki olayların FYC’nin yerel yetki alanına girdiğini, FYC’den talep gelmeden müdahalenin kötü bir örnek teşkil edeceğini ve geniş olumsuz sonuçlara yol açacağını dile getirir. Ancak üyelerin büyük bir çoğunluğu Kosova’daki insan hakları ihlallerine vurgu yaparak bunun Balkanlarda barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğunu ileri sürer. Ancak hiçbir üye Kosovalı Arnavutların bağımsızlığını desteklemez.¹⁷⁵

Kararın ardından taraflar arasında bazı ikili görüşmeler yapılmışsa da herhangi bir olumlu sonuca varılamamıştır. ABD ve Britanya müdahaleden yana bir tavır sergilemeye başlamıştır.

NATO’da Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesi olmaksızın müdahale konuda başta fikir ayrılığı vardır; İtalya, Yunanistan ve Almanya müdahaleye karşı çıkar. ABD ve

¹⁷⁴ Weeler, a.g.e. s. 212.

¹⁷⁵ Wheeler, a.g.e. s. 259.

Britanya ise diğer üyeleri ikna edeceklerini düşünüyorlardı. Ancak Eylül 1998'de Güvenlik Konseyi'nden böyle bir kararın çıkmayacağı kesinleşmiştir. 23 Eylül'de yeniden toplanan Güvenlik Konsey'i 1199 no.lu kararı almıştır. Bu kararda 1160 sayılı karadaki kaygılar ve talepler yinelenmiştir.

1160 no.lu kararda, özellikle mülteci sorununa ve gittikçe kötüleşen duruma ilişkin kaygılar dile getirilmiştir. FYC'den sivilleri etkileyen tüm eylemleri durdurması ve tüm güvenlik güçlerini geri çekmesi; uluslararası gözlemcilere erişim ve hareket serbestisi sağlanması; BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'yle ve Kızıl Haç'la anlaşarak yerlerinden edilenlerin evlerine dönmelerinin sağlanması talep ediliyor. Kosovalı Arnavut Liderliğine, tüm terörist eylemleri kınaması çağrısı yapılır. Ayrıca kararda, BM Temel Sözleşmesi'nin VII Bölümüne dayanılarak, Kosova'daki durumun barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğu saptaması yapılır. Ancak ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Mart 1988'de "1991'de uluslararası toplum Bosna'da etnik temizliği öylece durup izledi... Bunun yeniden olmasını istemiyoruz" ifadesini kullanmıştır. NATO Savunma Bakanları toplantısında ABD Savunma Bakanı William Cohen de Sırpların saldırılarına son vermezlerse eyleme geçeceklerini dile getirmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook Haziran 1998'de BM yetkilendirmesine ihtiyaçları olduğunu ve Rusya'ya bunun önemini anlatabileceklerini ifade eder.¹⁷⁶

ABD, Güvenlik Konseyi'nin 1199 no.lu kararının ardından, Kosova Temas Grubu'nun desteğiyle Sırp Hükümeti'ne anlaşma çağrısında bulunur. Bu çağrının ardından NATO gerektiği takdirde hava saldırısı için hazırlıkları başlattığını açıklar. Görüşmeler başlar, bir taslak hazırlanır. Taslakta Kosova'nın siyasi statüsüne yer verilmez. Onun yerine, sonunda Kosova'nın siyasi statüsüne karar verilecek üç yıllık bir geçiş süreci öngörülür. Ancak iki taraf da antlaşmayı farklı gerekçelerle de olsa reddeder. FYC NATO'nun tehdidi karşısında 15 Ekim'de NATO ile 16 Ekim'de de AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ile anlaşma imzalar. Buna göre uygulamanın gerçekleşebilmesi için, Sırp kuvvetlerinin geri çekilmesi ve bölgeye AGİT'in 1700 gözlemci göndermesi ve silahsız NATO uçaklarının Kosova üzerinde

¹⁷⁶ Wheeler, a.g.e. s. 260.

gözlem uçuşu yapmasına izin verilmektedir. Bunun üzerine 24 Ekim’de Güvenlik Konseyi toplanarak 1203 no.lu kararla sözleşmeleri onaylamıştır.

1203 no.lu kararda yine bölgede barış ve güvenliğe tehdit olduğu; insani durumun ciddi alarm verdiği, felaketin çok yakın olduğu ve bunu önlemek için önlemlerin alınması gerektiğine yer verilir. Ayrıca kararda FYC’nin egemenliğine vurgu yapılır, ancak yine kuvvet kullanımı için yetkilendirmeye yer verilmez. Ancak saldırı eylemlerine devam eden UÇK gerillaları, 15 Ocak 1999’da Sırp kuvvetlerine saldırır ve saldırı sonrası uzun süredir kendi kontrolünde olan Racak Köyü’ne döner. Sırp kuvvetlerinin Racak Köyü’ne misilleme saldırısında 45 kişi ölür, 5000 kişi köyü terk eder. Bu eylem uluslararası toplum tarafından etnik katliam olarak nitelendirilir. Bunun üzerine 29 Ocak’ta Kosova Temas Grubu taraflara barış görüşmeleri yapmak için çağrıda bulunulur. Güvenlik Konseyi de başkanlık görüşü yayınlamak için çağrıyı destekler. Bir gün sonra NATO, FYC’nin siyasi bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün ve tüm etnik grupların haklarının korunmasını sağlayacak siyasi çözüme ulaşamaması durumunda yine hava saldırısı tehdidinde bulunur. 6 Şubat’ta Rambouillet’te görüşmeler başlar. Üç hafta süren görüşmelerde bir anlaşmaya varılamaz. 13 Mart’ta ateşkes sona erer ve çatışmalar yeniden başlar. 18 Mart’ta ABD, Britanya ve Kosovalı Arnavutlar Antlaşmayı imzalarlar. Hemen ardında AGİT temsilcileri bölgeden çekilir. Bunun üzerine Sırp Ulusal Meclisi bir bildiri yayınlamak NATO’nun sınıra asker yığmasının ve müdahale tehdidinin BM Temel Sözleşmesi’ne aykırı olduğunu dile getirerek Güvenlik Konseyi’ni göreve çağırır. Bildiri’de, Kosova’nın FYC’nin toprak bütünlüğüne saygılı bir özerk yapıya kavuşturulması için görüşmeye hazır olduğunu; bölgeye yerleştirilecek uluslararası kuvvetin sayısını ve niteliğinin gözden geçirilebileceğini bildirerek, görüşmelere devam edilmesi talebinde bulunur ve AGİT ve BM’yi barışçıl çözüm için göreve çağırır. Ancak bu bildiri ciddiye alınmaz.¹⁷⁷

24 Mart’ta 77 gün sürecek olan NATO hava bombardımanı başlar. NATO Genel Sekreteri operasyonun amacını “şiddete son vermek ve yakın insani felaketi

¹⁷⁷ Wheeler, a.g.e. s. 260.

durdurmak” olarak açıklar. ABD ve NATO hükümetleri bombardımanı şu gerekçelerle savunur: ¹⁷⁸

- ✓ Eylemlerinin amacının yakın bir insani felaketi önlemek olduğu.
- ✓ NATO’nun güvenilirliğinin tehlikede olması
- ✓ İnsani aciliyet yaratan bu durumun sonuçlarının bölgede barış ve güvenliğe tehdit oluşturması.
- ✓ NATO’nun kuvvet kullanmasının Güvenlik Konseyi mevcut kararlarına uygun olduğu

26 Mart’ta Rusya FYC’ye karşı kuvvet kullanımının derhal durdurulması ve NATO’nun kınanması için Güvenlik Konseyi’ne bir karar taslağı sunar. Taslak 3 olumlu (Rusya, Çin ve Namibya). 12 olumsuz oyla (ABD, Britanya, Fansa, Hollanda, Kanada, Slovenya, Arjantin, Brezilya, Bahreyn, Malezya, Gabon ve Gambiya) reddedilir. NATO, harekatı başlatmak için ana gerekçe olarak Nal Operasyonu’nu göstermişti, ancak bu konuda hala şüpheler söz konusudur. Kosovalı Arnavutlara karşı uygulanan şiddet, bombalamanın başlamasıyla büyük ölçüde yoğunlaşmıştır. ¹⁷⁹

3.4.3. BM Güvenlik Konseyi Kararlarının Etkileri ve NATO Müdahalesi

Güvenlik Konseyi’nin 1998 boyunca konuyla ilgili aldığı üç karar da, bölgede çatışmaların durmasını sağlayamamıştır. Bundan sonraki bütün gelişmeler NATO tehdidi altında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Yugoslavya iki kez Güvenli Konseyi’ne başvurarak, egemenliğine yönelik NATO tehdidine karşı önlem alınmasını istemiştir. İlki 1 Şubat, ikincisi ise 17 Mart 1999’da yapılan bu başvurular herhangi bir sonuca ulaşmamış, 24 Mart’ta da Yugoslavya’ya NATO müdahalesi başlamıştır. ¹⁸⁰ NATO’nun Yugoslavya’ya müdahalesi hava harekatı şeklinde gerçekleşmiştir. Bunda kara harekatının maliyetinin yüksekliği ve böyle bir harekatın fazla can

¹⁷⁸ Wheeler, a.g.e. s. 265.

¹⁷⁹ Noam Chomsky, **Yeni Askeri Hümanizm**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2002, s. 100.

¹⁸⁰ Alpkaya, a.g.e. s. 8.

kaybına neden olabileceği gibi, NATO'nun Kosova'ya girmesinin Yugoslavya'nın işgali anlamına gelecek olmasının da rolü olmuştur.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı ve 10 Haziran 1999 tarihli kararı, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bütün askeri ve yarı askeri güçlerini Kosova'dan çekmesini ve silahlı Kosova güçlerinin ise silahsızlandırılmasını öngörürken, NATO'nun Kosova'da bir uluslararası güvenlik mevcudiyeti konuşlandırmasını da olanaklı kılmıştır. Bu nedenle UNMIK'in kuruluşu kararının, Güvenlik Konseyi'nin zorlama önlemlerini alma yetkisi kullanabildiği VII. Bölüm uyarınca alındığı ve UNMIK dışında bir askeri konuşlandırmayı (KFOR) öngördüğü kararıyla gerçekleşmiştir.¹⁸¹

Kosova'ya yönelik askeri operasyonlar sonrasında Yugoslavya hükümeti ABD'nin sunduğu plan kabul etmiştir. Kabulün ardından, NATO tarafından desteklenen Kosova Gücü (KFOR) oluşturulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında Yugoslav güçleri bölgeden çekilmiştir. BM Kosova Görev Gücü yönetiminde geçici sivil yönetim bölgede 1999-2008 yılları arasında etkin olmuştur. Sırbistan ve Karadağ'ın 2006'da bağımsızlıklarını ilan edip ayrılmaları sonrasında, Kosova, 17 Şubat 2008'de bağımsızlığa kavuşmuştur.

3.4.4. Müdahalenin Meşruiyeti Tartışmaları

Kosova'ya yönelik NATO müdahalesi sürecinde Güvenlik Konseyi kararları uyarınca, zımni bir müdahalenin ortaya çıktığı savunulurken; bazı üyeler müdahale gerekçesi olarak insani zorunluluk ilkesini dile getirmiştir. Bunlara karşı Kosova müdahalesinin bir egemen ülkenin iç işlerine karışılması ve dolayısıyla uluslararası hukukun temel ilkelerine yönelik bir ihlal olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur.¹⁸²

İnsani müdahale, Güvenlik Konseyi tarafından 7. Bölüm çerçevesinde alınan bir karara dayanılarak gerçekleştirilirse meşruiyeti konusunda bir sorun yoktur. Bu

¹⁸¹ Mengiler, a.g.e. s. 63.

¹⁸² Bülent Sarper Ağır, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun Kosova Müdahalesi, içinde **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Murat Saraçlı (ed), Ankara: Big Bang Yayınları, 2012, s. 212.

durumda Konsey söz konusu durumun 39. maddeye göre barışa yönelik tehdit ya da barışın bozulması niteliğinde olduğunu belirler ve gerekli önlemlerin alınması için bir devleti, örgütü ya da devletler grubunu yetkilendirir.¹⁸³ NATO'nun Kosova'ya yönelik askeri müdahale kararı, insan hakları ihlallerine karşı Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın, ahlaki görev ve koruma sorumluluğu çerçevesinde alınmış bir karar olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

NATO'nun Kosova müdahalesi insancıl müdahale açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü BM'nin kuruluşundan beri ilk kez bir grup devlet, kuvvet kullanımını açıkça insani gerekçelere dayanarak haklılaştırmıştır. Üstelik müdahale için ne ilgili devletin rızası mevcuttur, ne de Güvenlik Konseyi'nin müdahale için almış olduğu bir karar vardır. Bu nedenle Kosova müdahalesi uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler, uluslararası siyaset alanlarında çok yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Kosova müdahalesine kadar, 1990 sonrası Güvenlik Konseyi'nin meşru biçimde kuvvet kullanımını yetkilendirme sınırları tartışılırken, NATO'nun Kosova'ya müdahalesiyle birlikte tartışmanın yönü değişmiştir. Artık sorun, yüksek insani aciliyet durumunda Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanımını meşru olarak yetkilendirip yetkilendiremeyeceği değildir. Yüksek insani aciliyet durumlarında, Güvenlik Konseyi veto nedeniyle bloke olduğunda, kimin askeri müdahaleye karar verebileceğidir.

Kosova'ya 1999 yılında müdahale edilmesi birçok nedenden ötürü önem arz etmektedir. İlk kez BM kararı olmaksızın bir uluslararası askeri güç, barışı sağlamak amacıyla harekete geçmiştir. Etnik ayrımcılığa yönelik iç politikaları nedeniyle egemen bir devlete müdahale edilmiştir. Bu operasyonun bir diğer önemli noktası da, NATO'nun alan dışı müdahale örneklerinden birisi olmasıdır ve müdahale BM'den onay alınmadan gerçekleştirilmiştir. Kosova sorununa müdahale edilmesi, ayrıca ABD için Avrupa'nın öneminin sürdürüğüne de işaret etmektedir.

Kosova'ya müdahalenin sadece insani gerekçelerle yapıldığını söylemek, gerçekçi değildir. ABD Başkanı Clinton bir konuşmasında Kosova'daki çatışma kendi haline

¹⁸³ Funda Keskin, "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 21, 2009, s. 70.

bırakıldığında buna Arnavutluk ve Makedonya'nın da bulaşacağını, kısa sürede bu ülkeleri Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'nin de izleyebileceğini söyleyerek, "Bana inanın, bu şeyin doğal sınırları yok." demiştir.¹⁸⁴ Balkanlarda istikrarsızlığın, dünya ekonomisine getireceği zararın ortadan kaldırılması da müdahalenin temel sebepleri arasındadır.

Genel bir değerlendirme ile Kosova müdahalesinin yasal dayanaktan yoksun olduğu bilinirken, müdahale edilmemesi durumunda insani felaketin büyüme ihtimali devletleri bu yönde bir girişime sevk etmiştir. Liberal barış düşüncesinin gerçekleşmesi, demokrasinin sağlanması ve insan haklarının korunması için meşruiyeti bulunan yasal dayanakların sağlanması gerektiğine dair inanç günden güne artmıştır. İnsani nedenlerin göz önünde bulundurulduğu Kosova müdahalesi, uluslararası hukuk konusunda reformist düşünmeyen Batılı olmayan devletlerin de, "insani" unsurların göz önünde bulundurulması yeni düzenlemeler yapılması fikrini çekinceleriyle birlikte benimsemelerine neden olmuştur.

3.5. İkinci Irak Savaşı

ABD'nin insani gerekçelere de dayandırdığı İkinci Körfez müdahalesi, uluslararası siyaset ve hukuk açısından, Soğuk Savaş sonrası düzeni yansıtan önemli bir gelişmedir.

3.5.1. Savaşın Arka Planı

ABD, Dünya kamuoyunda Irak işgalini meşrulaştırmak için pek çok gerekçe öne sürdü. Bu gerekçelerin en ön planda olanı kuşkusuz Soğuk Savaş sonrası dönemde üretilen politikalara uygun olarak terörist İslam söylemidir. Nitekim 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak gösterilen El-Kaide adlı örgüt hem Afganistan işgalinde hem de Irak işgalinde gerekçe olarak kullanılmıştır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Murat Taşar ve Altay Ünaltan, "Kosova'ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem", **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, Musa Ceylan (haz.), Ülke Kitapları, 1999, s. 31.

¹⁸⁵ UHİM, a.g.e. s. 64.

Irak, 10 Nisan 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararını kabul etmiş ve Birinci Körfez Savaşı resmen sona ermiştir. Birinci Körfez Harekatı'nı izleyen dönemde uygulamaya konulan BM ekonomik yaptırımları ile uçuşa yasak bölgelerin denetimi kapsamında ABD müttefikleri tarafından 1991'den itibaren icra edilen hava bombardımanları sonucu Irak silahlı kuvvetlerinin savaş gücü yok denecek kadar azaltılmış ve binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Irak ekonomisinin temel kaynağı olan petrol endüstrisi çağ dışı ve çalışamaz hale getirilmiş, ekonomisi çökertilmiş ve halkın yaşam şartları açlık sınırının altına indirilmişti. Irak Hükümeti'nin kabul ettiği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararı ateşkes koşullarını düzenlerken, aynı zamanda balistik füzeler de dahil Kitle İmha Silahlarının denetimini ve imhasını da öngörmekteydi. Bu silahların imhası ve denetlenmesi işlevi, BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yürütülecekti. Aynı zamanda, Irak'a uygulanmakta olan ambargonun kaldırılması ise bu sürecin tamamlanmasına bağlanmıştı. Bundan sonra Yaptırımlar Rejimi, BM silah denetçilerinin Irak'taki faaliyetleri ve Irak'ın belli aralıklarla bombalanması ile karakterize edilen bir "düşük yoğunluklu savaş" dönemi başlamıştır. Bu doğrultuda UNSCOM ve IAEA 9 Haziran'da kimyasal silahlara ilişkin, 30 Haziran'da ise nükleer silahlara ilişkin denetim işlevine başlamıştır. Söz konusu denetim işlevi oldukça sorunlu olmuş ve defalarca kesintiye uğramıştır.¹⁸⁶

BM'nin Irak'a karşı uyguladığı ambargonun amacı, Irak halkını cezalandırmak değil, Saddam Hüseyin'in özellikle kitle imha silahlarını da kapsayacak askeri gücünü ortadan kaldırmaktı. Güvenlik Konseyi'nin çıkış noktası, ekonomik ambargonun yaratacağı etkiyle, Saddam'ın elinde kalan kitle imha silahlarını ve konvansiyonel silahlarını teslim etmekten başka çaresi kalmayacağı varsayımına dayanıyordu.¹⁸⁷

BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ortaya çıkan sorunları aşmak için 11 Ekim 1991'de 715 sayılı kararı aldı. Bu karar, Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarını araştıran BM heyetinin yetki kapsamlarının genişletilmesini, Irak'ın bu konuda yaptığı engellemelerin kınanmasını ve gerektiğinde güç kullanılmasını sağladı. BM'nin almış olduğu kararlara rağmen Irak, 11 Ekim 1994'te UNSCOM'la artık

¹⁸⁶ Arı, a.g.e. s. 585.

¹⁸⁷ Tuncay Özkan, **Entrikalar Savaşı**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 537-538.

işbirliği yapmayacağını açıkladı. Bu açıklamasına müteakip de Kuveyt sınırına askeri birlik kaydırıldı. Fakat Irak'ın bu tutumu uzun sürmedi. BM Güvenlik Konseyi'nin 14 Ekim'de aldığı 949 sayılı kararla Irak'ın her iki girişimi de kınanarak, UNSCOM ile işbirliği yapması ve güney sınırına yönelik kuvvet kaydırma operasyonundan vazgeçmesi istendi. Bu alınan karar üzerine Irak karara uyacağını açıklamıştır.¹⁸⁸

UNSCOM'un çalışmaları sık sık Irak hükümetinin engellemeleriyle kesintiye uğramaya devam etti. Bu doğrultuda, 1996 Mart'ında kitle imha silahı olduğu varsayılan beş tesise giriş izni verilmemesi yüzünden UNSCOM ile Irak hükümeti arasında kısa süreli de olsa bir kriz daha çıktı. Kriz uzun sürmemiş olmasına rağmen BMGK, 27 Mart 1996 tarihli ve 1051 sayılı kararla Irak'ı UNSCOM ile tam işbirliği yapmaya davet etti.

Bu arada Irak'a uygulanan ambargonun uluslararası meşruiyetini incelemek için BM, Irak'a bir heyet gönderdi. Heyet yaptığı inceleme neticesinde asgari yaşam şartlarını karşılayacak önlemlerin alınmaması durumunda, büyük bir insani felaketin yaşanacağını BM yetkililerine bildirdi. BM, Irak halkının ambargodan gördüğü zararları gördü ve açlık sınırında olan insanlara yardım etmek maksadıyla 14 Nisan 1995'te 986 sayılı kararı kabul etti. Kararla oluşturulan ve BM çevrelerinde "Petrol Karşılığı Gıda Yardımı" olarak adlandırılan sistemle, her üç aylık dönemde Irak 1 milyar dolarlık petrol ihraç edecekti. Petrol satışında elde edilecek parada özel bir hesaba yatırılacaktı. Bu paranın yüzde 13'ü Kuzey Irak'ta faaliyette bulunan BM'nin insani yardım kuruluşlarına, yüzde 30'u Irak'ın Kuveyt'i işgalinden kaynaklanan zararların tazmininde, yüzde 4'ü BM bünyesinde kurulan Irak Program Ofisi'nin harcamaları için kullanılacaktı. Irak payına gelirin sadece yüzde 53'ü düşecekti. BM'nin kararı açıklaması ile Irak Devrim Konsey Meclisi kararı şiddetle reddetti. Bağdat'ın kararı ret etmesinin iki sebebi vardı: Birincisi, Kuzey Irak'ta Kürtlere verilen yüzde 13'lük paydı. Bu para sayesinde Kürtler, Bağdat yönetiminden tamamen kopabilirdi. İkicisi ise UNSCOM'un Irak'a kitle imha silahları kapsamında temiz raporu vereceği yönündeki haberlerdi. Ancak 9 Ağustos 1995 tarihinde Saddam'ın damadı olan ve Irak'ın KİS programının başında olan Hüseyin Kamil'in

¹⁸⁸ Arı, a.g.e. s. 583.

Ürdün'e sığınmasıyla, Saddam Hüseyin elindeki kitle imha silahları ile ilgili UNSCOM'a binlerce belge sunmak zorunda kaldı.¹⁸⁹

Ülkede ambargodan dolayı yaşanan ekonomik sorunlar, kuzeydeki Kürt sorunun büyümesi, Saddam Hüseyin'in akrabaları arasında çıkan çatışmalar ve bunların Saddam Hüseyin'in üzerinde oluşturduğu baskılar neticesinde Irak hükümeti Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz tarafından BM Genel Sekreterliği'ne yazılan mektupla, Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 986 sayılı kararın kabul edildiği bildirildi. Irak hükümeti, 986 sayılı kararı BM ile masaya yatırarak mutabakata varmış ve bu karar göre petrol karşılığı gıda programı 6 aylık sürede 2 milyar dolarlık petrol satacak şekilde düzenlenmişti. Irak, elde edilen gelirin nasıl harcanacağı konusunda BM'ye bir rapor sunacaktır. Bu mutabakat neticesinde, Irak 1990'dan beri ilk defa 10 Aralık 1996'da Kerkük-Yumurtalık boru hattından petrol pompalamaya başlamıştır. Güvenlik Konseyi'nin, Ocak ayında ilk sözleşmeyi onaylaması ile Irak'a ilk gıda sevkiyatı 20 Mart 1997'de Habur sınır kapısında yapılmıştır. Güvenlik Konseyi Şubat 1998'de aldığı 1153 sayılı kararla Petrol Karşılığı Gıda Yardımı Programı'nın kapsamını ve miktarını genişletti. Bu programın uygulanıyor olması ABD açısından da olumlu bulundu. Bu uygulama neticesinde Irak'ın kitle imha silahı üretiminin ve askeri yapılanmasının önüne geçileceği değerlendiriliyordu.¹⁹⁰

Irak'a uygulanan Petrol Karşılığı Gıda Yardımı Programı ve yapılan yaptırımlar, ABD'nin bölgeye uyguladığı politikada bir değişiklik meydana getirmedi. 31 Ekim 1998'de ABD Kongresi'nin kabul ettiği Irak Kurtuluş Yasası'yla, Irak'ta rejim değişikliği ABD'nin resmi politikası haline geldi. Ekim-Aralık 1998 döneminde, Irak ile UNSCOM arasında yeniden yaşanan sıkıntılar neticesinde, ABD tarafından Çöl Tilkisi Harekatı icra edildi. Ancak bu hareket, ABD'nin kararlılığını ortaya koymuş olmasına rağmen, BM'nin kitle imha silahı denetimleri tamamen sona ermiştir.¹⁹¹

Güvenlik Konseyi 17 Aralık 1999'da aldığı 1284 sayılı kararla, UNSCOM ya da diğer adıyla özel komisyonun yerine Irak'ta denetim işlevini yerine getirmek

¹⁸⁹ Arı, a.g.e. s. 540.

¹⁹⁰ Özkan, a.g.e. s. 543.

¹⁹¹ Özkan, a.g.e. s. 547.

amacıyla ‘United Nations Monitoring, Verification And Inspection Commission (UNMOVIC)’ oluşturduğunu ve bundan böyle Irak’ta denetim işlevini IAEA ve UNMOVIC’in yapacağını açıkladı. Bu arada Irak’a uygulanan ambargonun Irak hükümeti ve Saddam rejimini cezalandırmaktan ziyade, Irak halkına ve çevresindeki Ürdün’e, Lübnan’a, Mısır’a ve Türkiye’ye zarar verdiği uluslararası kamuoyu tarafından yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. İngiliz hükümetinin Amerikan politikasına verdiği desteğin eleştirildiği bir makalede, 1997–1999 arası dönemde çoğunluğunu çocukların oluşturduğu 720.000 kişinin öldüğünün tespit edildiği bildirilmiştir.¹⁹²

Irak’a uygulanan ambargonun uluslararası kamuoyu önünde hukuksal meşruiyetinin tartışılabilir ahlaki meşruiyetinin artık kalmamış olması, BMGK daimi üyeleri arasında görüş ayrılığının da artmasına sebep vermiştir. ABD ve İngiltere, Saddam’ın bir tehdit olmaya devam ettiğini ileri sürerek yaptırımlara devam edilmesini savunmuştur. Çin, Rusya ve Fransa ise yaptırımların Irak’ta yol açtığı etkilerin politik bir sonuç almaya uygun olmadığını savundukları gibi, bir taraftan bombalarken diğer taraftan Saddam’a işbirliği teklifinin anlamsız olacağını ifade etmişlerdir. Hem ambargoya hem de hiçbir BM kararına dayanmayan uçuşa yasak bölge uygulamalarına karşı çıkmaktadırlar. 2001 yılına gelindiğinde Irak’ın yeni bir gözlemci heyetini kabul etme olasılığı hemen hiç yokken, Irak’a seyahat ambargosu fiilen kalkmıştır. Rusya, Fransa, Türkiye ve Arap ülkelerine ait uçaklar Irak’a yolcu taşımaya ve bu çerçevede çok sayıda bilim ve iş adamı, sanatçı ve sporcu on yıl aradan sonra Irak’a getirmeye başladılar.¹⁹³

2001 yılı sonlarına gelindiğinde erişilmez kabul edilen ABD’de, kaçırılan uçaklar ile 11 Eylül’de gerçekleştirilen intihar saldırıları ile tüm Dünya sarsıldı. New York’ta Dünya Ticaret Merkezi ile Washington’da ABD Savunma Bakanlığı, 11 Eylül 2001’de El-Kaide Terör Örgütü militanlarının kaçırdığı uçakların intihar saldırılarına hedef oldu. Saldırıların, tüm Dünya’da yarattığı şaşkınlığın ardından, ABD Başkanı Bush terörle savaşı başlattığını açıkladı ve saldırıları gerçekleştiren teröristlerin Irak’ta eğitildikleri iddialarına dayanarak Irak’ı itham etti. ABD Savunma Bakan

¹⁹² Arı, a.g.e. s. 588.

¹⁹³ Arı, a.g.e. s. 590.

Yardımcısı Paul Wolfowitz 14 Eylül 2001’de; “*Teröristleri yakalamak önemli değil, önemli olan teröristleri destekleyen rejimleri sona erdirmektir*” ifadeleri ile Saddam rejimini hedef gösterdi. ABD güvenlik kaynakları, 21 Eylül 2001 tarihinde, Washington Times’a yaptıkları açıklamada, Saddam Hüseyin’in saldırıdan önce Bin Ladin ile temas kurduğunu iddia etti. Daha sonra, Dünya Ticaret Merkezi’ne çarpan uçaklardan birini kaçıran Muhammed Ata’nın Çekoslovakya’da bir Irak yetkilisi ile temas ettiğinin teyit edildiği iddia edildi. Irak’tan kaçan Saddam karşıtları, 11 Eylül saldırılarını kaçırdıkları uçaklar ile gerçekleştiren teröristlerin Irak’ta bulunan Salman Pak üsünde, Boeing 707 uçağında eğitim almış olduklarını iddia ettiler. 11 Eylül Saldırıları sonrasında, Usame Bin Ladin ve örgütü El-Kaide öncelikli hedef olarak gösterildi. Kısa süre sonra El-Kaide’ye karşı Afganistan operasyonu başlatıldı. Usame Bin Ladin’e karşı Afganistan operasyonu devam ederken; El-Kaide ile işbirliği yaptığı, kitle imha silahları bulundurduğu ve ürettiği, şiddet ve baskı yönetimi gibi gerekçeler gösterilerek Saddam rejimi hedef ilan edildi.¹⁹⁴

ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld 11 Eylül olaylarının sorumlusu olarak gördükleri Irak’a savaş ilan etmeyi gündeme getirdiler. Her ikisi de El-Kaide Örgütü’nün ABD’ye karşı kullanılmak üzere Irak’tan kitle imha silahı temin edebileceğini, bu maksatla Irak yönetiminin değiştirilmesinin uygun olacağını ifade etmişlerdir. ABD yönetiminde Yeni Muhafazakarlar olarak bilinen grup, özellikle Saddam Hüseyin’in elindeki silahlara ilişkin yakın tehdide değinerek, Irak’a yönelik savaşın mutlaka olması gerektiğini dile getirmeye başladılar.¹⁹⁵

ABD Başkanı Bush 7 Ekim’de 2002’de yaptığı konuşmada, Irak Başkanı Saddam’ı hedef gösterdi. “Saddam’ın dönemin en zalim yönetici kişisi olduğunu, El Kaide teşkilatı ile ilişkisi olduğunu ve sahip olduğu kitle imha silahları (KİS) ile insanlık için en büyük tehdidi yarattığını” ifade ederek, Irak’ın BM denetçileri ile işbirliği yapması gerektiğini ifade etti.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004, s.328-329.

¹⁹⁵ Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, **II. Körfez Savaşı**, Ankara: Platin Yayınları, 2006, s.118.

¹⁹⁶ Pehlivanoglu, a.g.e. s. 332.

Irak işgalinde, Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi gerektiği söylemine sıklıkla başvuruldu. Bu gerekçe, Saddam Hüseyin rejiminin anti-demokratik yollarla yönetimi elinde bulundurduğu, halkına karşı acımasız uygulamalarda bulunduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddialarıyla temellendirilmiştir.¹⁹⁷

30 Ocak 2002’de dönemin ABD Başkanı George W. Bush, “Irak şarbon, sinir gazı ve nükleer silah yapıyor” şeklinde bir açıklamada bulundu. Bu açıklamadan hemen bir hafta sonra dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, “İstihbarat raporları kamyon, vagon gibi seyyar laboratuvarlarda kimyasal silah yapıldığını ortaya koydu. Son birkaç ay içerisinde biyolojik gaz miktarı Körfez Savaşı’ndan önce üretilenin tümüne denk. Irak’ın kimyasal silah stokunu 100-500 ton olarak tahmin ediyoruz. Bu 16 bin roketlik kapasite ve Manhattan adasının beş katı bir alanda masum insanların ölümü demektir” ifadesiyle, Irak’ı potansiyel bir düşman olarak algıladıklarını ortaya koymuştur.¹⁹⁸

3.5.2. BM’nin Tutumu

ABD’nin başı çektiği Koalisyon Güçleri’nin 2003’teki Irak müdahalesi ve işgali; 1991’de Irak’ın Kuveyt’i işgali sonrasında alınan ve Irak’ın elinde bulunan ve uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden kitle imha silahlarının imha edilmesini öngören bir dizi Güvenlik Konseyi kararının gereğinin yapılması olarak gerekçelendirilmiştir. Oysa ilgili kararlarda Irak’ın elinde bulunan bu tür silahların uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiği saptanmış ve 41. Madde çerçevesinde silahlı kuvvet kullanımını içermeyen kimi zorlama tedbirleri alınmıştır.¹⁹⁹

Irak işgaline giden süreçte İngiltere, Polonya, İtalya gibi ülkelerin de içinde bulunduğu sekiz Avrupa ülkesi ortak bir bildiri yayınlayarak ülkeleri ABD’ye destek vermeye çağırmıştı. Mart ayı başında ABD, 230 bin askerin Irak sınırına dayandığını ve 60 bin askerin de bu rakama ekleneceğini duyurdu. 17 Mart 2003’te Bush diplomatik sürenin dolduğunu belirterek, Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak’ı terk etmek için 48 saat süre verdiklerini açıkladı. Saddam Hüseyin bu ultimatomu

¹⁹⁷ UHİM, a.g.e. s. 64.

¹⁹⁸ UHİM, a.g.e. s. 65.

¹⁹⁹ Denk, a.g.e. s. 268.

reddedince, 20 Mart 2003'te ABD Irak'ta hava hareketini başlattı. Ertesi gün ise İngiltere ile birlikte Irak işgali başlatıldı.²⁰⁰

9 Nisan'a gelindiğinde işgal birlikleri Bağdat'ta kontrolü ele aldı. 10 Nisan'da Kürt kuvvetlerinin yardımı ile Musul'un ve Kerkük'ün kontrolü de işgal kuvvetlerinin eline geçti. Böylelikle Irak'ın büyük bir bölümü işgal edilmiş oldu. 1 Mayıs 2003'te ABD Başkanı Bush Irak'ta çatışmaların resmen bittiğini açıkladı. 9 Mayıs'ta ABD ve İngiltere savaş sonrasında Irak petrolünün kontrolünün kendilerine verilmesi için BM Güvenlik Konseyi'ne öneri sundular.

3.5.3. BM'nin Savaş Sonrası Aldığı Kararlar

ABD, Irak saldırısı öncesinde Irak'ın nükleer ve biyolojik silahlara sahip olduğunu, dünya barışını tehdit ettiğini, bu nedenle de kendisinin meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket ettiğini ifade etmiştir. Irak saldırısına, BM hukuk düzeni içerisinde gerekçe yaratmaya çalışmıştır. Buna ek olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 1990 ve 1991 yıllarında aldığı 678, 687 ile 1441 sayılı kararlarını dayanak olarak göstermiştir.

ABD, Irak'ın uluslararası terörü destekleyen bir ülke olduğunu ve bu yüzden Irak'ta bulunduğunu iddia ettiği kitle imha silahlarının büyük tehdit oluşturduğunu belirtti. ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin kitle imha silahlarına ilişkin kararlarını dayanak göstererek, Irak'ta bulunan kitle imha silahlarının yok edilmesini istemiştir.

ABD, Irak'ta bulunan silahların tespiti ve tespit edilenlerin imhası konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uyulmasını ısrarla talep etti ve bu maksatla BM'de bir tasarı sundu. ABD'nin Birleşmiş Milletlere verdiği tasarının kabul edilmesi sonucu alınan 1441 sayılı karar, savaş öncesi Irak'a yönelik son Güvenlik Konseyi kararı olmuştur. 8 Kasım 2002'de alınan ve tüm kararları teyit ederek, yükümlülüklerine uymayan Irak'ı kınayan 1441 sayılı kararsa, bu ülkeye

²⁰⁰ UHİM, a.g.e. s. 67.

silahsızlanma yükümlülüklerine uyma konusunda son bir şans vermiş ve aksi halde ciddi yaptırımlar uygulanacağına dikkat çekmiştir.²⁰¹

Kararda, Irak'ın alınan kararın uygulanmasında tam işbirliği yapmaması durumunda, yeni tedbirlerin alınması için BM Güvenlik Konseyi'nin tekrar toplanacağı belirtilmiştir. 1441 sayılı kararın maddeleri şunlardır:²⁰²

1. Irak, işbirliği yapma niyetini, kararın benimsendiği 7 gün içinde açıklamalıdır.
2. Irak, kitle imha silahlarını 30 gün içinde bildirmelidir.
3. Denetçiler, kararın benimsendiği en az 45 güne kadar görevlerine yeniden başlamalıdır.
4. Denetçiler, Irak'a girdikten sonra 60 gün içinde Güvenlik Konseyi'ne rapor sunacaktır.
5. Denetçiler, incelemek istedikleri her yere (Saddam Hüseyin'in sarayları dahil) koşulsuz girebilecektir.
6. Denetçiler, Iraklı bilim adamlarından, diğer yetkililerden ve ailelerden mülakat için ülkeyi terk etmelerini isteyebilir.
7. Denetçiler, incelemeye alacağı bölgelerde Irak'ın hava ve kara faaliyetlerini askıya alabilir.
8. Denetçiler BM güçleri tarafından korunacaktır.
9. Irak, yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucunda ciddi sonuçlara katlanacaktır.

Kararda, BM müfettişlerinin hiçbir kayıt ve şarta bağlı kalmaksızın istedikleri bütün bölgelere girebilecekleri, yer altında bulunanlar dahil olmak üzere, istedikleri tesisleri, santralleri, raporları ve gerekli gördükleri araçları arayabilecekleri, istedikleri tüm görevlilere veya gerekli gördükleri başka şahıslara ulaşabilecekleri ifade edilmektedir.

1441 sayılı kararda, BM Denetleme Heyeti'nin ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın kararın çıkmasından sonra 45 gün içinde teftiş işlemlerini başlatması ve bundan 60 gün sonra Güvenlik Konseyi'nin yapılacak araştırmaların sonuçlarını değerlendirmesi istenmiştir

²⁰¹ Denk, a.g.e. s. 268.

²⁰² Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s.288

Uluslararası hukuk açısından yaşanan soru işaretlerine ve pek çok ülkenin tepkilerine rağmen gerçekleşen ABD ve koalisyon güçlerinin Irak müdahalesi sonrasında, BM bir meşruiyet kriziyle daha karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin meydana getirdiği bu durum karşısında BM'nin yapabildiği sadece Güvenlik Konseyi aracılığıyla aldığı kararlardır ve Genel Sekreter'in çabaları doğrultusunda Irak'a yapılan insani yardımların sürekliliğini ve güvenliğini sağlamaktır. Bunun dışında BM, savaş sonrası Irak'ta oluşacak yeni düzenin inşa edilmesinde etkin bir rol oynamak ve işgal sürecinin en kısa sürede istikrarlı bir Irak yönetimi yönünde sona erdirilmesine gayret etmek için irade göstermeye çalışmıştır.²⁰³

3.5. Libya İç Savaşı

Arap Baharı sürecinde Batı'nın askeri müdahale kararı alabildiği tek ülke olan Libya, insani müdahale konusu ve bu konu doğrultusunda alınan BM Güvenlik Konseyi kararları açısından önemli bir örneği oluşturmaktadır. Bu bölümde BM Güvenlik Konseyi kararları ışığında Libya iç savaşı değerlendirilecektir.

3.5.1. Arap Baharı'nın Libya'da İç Savaşa Dönüşmesi

Arap Baharı'nın çok kanlı yaşandığı ülkelerden Libya'da olaylar 2011 yılı Şubat ayında başlamıştır. Kabilelerden meydana gelen ve ulus devlet olmayan Libya'da halkın yönetime karşı talepleri, diğer Arap Baharı yaşayan ülkelere benzer olmuştur.²⁰⁴

Libya'da yaşanan Arap Baharı sürecinin kıvılcımını, Libya'nın Bingazi şehrinde rejim karşıtı avukat Fethi Terbil'in tutuklanması üzerine Bingazi Polis Merkezi önünde başlayan gösterilere, polisin sert müdahalesi oluşturmuştur. Fethi Terbil'in bırakılmasını isteyen göstericilerin sayısı giderek artmış, bunun üzerine yaşanan olaylara polis müdahalede bulunmuş ve bazı göstericiler yaralanmıştır.

²⁰³ Kenneth Roth, "The War in Iraq: Justified as Humanitarian Intervention", **Kroc Institute for International Peace Studies**, Nisan, 2004. s. 27.

²⁰⁴Zafer Akbaş ve Z. Arslan Düzgün, "Libya'daki Arap Baharına Yönelik Türk Dış Politikasına Konstruktivist Bir Yaklaşım", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2012, s. 68.

Bu gelişmelerin etkisiyle protestolar ve gösteriler kısa sürede ülkede yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte barışçı niteliğe sahip halk gösterilerine karşı iktidarın sert müdahalesi ve olaylarda sivil kayıpların oluşması gerginliğin dozunun yükselmesine yol açmıştır. İktidarın şiddet kullanmasıyla birlikte ülkede muhalifler çağrıda bulunarak, öfke günü gösterileri düzenlenmiştir. Böylelikle protestolar ve gerginlikler artmaya devam etmiştir. Yaşanan bu olayları Kaddafi'nin özel birlikleri ve Afrika'dan getirdiği paralı askerleri kullanarak bastırmak istemesi de can kayıplarına neden olmuştur.²⁰⁵

Libya'nın Bingazi kentinde başlayan olaylara çok ağır silahlar ile karşılık veren Kaddafi yönetimi, Libya'daki olayların Mısır'dakinden ve Tunus'takinden çok daha şiddetli olmasına neden olmuştur. Bu süreç, muhalefeti destekleyen kabilelerin başta Bingazi olmak üzere ülkenin doğusundaki şehirlerde kontrolü ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Libya'da muhaliflerin özellikle ülkenin doğu bölgesinde kontrolü ele alması sonrasında, 5 Mart 2011'de M. Muhammed Abdulcelil liderliğinde Geçici Libya Ulusal Konseyi kurulmuştur.²⁰⁶

3.5.2. BM Güvenlik Konseyi 1970 ve 1973 Sayılı Yaptırım Kararları

Ocak 2011'de başlayan ve ekonomik temelli ayaklanmalar, kısa bir süre zarfında Kaddafi rejiminin devrilmesine yönelik siyasi bir nitelik kazanmış ve 17 Şubat'ta ilan edilen öfke günü bu bakımdan bir dönüm noktası olmuştur. Bingazi merkezli protestoların çok kanlı bir biçimde bastırılmaya çalışılması iç savaşa varan çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁰⁷ Bu süreç sonrasında ise Öfke Günü'ne katılanlar 5 Mart'ta Ulusal Geçiş Konseyi'ni kurmuş ve konsey birçok ülke tarafından tanınmıştır.²⁰⁸

²⁰⁵ Ali Oğuz Diriöz, "Libya'daki Politik Dönüşümün Sorunları ve Fırsatları", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 4 Sayı 38, 2012, s. 66.

²⁰⁶ Baran Kuşoğlu, Libya Arap Baharına NATO Katkısı", **Yasama Dergisi**, Sayı 22, 2012, s. 108.

²⁰⁷ SETA, **İsyân, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları**, Ankara. SETA Yayınları, 2011, s. 4.

²⁰⁸ Zafer Akbaş ve Zeynep Arslan Düzgün, "Libya'daki Arap Baharı'na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivizm Bir Yaklaşım", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, s. 68.

Libya'daki isyanın ilk günlerinde uluslararası toplum Mısır'daki olaylara yoğunlaşmış durumdadır. Libya'daki gelişmeler izlenmemiş; ancak Kaddafi'nin yönetimi bırakmayacağına anlaşılması ve aşırı güç kullanımı Batı'nın Libya'ya yönelik endişelerinin artmasına neden olmuştur.

Kaddafi'nin isyan boyunca orantısız güç kullanımı, paralı askerlerin halkın üzerine ateş açması ve ölü sayısının binleri aşması üzerine; iç savaşı engellemek amacıyla uluslararası toplumun harekete geçeceğine olan inanç artmaya başlamıştır. Bu süreçte ilk olarak Kaddafi'ye yönelik yaptırımların hayata geçirilmesi ve diplomatik temaslarla çözüm aranması karara bağlanmıştır. Bu amaçla sürdürülen ikili temasların ardından, Güvenlik Konseyi tarafından 22 Şubat'ta sivillerin korunması çağrısı yapılmıştır. Çağrının Kaddafi rejimi tarafından dikkate alınmaması üzerine; 26 Şubat'ta Güvenlik Konseyi silah ambargosu, Kaddafi ve ailesinin mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı gibi önlemleri içeren 1970 sayılı kararı kabul etmiştir.²⁰⁹

Olaylar devam ederken BM Güvenlik Konseyi 17 Mart 2011'de 1973 sayılı kararı kabul etmiştir. Buna göre BM Şartı'nın hükümlerine uygun olarak uçuşa yasak bölge ilan edilmesi, sivillerin korunması için askeri güç kullanımı ve diğer önlemlerin alınması kararı kabul edilmiştir.²¹⁰

Muhaliflerin uluslararası destek görmeye başlaması ve hatta Bingazi'yi kontrol eden muhaliflerin başta Fransa olmak üzere bazı devletlerce Libya'nın meşru hükümeti olarak tanınması ile savaş boyut değişmiştir. Savaşın gidişatını temelden etkileyen bir diğer konu olan 1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararı; daimi üyeler Çin ve Rusya dahil beş çekimser oya karşı on olumlu oy ile kabul edilmiştir. BM Antlaşması'nın 42. Maddesi çerçevesinde, silahlı kuvvet kullanımını içeren zorlama tedbirleri öngörmekte ve gönüllü BM üyelerini "gerekli tüm önlemleri alma" konusunda yetkilendirmektedir. Libya'nın kuzeyinde uçuşa yasak bölge de ilan eden karara

²⁰⁹ SETA, a.g.e. s. 24.

²¹⁰ Akbaş ve Düzgün, a.g.e. s. 68.

dayanarak önce Fransa gibi devletler sonra da NATO, BM adına yetki kullanmıştır.²¹¹

BM'nin derhal ateşkes ve yaptırımlar öngörmesine karşın çatışmaların sürmesi üzerine konuyu ele almak üzere Güvenlik Konseyi üyeleri yeniden toplanmıştır. Libya'daki krizin uluslararası barışa ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğu gerekçe gösterilerek, konu BM Sözleşmesi'nin güç kullanmasına izin veren 7. Bölümü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Fransa'nın, Lübnan'ının ve İngiltere'nin işbirliğinde hazırlanan karar tasarısı Konsey'de farklı önerilerin tartışılmasıyla değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerle beraber karar tasarısı, Libya'da sivilleri koruma amacıyla uçuşa yasak bölge oluşturulmasını, Libya'da derhal ateşkes sağlanmasını ve rejime yönelik yaptırımların daha da sıkılaştırılmasını ve genişletilmesini öngörmektedir. Kararda, 1970 sayılı kararda olduğu gibi, Libya'nın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine saygı duyulduğu ve Libya'da taraflar arasında derhal ateşkesin sağlanması, çatışmaların ve sivillere yönelik tüm saldırıların sona erdirilmesi çağrısında bulunulmuştur.²¹²

1973 sayılı kararda bir kere daha Kaddafi ailesinin dışında Magariha kabilesi liderlerinden İstihbarat Başkanı Albay Abdullah El-Senusi'nin de aralarında bulunduğu yedi kişiye yaptırımlar getirilmiş ve aynı zamanda Libya Ulusal Petrol Şirketi ve Libya Merkez Bankası'nın mal varlıklarının dondurulmasına karar verilmiştir.²¹³

17 Mart 2011'de Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 1973 sayılı kararın Libya'ya yönelik askeri operasyonlara temel teşkil etmesi, uluslararası hukuk açısından önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. BM Antlaşması VII. Bölüm "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" başlıklı kısım uyarınca ilk olarak ateşkes çağrısı yapılmıştır. Sivillere yönelik şiddet eylemlerinin sona erdirilmesi ve işgal dışındaki tüm önlemler ile sivillerin korunması, uçuşa yasak

²¹¹ Denk, a.g.e. s. 263.

²¹² Veysel Ayhan, **Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim**, Bursa: MKM Yayınları, 2012, s. 172.

²¹³ Ayhan, a.g.e s. 173.

bölge uygulamasının başlatılması ve Kaddafi ve ailesinin mal varlığının dondurulması gibi önlemlerin hayata geçirilmesine karar verilmiştir.²¹⁴

Libya'ya yönelik askeri müdahalenin uygulanması aşamasında uluslararası hukuk açısından bazı ihlallerin ortaya çıktığı da kabul edilmektedir. Buna göre ilk ihlal, müdahalenin hedefi ile ilgilidir. Uçuşa yasak bölge uygulamasına ve silah ambargosuna rağmen NATO tarafından Libya güçlerine karadan müdahale devam etmiş; Kaddafi güçlerinin geri çekilmesi de bu ilerleyişi durduramamış ve müdahale sürdürülmüştür. Muhaliflerin Ağustos'un sonuna dek Trablus'un yüzde 80'ini ele geçirmesine kadar olan süreçte, NATO güçleri 7500 hava saldırısı gerçekleştirmiştir. Hava saldırılarının devam etmesinin gerekçesi olarak sivillerin rejimin tehdidi altında olduğu, tüm güçlerin etkisiz hale getirilmeden sivillerin zarar görmesinin engellenemeyeceği açıklamasında bulunulmuştur. 1973 sayılı karardaki "Sivillerin korunması için gerekli tüm önlemlerin alınması" ifadesiyle, sivillerin korunması için Kaddafi güçlerinin tüm tehdidinin ortadan kaldırılması gerekmiştir.²¹⁵

Genel bir değerlendirme ile hem 1970 hem de 1973 sayılı kararların BM tarihi açısından en önemli özelliği; Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde yetkisinin genel dayanağı olan uluslararası barış ve güvenlik kavramlarının içeriğini sivillerin korunması kavramıyla doldurmasıdır. Öyle ki BM Güvenlik Konseyi kararlarında çok nadiren rastlanan bir uygulamaya da gidilmiş ve karar metninin operasyon kısımlarına sivillerin korunması ve yasak bölge gibi ara başlıklar atılmıştır.²¹⁶

3.5.3. Müdahaleye Giden Süreç ve Birleşik Koruyucu Harekat

Libya isyanı sürecine Batı da müdahil olmuş ve olaylar Libya'nın iç işleri olarak değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla Arap Baharı'nda Libya olayları siyasi ve askeri olarak da uluslararası bir boyut kazanmıştır. Libya Arap Baharı sürecinde BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca askeri müdahalenin düzenlendiği ilk ve son örnek olmuş; söz konusu müdahale NATO müdahalesi olarak gerçekleştirilmiştir.

²¹⁴ SETA, a.g.e. s. 26.

²¹⁵ SETA, a.g.e. s. 27.

²¹⁶ Denk, a.g.e. s. 263.

Ayrıca bu müdahale, NATO'nun tehdit algısının Kuzey Afrika'ya kadar uzanmasının ilk örneği olmuştur.²¹⁷

BM Güvenlik Konseyi'nde kabul edilen 1970 ve 1973 sayılı kararlara rağmen Libya'da muhalifler ve Kaddafi güçleri arasında süren çatışmalar ve rejimin doğrudan sivilleri hedef alması, uluslararası müdahale konusunun gündeme taşınmasına yol açmıştır. 1973 sayılı kararla duyurulan ateşkes ve çatışmaların sona erdirilmesi çağrısına rağmen Kaddafi'nin Bingazi'nin kontrolünü ele geçirmek için askeri harekati genişletmesi, başta Fransa ve ABD olmak üzere birçok ülkeyi askeri güç kullanma noktasında harekete geçirmiştir.

1973 sayılı Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Libya'ya yönelik askeri müdahaleye başlamıştır. BM Şartının 2(4).maddesinde öngörülen kuvvet kullanma yasağına ve aynı maddenin 7. fıkrasının yer alan “İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere, herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği” şeklindeki hükümlere dayanan kimi devletler, Kaddafi güçlerinin sivil halka yönelik saldırılarının kabul edilemez olduğunu belirtmekle birlikte, bu ülkeye yönelik gerçekleştirilen askeri müdahalenin Konsey'in yetki sınırlarını aştığını ve ulusal egemenlik ilkesini ihlal ettiğini iddia etmiştir.²¹⁸

Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara rağmen tavrını değiştirmeyen Kaddafi yönetimi, operasyonlarını sıklaştırmış ve kara birliklerine destek amaçlı hava kuvvetlerini de aktif olarak kullanmaya başlamış ve bu durumda isyancıların mevzi kaybetmesine ve durumun Muammer Kaddafi lehine dönmesine neden olmuştur. Bu noktada Libya'da iç karışıklıklara Batı da müdahil olmuştur. Libya'ya Fransa başta olmak üzere Batı ülkeleri tarafından yapılan müdahale ile Libya BM çerçevesi altında askeri müdahalenin yapıldığı tek örnek olmuştur. Bu müdahale de NATO aracılığı ile gerçekleştirilmiştir ve NATO'nun görev bölgesinin Kuzey Afrika'yı da kapsayacak duruma gelmesi de uzun süre tartışılmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler ardından Ekim 2011'de Kaddafi linç edilerek yönetimden uzaklaştırılmıştır.²¹⁹

²¹⁷ Akbaş ve Düzgün, a.g.e. s. 70.

²¹⁸ Ceren Mutuş, “Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk”, **Farklı Boyutlarıyla Libya Müdahalesi**, USAK Libya Derlemesi, Ankara: USAK Yayınları, 2011, s. 21.

²¹⁹ Akbaş ve Düzgün, a.g.e. s. 68-69.

BM kararları sonrasında koalisyon güçlerinin Libya müdahalesine yönelik meşruiyet tartışmaları ortaya çıkmış ve 27 Mart sonrasında Güvenlik Konseyi'nin Libya hakkında aldığı kararların bütün unsurlarıyla NATO tarafından üstlenileceği açıklanmıştır. İlk olarak planlama, koordinasyon ve isyancıların askeri yeteneklerinin sınırlı olmaları dolayısıyla etkili olamayan NATO müdahalesi, bombardımanın arttırılması ve muhaliflerin koordine edilmesi ile istenilen düzeye ulaşmıştır. 22 Ağustos'ta Trablus'ta hakimiyet kurulmasının ve Kaddafi'nin ölümünün ardından operasyonlar 31 Ekim'de sona ermiştir.²²⁰

1973 sayılı karar özellikle "BM üyesi devletler Libya'da sivil halkı korumak için gerekli tüm önlemleri alabilir" ifadesi nedeni ile belirsizlik üzerinden eleştirilmiştir. Çünkü alınacak önlemlerin sınırları konusunda herhangi bir çizgi çizilmemiştir.²²¹

Silah ambargosunun sağlanmış olması ve uçuşa yasak bölgenin temin edilmesine karşılık NATO güçlerinin silahlı müdahalede bulunması ve Kaddafi'ye bağlı güçlerin çekilmiş olmalarına rağmen askeri müdahale, müdahalenin uluslararası hukuk açısından eleştirilmesine neden olmuştur.

19 Mart 2011 tarihinde, içerisinde ABD ve AB ülkelerinin hava kuvvetlerine mensup savaş uçaklarının bulunduğu koalisyon gücü doğrudan harekete geçmiş ve askeri unsurlara geniş kapsamlı bir hava saldırısı düzenlemiştir. 19 Mart'ta başlayan saldırılarda ABD'nin ve Fransa'nın öncü rol oynaması Kaddafi güçlerinin Bingazi ilerleyişini durdurmasına yol açmıştır. 19 Mart'ta koalisyon güçlerinin Libya'da Kaddafi'ye bağlı güçlere karşı başlattığı askeri operasyonların ardından uluslararası toplumda hareketin kapsamı ve süresi üzerine bir tartışma başlamıştır. 27 Mart'ta NATO Genel Sekreteri Rasmussen 1970 ve 1973 sayılı BM kararlarının tam olarak uygulanmasını sağlamak adına NATO'nun Libya'daki tüm askeri operasyonları üstlenmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Nitekim Londra Konferansı'nda bir araya gelen NATO üyeleri Libya'ya yapılan müdahalelerin planlama ve uygulamada

²²⁰ SETA, a.g.e. s. 4.

²²¹ UHİM, a.g.e. s. 125.

eşgüdüm sağlaması amacıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu süreç ardından 31 Mart'ta NATO Libya'daki askeri sorumluluğu devralmıştır.²²²

NATO'nun Libya müdahalesinin 3 unsurunun olduğu açıklanmıştır. Buna göre:²²³

- ✓ Libya'da uygulanan uluslararası silah ambargosunun denetlenmesi,
- ✓ Uçuşa yasak bölge uygulaması,
- ✓ Saldırı ve saldırı tehdidi karşısında sivillerin korunması görevlerini yürütmek

Batı'nın Libya'ya yönelik askeri müdahalesine temel teşkil eden 17 Mart tarihli 1973 sayılı kararın kabulü öncesinde AB, ABD ve diğer güçler Güvenlik Konseyi'ni destekleyebilecek şekilde ambargo kararı uygulamaya başlamıştır. Diplomatik temaların başarısız olması üzerine de, 17 Mart'ta Güvenlik Konseyi Libya üzerinde uçuşa yasak bölge uygulamasını hayata geçirmiştir.²²⁴

31 Ekim 2011'de, NATO'nun operasyonlarının bittiği Libya'da, Abdel Rahim el-Kıbbani yeni başkan seçilmiş ve Libya'da yeni bir dönem başlamıştır. Ancak askeri müdahale sonrasında Libya'da rejim değişikliğine gidilmesi başından itibaren müdahalenin rejime yönelik olduğu; yani iç savaş yaşanan bir ülkede NATO'nun silahlı bir grubu destekleyerek ülkenin iç işlerine karıştığı anlamını taşımaktadır.²²⁵

Bir görüşe göre de Arap Baharı sürecinin önemli ayaklarından biri olan Libya'da Kaddafi'yi ele geçirme bahanesi ile gerekli müdahale zemini hazırlanmış ve Fransa'nın öncülüğünde Libya'ya askeri müdahale gerçekleştirilmiştir. Ancak müdahale için Fransa'nın tutumu ve gerçekleştirilen hava saldırılarında sivillerin öldürülmesi tepkilere neden olurken; bu müdahalenin altında Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların olduğu iddiası gündeme gelmiştir.²²⁶

²²² Ayhan, a.g.e. s. 174.

²²³ Ayhan, a.g.e. s. 174-175.

²²⁴ SETA, a.g.e. s. 24.

²²⁵ UHİM, a.g.e. s. 133.

²²⁶ UHİM, a.g.e. s. 121.

SONUÇ

İnsani gerekçeler ile askeri müdahaleler, insanların yaşamlarının korunması adına kamuoyundan destek bulsa da; BM Antlaşması'nın kuvvet kullanımını yasaklaması dolayısıyla bu müdahaleler hukuka aykırı bir eylem haline gelmiştir. Antlaşma çerçevesinde kuvvet kullanmanın tek bir istisnası 51. maddede açıklanan meşru müdafaa ilkesidir. Ayrıca Güvenlik Konseyi yalnızca uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit altında olduğu hallerde askeri güç kullanma hakkı tanımıştır. Bu nedenle askeri müdahalelerin insani boyutu bu eylemin hukuka aykırılığına istisna kabul edilmemiştir. BM sisteminde bu düzenlemeye gidilmesin amacı, devlet egemenliğinin korunmasıdır.

Çalışma kapsamında incelediğimiz insani müdahale kararları kadar; devletlerin yada örgütlerin başka ülke topraklarında gerçekleştirdikleri müdahaleler, BM Güvenlik Konseyi kararı olmadığı durumlarda da, meşruiyeti tartışılan olaylardır. Örneğin ilk Körfez Savaşı sırasında birçok devletin desteğini de arkasına alan ABD'nin bir meşruiyet sorunu yok iken, 2003'te Bush hükümetinin müdahalesinin de aynı özelliği barındırdığını söylemek zordur. Saddam rejimine yönelik bu müdahalenin nedeni olan, kitlesel imha silahı üretiminin devam ettiği tezi ve otoriter Saddam rejiminin sonlandırılması bahanesi, 2003'te bu sefer Güvenlik Konseyi'nde karar almaya yetmemiştir. Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleşen müdahale, Irak devletini kökten değiştiren sonuçlara yol açmıştır. Benzer şekilde Libya'da bölge dışından Batılı güçlerin müdahalesi de insani gerekçelere ve BM Güvenlik Konseyi kararına dayanarak gerçekleştirilmiş olsa da, meşruiyet sorununu aşamamıştır.

Kosova müdahalesi örneğinde ise Güvenlik Konseyi kararı olmaması, müdahalenin insani boyutundan önce hukuki boyutunun tartışılmasına neden olmuştur. Müdahale meşru bulunmamanın yanı sıra, BM kurallarını ihlal etmesi dolayısıyla hukuka da uygun bulunmamıştır.

Genel bir değerlendirme ile devletlerin ilişkilerini çıkarlarına göre belirlediği uluslararası sistem içerisinde, sadece insanların haklarını korumak ve insanlara yönelik şiddeti engellemek amaçlı müdahaleler arzu edilen bir beklenti olsa da; uluslararası aktörler, g kullanımlarını insani müdahale kavramı ile meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle haklı savaş öğretisinden kaynaklanan insani müdahale kavramının içeriğinin ve sınırlarının net bir şekilde ortaya konulmamış olması nedeniyle; Güvenlik Konseyi kararları olsun olmasın müdahaleler uluslararası hukuk bağlamında sorunlu kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- “İnsani Müdahale”, <http://www.tuicakademi.org/insani-mudahale/>, (14.11.2015)
- ABIEW, F. Kofi. **The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention**, Hague: Kluwer Law International, 1999.
- ADAOĞLU, H. Soykan “Küreselleşme ve Egemenlik Kavramının Değişmesine Yol Açan Etmenler”, **İÜHFD**, C. LXVI, 4 S.1, 2008.
- AĞIR, Bülent Sarper. “İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO’nun Kosova Müdahalesi, içinde **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Murat Saraçlı (ed), Ankara: Big Bang Yayınları. 2012.
- AKBAŞ, Zafer; Düzgün, Zeynep Arslan. “Libya’daki Arap Baharı’na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivizm Bir Yaklaşım”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, 2012.
- ALGER, Chadwick F. **The United Nations System**, California: ABC Clio, 2006.
- ALPKAYA, Gökşen, “NATO Müdahalesi Üzerine”, içinde Tartışma Metinleri, Ankara: SBF Yayınları, 1999.
- ALTUNIŞIK, Meliha B. “Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, **Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl**, Der: Gencer Özcan- Şule Kut, Boyut Yayınları, İstanbul, 1998.
- ARAL, Berdal. **Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik**, Ankara: SETA Yayınları, 2013.
- ARI, Tayyar. **Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978–1996**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004a.
- ARI, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004b.
- ARSAVA, Füsün. “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XV, Sayı 1, 2011.
- ASLAN, Yasin. “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, **TBB Dergisi**, Sayı 79, 2008.
- AYDINLI, H. İbrahim; AYHAN, Veysel, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınıflandırılması Tartışması”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004.

- AYHAN, Veysel. **Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim**, Bursa: MKM Yayınları, 2012.
- BAĞBAŞLIOĞLU, Arif. “NATO’nun Alan Dışı Uygulamasındaki Değişimin Kuvvet Kullanma Hukuku’na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, içinde **Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları**, Murat Saraçlı (ed), Ankara: Big Bang Yayınları, 2012.
- BARKIN, Samuel. “The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norm”, **Millennium**, Vol. 27, 1998.
- BİRDİŞLİ, Fikret. “Birleşmiş Milletlerin (BM) Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2010.
- CARTER, Ashton B., Perry, William J., **Preventive Defence: A New Security Strategy for America**, Brooking Institution Press, Washington D. C., 1999.
- CAŞIN, Mesut. “Balkan Jeopolitiği ve Stratejik Bosna Hersek Savaşı”, **Avrasya Dosyası**, C.3, No: 3, 1996.
- CHESTERMAN, Simon. **Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law**, Oxford: Oxford University Press. 2001.
- CHOMSKY, Noam. **Yeni Askeri Hümanizm**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.
- CSS (Centre for Strategic Studies) “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria”, **CSS Strategic Briefing Papers 3**, 2000.
- ÇAKMAK, Cenap. “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör”, Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu, N. Doğan, C. Çakmak ve H. K. Aslan (der), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- ÇALIŞ, Şaban ve KAN, Kürşat. “BM: Birleşmiş Milletler”, Şaban Kan, Birol Akgün ve Önder Kutlu (ed), **Uluslararası Örgütler**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- DEBRAY, Régis. “Bir Gezginden Cumhurbaşkanına Açık Mektup”, Tarık Ali (der.) **NATO’nun Balkan Seferi**, İstanbul: Om Yayınları, 2001.
- DEMİREL, Naim, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 1, 2013.
- DEMİRTAŞ, Erhan. **Birleşmiş Milletlerin Barışı Tesis Etmek ve Korumak Faaliyetleri Kapsamında Çatışma ve Kriz Bölgelerindeki Halkla İlişkiler Uygulamaları**, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- DENK, Erdem, **Birleşmiş Milletler Sistemi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015.

- DİRİÖZ, Ali Oğuz. “Libya’daki Politik Dönüşümün Sorunları ve Fırsatları”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 4 Sayı 38, 2012.
- DOĞAN, Nejat. “Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı”, **Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu**, N. Doğan, C. Çakmak ve H. K. Aslan (der), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- DUFFIELD, Mark. “ Humanitarian Intervention. The New Aid Paradigm and Separate Development”, **New Political Economy**, Cilt. 2, Temmuz 1997.
- DURAN, Hasan. “Yeni Bir Müdahale Şekli: İnsani Müdahale”, **SDÜ İİBF Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2001.
- EREKER, Fulya A., “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2004.
- ERTUĞRUL, Ü. Elçin. “İnsani Müdahale”, **Kuzey Afrika ve Asya Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu 38 (ICANAS 38)**, Ankara, 10-15 Eylül 2007.
- FRANCIONIVE, Francesco Bakker Christine “Responsibility and Human Rights: Lessons from Libya to Mali”, **Transworld Working Paper**, No 15, April 2013.
- FULLER, Graham E. “ Türkiye’nin Yeni Doğu Politikası”, Ian O. Lesser/Graham E. Fuller, **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu: Balkanlardan Batı Çin’e**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- GOODMAN, C. Ryan. “Humanitarian Intervention and Pretexts for War”, **The American Journal of International Law**, Vol 100, No 107, 2006.
- GÖÇER, Mahmut. **İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler**, Ankara: Nobel Yayınları, 2009.
- HASGÜLER, Mehmet; ULUDAĞ, Mehmet, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- HOLZGREFE, J. L. ve KEOHANE, Robert O., **Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, and Political Dilemmas**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- HOLZGREFE, J. L. “The Humanitarian Intervention Debate: **Humanitarian Intervention, Ethical Legal and Political Dilemmas**, J. L. Holzgreffe Robert O. Keohane, UK: Cambridge, 2003.
- HOŞ, M. Serdar. **Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk**, İstanbul: Levha Yayınları, 2013.
- HURAL, Ian. “Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Coherent World, **Ethics and International Affairs**, Vol 25, No 3, 2011.

HÜRSOY, Siret. "Intervention Dilemma: Is Partial Intervention Possible?" içinde DilipLahiri (ed.), **Emerging Security Concerns in West Asia**, India: Macmillan Press, 2009.

ICISS. **The Responsibility to Protect**, Aralık 2001.

KARDAŞ, Şaban. "Humanitarian Intervention: A Conceptual Analysis", **Alternatives**, Vol 2, No 3-4, 2003.

KAYAR, Mustafa. **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003.

KERNOT, Sarah. "Humanitarian Intervention: Human Rights Versus Humanitarian Assistance", **Global Change, Peace & Security**, Vol. 18, No. 1, 2006.

KESKİN, Funda. "BM ve Kuvvet Kullanma", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, No: 1, İlkbahar 2002.

KESKİN, Funda. "Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 21, 2009.

KESKİN, Funda. "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", **Uluslararası İlişkiler Dergisi** Vol 3 Sayı 12 Kış 2006-2007.

KISSINGER, Henry. **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Ankara: METU Press, , 2001.

KNUDSEN, Tony Brems, "The History of Humanitarian Intervention: The Rule of the Exception?", **Paper for the 50th ISA Annual Convention**, New York, 15.02.2012.

KUŞOĞLU, Baran. "Libya Arap Baharına NATO Katkısı", **Yasama Dergisi**, Sayı 22, 2012.

LYANNA, A. Lyon J. ve DOLA, Chris J. "American Humanitarian Intervention: Towards a Theory of Coevolution", **Foreign Policy Analysis**, No 3, 2007.

MENGİLER, Özgür. **Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü**, Ankara: Platin Yayınları, 2005.

MENGİLER, Özgür. **Çatışmadan Barışa Birleşmiş Milletler Barışı Kurma Komisyonu**, Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.

MUTUŞ, Ceren. "Libya Operasyonu ve Uluslararası Hukuk", **Farklı Boyutlarıyla Libya Müdahalesi**, USAK Libya Derlemesi, Ankara: USAK Yayınları, 2011.

MÜDÜROĞLU, Nazlı. **Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- ORALLI, L. Ersin. "Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu", **Tesam Akademi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2014.
- ORAN, Baskın. "Çekiç Güç Kalkık Horoz ve Kürt Devleti", **Avrasya Dosyası**, C.3, No: 1, 1996.
- ÖZDEK, Yasemin. **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000.
- ÖZKAN, Tuncay. **Entrikalar Savaşı**, Alfa Yay., İstanbul, 2003.
- ÖZTÜRK, Zerrin Ayşe. "İnsani Müdahale: Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi**, Sayı 30, 2011.
- PEHLİVANOĞLU, Öner. **Ortadoğu ve Türkiye**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2004.
- Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty.
- ROBERTS, Ada, "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs)**, Vol. 69, No. 3, 1993.
- ROBERTS, Guy Wilson, **Humanitarian Intervention: Definition and Criteria**, **CSS, Strategic Briefing Papers**, Vol. 3 Part 1, June 2000.
- ROBERTS, Sir Adam, "The United Nations and Humanitarian Intervention", Jennifer M. Welsh (Ed.), **Humanitarian Intervention and International Relations**, Oxford Press, 2003.
- ROTH, Kenneth. "The War in Iraq: Justified as Humanitarian Intervention", **Kroc Institute for International Peace Studies**, Nisan 2004.
- SANCAKTAR, Caner. "Avrupa'da Bir Kriz: AB ve ABD Arasında Bosna-Hersek Cumhuriyeti", **Stratejik Öngörü**, Sonbahar 2004, Sayı.3.
- SETA. **İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları**, Ankara. SETA Yayınları, 2011.
- SUR, Melda. "Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt 8, 2013.
- ŞAHİN, Bilge. **Somali'de Devletsizlik Deneyimi**, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013
- ŞAHİN, Mehmet ve TAŞTEKİN, Mesut., **II. Körfez Savaşı**, Ankara: Platin Yayınları, 2006.
- TAŞAR, Murat ve ÜNALTAN, Altay. "Kosova'ya NATO Müdahalesi ve Yeni Uluslararası Sistem", **Yeni NATO: Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa**, Musa Ceylan (haz.), Ülke Kitapları, 1999.

- TAŞDEMİR, Fatma. “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, 2006.
- TEKİN, Segah. İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2011.
- TELLİ, Azime. “İnsani Müdahalede Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram”, **NEÜ SBE Dergisi**, Cilt 1, 2012.
- TESON, Fernanda R., “The Liberal Case for Humanitarian”, **Ethical Legal and Political Dilemmas**, J. L. Holzgrefe ve Robert O. Keohane, UK: Cambridge, 2003.
- UHİM. **Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar**, İstanbul: UHİM Yayınları, 2012.
- ULUSOY, Ülkü Halatçı. “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, **TAAD**, Sayı 14, 2013.
- UZUN, Elif. Haklı Savaş Düşüncesinin Batılı Kökleri: İlk Çağlardan Yirminci Yüzyıla Jus Ad Bellum Kavramı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2010.
- WELLER, Marc. “The Rambouillet Conference on Kosovo”, **International Affairs**, Vol 75, No2, 1999.
- What is the Security Council, <http://www.un.org/en/sc/about/>, (05.12.2015)
- WHEELER, Nicolas J., **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- YALÇINKAYA, Haldun, **Savaş-Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- YAVLAL, Nermin **İnsancıl Müdahale, Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- YILDIZOĞLU, Ergin. **Hegemonyadan İmparatorluğa**, Everest Yayınları, İstanbul, 2003.